

The background of the cover is a map of Albania and Kosovo, overlaid with a blue and white wavy pattern and several large yellow stars, reminiscent of the Albanian flag and the European Union flag. The map shows major cities like Tirana, Shkoder, Prizren, and Gjakove, as well as geographical features like the Adriatic Sea and the Ionian Sea. The text is centered over the map.

GERT DRAGOSHI

PROCES INTEGRACYJNY

ALBANII

Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

NA TŁE KRAJÓW

BAŁKANÓW ZACHODNICH

**Proces integracyjny Albanii
z Unią Europejską
na tle krajów Bałkanów Zachodnich**

Gert Dragoshi

**Proces integracyjny Albanii
z Unią Europejską
na tle krajów Bałkanów Zachodnich**

Poznań 2024

Projekt okładki:
Wydawnictwo Rys

Recenzja:
dr hab. Stanisław M. Szukalski

Copyright by:
Gert Dragoshi

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Wydanie I
Poznań 2024

ISBN 978-83-68006-60-5

DOI: 10.48226/978-83-68006-60-5

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

Spis treści

Wykaz skrótów.....	7
Wstęp	9
Rozdział I	
Bałkany Zachodnie w procesie integracji z Unią Europejską	13
1.1. Proces przygotowania krajów Bałkanów Zachodnich do integracji z Unią Europejską	13
1.2. Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu a proces integracji krajów Bałkanów Zachodnich.....	16
1.3. Pomoc finansowa Unii Europejskiej dla krajów Bałkanów Zachodnich ...	18
1.4. Problemy krajów Bałkanów Zachodnich w procesie integracji z Unią Europejską	24
1.5. Aktualny stan procesu integracji Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską	28
Rozdział II	
Rozwój gospodarczy Albanii na tle innych krajów Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021	31
Wprowadzenie	31
2.1. Kształtowanie się państwowości krajów Bałkanów Zachodnich i ogólna charakterystyka regionu	31
2.2. Sytuacja gospodarcza państw Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021	41
Lata 1991-2003	42
Lata 2004-2013	45
2.3. Główne determinanty rozwoju gospodarczego Albanii	55
2.3.1. Uwarunkowania geograficzne.....	55
2.3.2. Uwarunkowania polityczne.....	56
2.3.3. Uwarunkowania społeczno-gospodarczo rozwoju Albanii	61
Podsumowanie	63
Rozdział III	
Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację gospodarczą Albanii w latach 1990-2021	65
3.1. Produkt krajowy brutto – tworzenie i podział.....	65
3.2. Sektorowa struktura albańskiej gospodarki	72
3.3. Strukturalne cechy rynku pracy	80
3.4. Poziom inflacji	82
3.5. Stan finansów publicznych	84

3.6. Wymiana międzynarodowa.....	87
3.7. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne	96
Posumowanie	101
Rozdział IV	
Integracja Albanii z Unią Europejską oraz wewnątrzregionalna z innymi krajami Bałkanów Zachodnich	103
Wprowadzenie	103
4.1. Współpraca Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich	103
4.1.1. Polityczne stosunki Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich.....	103
4.1.2. Gospodarcze stosunki Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich	106
4.1.3. Współpraca regionalna z udziałem Albanii oraz innych krajów Bałkanów Zachodnich	110
4.2. Integracja Albanii z Unią Europejską	114
4.2.1. Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu między Albanią a Unią Europejską	114
4.2.1.1. Harmonizacja prawodawstwa Albanii z prawodawstwem Unii Europejskiej	115
4.2.1.2. Regulacje dotyczące stosunków gospodarczych między Albanią a Unią Europejską	118
4.2.1.3. Negocjacje akcesyjne	121
4.2.2. Ocena stanu przygotowania Albanii do członkostwa w Unii Europejskiej	122
4.2.2.1. Ocena zaawansowania integracji Albanii z Unią Europejską w oparciu o badania autora przewag komparatywnych w eksporcie towarów i usług w latach 2015-2020	125
4.2.2.2. Ocena w oparciu o wykorzystywanie przez Albanie funduszy przedakcesyjnych w latach 1991-2020	133
Podsumowanie	141
Zakończenie	145
Aneks	149
Bibliografia	183
Spis tabel	191
Spis wykresów	193

Wykaz skrótów

ALL – Lek albański – oficjalna waluta Albanii
APD – Albańska partia demokratyczna
APP – Albańska Partia Pracy
APS – Albańska Partia Socjalistyczna
AVIS – Opinia Komisji Europejskiej
BiH – *Bośnia i Hercegowina*
BIZ – Bezpośrednie Inwestycje Zagraniczne
BZ – Bałkany Zachodnie
CARDS – Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation
CEFTA – Central European Free Trade Agreement
CEI – Central European Initiative
CRM – Common Regional Market
CRM AP – Common Regional Market Action Plan
EA – Euroregion Adriatyk
ECHO – European Community Humanitarian Office
ECU – European Currency Unit
EFTA – European Free Trade Association
IMPACT – European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats
EPW – Europa Południowo-Wschodnia
EŚW – Europa Środkowo-Wschodnia
EULEX – European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUR – Prawnym środkiem płatniczym w 20 państwach tworzących w Unii Europejskiej strefę euro
EWG – Europejska Wspólnota Gospodarcza
GRECO – Group of States against Corruption
INSTAT – Albanian National Institute of Statistics
INTERREG – Program europejskiej współpracy terytorialnej
IPA – Instrument for Pre-accession Assistance
IPARD – IPA Rural Development
ISPA – Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
KE – Komisja Europejska
LSI – Albańska partia Ruch Socjalistyczny dla Integracji

MAPREA – Multi-Annual Action Plan for a Regional Economic Area
MIP – Multi Indicative Programme for Albania
MP – Macedonia Północna
MŚP – Małe i średnie przedsiębiorstwa
NATO – North Atlantic Treaty Organization
NBA – Narodowy Bank Albanii
NPiE – Narodowy Plan Integracji Europejskiej
OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
OECD – Organisation for Economic
ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych
PE – Parlament europejski
PHARE – Poland and Hungary Assistance for Restructuring their Economies
PKB – Produkt krajowy brutto
PSS – Proces Stabilizacji i Stowarzyszenia
PWN – Państwowe Wydawnictwo Naukowe
RCC – Regional Cooperation Council
RE – Rada Europejska
REACTEU – Recovery Assistance for Cohesion and the Territories of Europe
RODO – Rozporządzenie Unii Europejskiej o ochronie danych osobowych
RWPG – Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
RYCO – Regional Youth Cooperation Office
SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
TAIB – Transition Assistance and Institution Building Component
TAP – Trans Adriatic Pipeline
UE – Unia Europejska
USD – Dolar amerykański (United States dolar). Oficjalna waluta Stanów Zjednoczonych
USS – Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu
WB6 – Western Balkans Six
WRF – Wieloletnie ramy finansowe
WTO – World Trade Organization

Wstęp

Rozszerzenie Unii Europejskiej objęte jest formalną procedurą postępowania wyznaczającą etapy przygotowania państwa do akcesji¹. Są one uregulowane w artykule 49 TUE²:

Każde państwo europejskie, które szanuje wartości, o których mowa w artykule 2, i zobowiązuje się je wspierać, może złożyć wniosek o członkostwo w Unii. O wniosku tym informuje się Parlament Europejski i parlamenty narodowe. Państwo ubiegające się o członkostwo kieruje swój wniosek do Rady, która stanowi jednomyślnie po zasięgnięciu opinii Komisji oraz po otrzymaniu zgody Parlamentu Europejskiego, udzielonej większością głosów jego członków. Brane są pod uwagę kryteria kwalifikacji uzgodnione przez Radę Europejską. Warunki przyjęcia i wynikające z tego przyjęcia dostosowania w Traktatach stanowiących podstawę Unii są przedmiotem umowy między Państwami Członkowskimi a państwem ubiegającym się o członkostwo. Umowa ta podlega ratyfikacji przez wszystkie umawiające się państwa, zgodnie z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi.

Natomiast warunki przystąpienia do UE określone są przez tzw. „kryteria kopenhaskie”³, uchwalone przez RE w grudniu 1993 r. w Kopenhadze. Od kraju kandydata wymaga się:

- stabilnych instytucji gwarantujących demokrację, rządy prawa, prawa człowieka, poszanowanie i ochronę mniejszości;
- funkcjonującej gospodarki rynkowej, a także zdolności przeciwstawiania się presji konkurencji i sił rynkowych działających w UE;

¹ J. Kowalski, Z. Ślusarczyk, *Unia Europejska: proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*. PWP IURIS, s 14.

² Dz.U.2004.90.864/30 – Traktat o Unii Europejskiej – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony, Akt obowiązujący, Wersja od: 12 października 2021 r. <https://lexlege.pl/traktat-o-unii-europejskiej/art-49/> [data dostępu 14.12.2023].

³ Kryteria przystąpienia (kryteria kopenhaskie) https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:accession_criteria_copenhagen [data dostępu 21.01.2024].

- zdolności do podjęcia zobowiązań wynikających z członkostwa, w szczególności celów unii politycznej, gospodarczej i walutowej.

W 1995 roku Rada Europejska dodała czwarte kryterium, aby kraj kandydujący stosował zasady i procedury UE poprzez dostosowanie swoich struktur administracyjnych i sądowych, co jest warunkiem wstępnym skutecznego wdrażania prawodawstwa UE. Obecnie największą uwagę w ocenie krajów kandydujących przykładą się do: demokratycznego zarządzania państwem, przestrzegania prawa, walki z przestępczością, rozwoju społeczno-cywilizacyjnego. Integracja z UE wymaga podjęcia wielu działań w kraju ubiegającym się o członkostwo w UE mających na celu spełnienie kryteriów kopenhaskich i dostosowanie swojego prawodawstwa do prawodawstwa UE, co wiąże się z koniecznością poniesienia wysokich kosztów dostosowań w krótkim okresie. W związku z powyższym UE przewidziała różne formy pomocy dla krajów ubiegających się o członkostwo, takie jak: wsparcie finansowe, przekazanie wiedzy, pomoc prawna i administracyjna⁴. Wsparcie to ma pomóc w spełnieniu kryteriów kopenhaskich, dostosowaniu prawodawstwa oraz zwiększeniu spójności społeczno-gospodarczej. UE przeznacza ok. 0,2% PKB starych państw UE (UE15) na pomoc finansową w ramach funduszy przedakcesyjnych. Od 2007 roku w UE funkcjonuje nowa forma pomocy: Instrument Pomocy Akcesyjnej (IPA). Jest to mechanizm mający na celu pomoc krajom kandydującym w stabilizacji ich państw.

Celem opracowania jest ocena sytuacji polityczno-gospodarczej oraz przedstawienie przebiegu procesu integracji oraz perspektyw członkostwa Albanii w Unii Europejskiej na tle innych krajów Bałkanów Zachodnich⁵. Opracowanie składa się z czterech części (rozdziałów). W pierwszym rozdziale omówiono zaawansowanie procesu integracji

⁴ C. Morari, "Western Balkan countries on the road of European integration: results and tendencies." *CES Working Papers* 4.3a 2012. pp.574-583.

⁵ Opracowanie poświęcona jest integracji państw Bałkanów Zachodnich (BZ) z Unią Europejską (UE), ze szczególnym uwzględnieniem integracji Albanii. Bałkany Zachodnie to określenie przyjęte przez UE w odniesieniu do siedmiu krajów Europy Południowo-Wschodniej objętych polityką rozszerzenia. Po wejściu Chorwacji do UE kraje te określane są jako „bałkańska szóstka” (ang. West Balkan Six – WB6). Grupa ta obejmuje obecnie Albanię, Bośnię i Hercegowinę, Czarnogórę, Kosowo, Macedonię Północną i Serbię. W pracy zamiennie używane są te dwa określenia (BZ i WB6).

Bałkanów Zachodnich w Unia Europejską w odniesieniu do umów stowarzyszeniowych, pomocy przedakcesyjnej i głównych problemów występujących w procesie integracji. Drugi, poświęcono rozwojowi Albanii na tle krajów regionu. Rozdział zawiera opis kluczowych zagadnień związanych z sytuacją polityczną i gospodarczą omawianych krajów, które wpływają na tempo przebiegu procesu przygotowania do akcesji z UE. Chodzi głównie o trudną drogę kształtowania się państwowości krajów WB6. Przeprowadzono analizę kluczowych determinant rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przedstawiono wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację ekonomiczną Albanii. W kolejnym fragmencie pracy przedstawiono wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację gospodarczą Albanii w latach 1990-2021. Rozdział IV poświęcono integracji Albanii z Unią Europejską oraz wewnątrzregionalną z innymi krajami Bałkanów Zachodnich.

W realizacji celu pracy wykorzystano: kwerendę literatury dotyczącej integracji gospodarczej, funkcjonowania UE, integracji krajów WB6; analizę dokumentów unijnych związanych z procesem integracji krajów WB6 z UE, analizę danych Banku Światowego, The World Factbook, Urzędu Statystycznego Albanii (INSTAT) i innych.

Rozdział I

Balkany Zachodnie w procesie integracji z Unią Europejską

1.1. Proces przygotowania krajów Bałkanów Zachodnich do integracji z Unią Europejską

Po zakończeniu wojny na Bałkanach w 1995 r.⁶ UE zdecydowała, że należy przyjąć jednolite stanowisko w stosunku do wszystkich państw regionu oraz zachęcać je do wzmacniania wzajemnych stosunków politycznych, społecznych i gospodarczych. Wyrazem tego było przyjęcie Paktu Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej w czerwcu 1999 roku w Kolonii. Dokument ten zakładał pomoc we wzmacnianiu bezpieczeństwa na Bałkanach uzależnioną od wejścia krajów bałkańskich na drogę demokratyzacji.

W 2000 roku, podczas szczytu Rady Europejskiej w Santa Marie de Feira, zdecydowano, iż każdy kraj BZ ma szansę stać się w przyszłości członkiem UE, jeśli spełni określone warunki. Z kolei podczas szczytu UE – Kraje BZ w Zagrzebiu w listopadzie 2000 roku podkreślono, że głównym celem państw bałkańskich jest przystąpienie do UE. Ustalono wówczas główne założenia i instrumenty polityki UE wobec Bałkanów Zachodnich, którą określono mianem Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia⁷ (PSS). Natomiast w czerwcu 2003 roku, podczas szczytu Rady Europejskiej w Salonikach, podkreślono znaczenie współpracy regionalnej w procesie integracji z UE.

PSS stał się podstawą do integracji państwa BZ z UE poprzez zachęcanie do zwiększenia współpracy regionalnej, wspieranie procesu transformacji oraz stabilizacji, co powinno stanowić ważny bodziec rozwojowy dla krajów BZ. PSS pomaga krajom regionu we wdrażaniu

⁶ 4 grudnia 1995 roku prezydenci Republiki Bośni i Hercegowiny – Alija Izetbegović, Chorwacji – Franjo Tuđman i Serbii – Slobodan Milošević podpisali układ z Dayton. Podpisy te zakończyły formalnie dwie wojny, które były najkrwawszymi wojnami w Europie od 1945 roku.

⁷ Final Declaration, Zagreb Summit 24 November 2000. http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/ [data dostępu 21.01.2024].

standardów europejskich, w tym dorobku prawnego UE oraz standardów międzynarodowych.

PSS jest realizowany przez trzy komponenty (omówione w kolejnych punktach), które jednocześnie są formą integracji europejskiej oraz obszarem funkcjonowania pomocy przedakcesyjnej, tj.⁸:

- umowy o stabilizacji i stowarzyszeniu⁹ (USS),
- tzw. niezależne środki handlowe,
- pomoc gospodarcza i finansowa.

Polityka UE zakłada stopniową integrację krajów BZ i jest prowadzona indywidualnie wobec każdego kraju regionu. Z kolei poszczególne kraje BZ podejmują działania zbliżające je ku członkostwu w UE w różnym tempie i z różną intensywnością, co determinuje ich postępy w procesie integracji¹⁰.

Tabela 1.1. przedstawia kalendarium przygotowania BZ w ich drodze do UE. W zestawieniu nie uwzględniono Kosowa¹¹.

Tabela 1.1. Droga krajów bałkańskich do przyszłej integracji w Unii Europejskiej.*

Etapy Integracji	Albania	BiH	Chorwacja	Czarnogóra	MP	Serbia
Otrzymanie statusu „potencjalnego kandydata”	06-2000 r.	06-2000 r.	06-2000 r.	06-2000 r.	06-2000 r.	06-2000 r.
Rozpoczęcie negocjacji o USS	01-2003 r.	25-11-2005 r.	11-2000 r.	10-2005r	11-2000 r.	10-2005 r.

⁸ M. Fiszer, *Europejskie marzenie „kotła bałkańskiego”*: Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra i Serbia na drodze do Unii Europejskiej. Kraków 2008, s. 9-11.

⁹ Enlargement – Stabilisation and Association Agreement (SAA) http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/saa_en.htm.

¹⁰ J. Bauriski, *Balkany Zachodnie na drodze ku zjednoczonej Europie*. Departament Strategii i Planowania Polityki Zagranicznej. Min. Spraw Zagranicznych. 2002.

¹¹ Perspektywy akcesji tego kraju do UE są najsłabsze wobec nie uznania państwowości Kosowa przez Serbię oraz 5 państw UE: Hiszpanię, Grecję, Rumunię, Słowację i Cypr.

Etapy Integracji	Albania	BiH	Chorwacja	Czarnogóra	MP	Serbia
Podpisanie USS	12-06-2006 r.	16-06-2008 r.	26-10-2001 r.	15-10-2007 r.	9-04-2001 r.	29-04-2008 r.
Wejście w życie USS	1-04-2009 r.	1-06-2015 r.	1-02-2005 r.	1-05-2010 r.	1-04-2004 r.	1-09-2013 r.
Złożenie wniosku o członkostwo w UE.	28-04-2009 r.	15-02-2016	21-02-2003 r.	15-12-2008 r.	22-04-2004 r.	22-12-2009 r.
Opinia Komisji ws. otrzymania statusu „Kandydata”	27-06-2014 r.	13-12-2022	06-2004 r.	17-12-2010 r.	16-12-2005 r.	1-03-2012 r.
Rozpoczęcie negocjacji o członkostwo	19-07-2022 r.		3-10-2005 r.	1-06-2012 r.	19-07-2022 r.	21-01-2014 r.
Zakończenie negocjacji	-	-	30-06-2011 r.	-	-	-
Podpisanie traktatu akcesyjnego	-	-	09-12-2011 r.	-	-	-
Członkostwo w Unii	-	-	1-07-2013 r.	-	-	-

*Stan na 31 grudnia 2023 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/> [data dostępu 21.01.2024].

Stan przygotowań do członkostwa w UE jest różny w poszczególnych krajach, nie tylko pod względem stanu zaawansowania samego procesu integracji, ale także reform politycznych, gospodarczych i społecznych. Wniosek o członkostwo w UE Macedonia Północna złożyła w 2004 roku, Czarnogóra w 2008 roku, Albania i Serbia w 2009 roku, Bośnia i Hercegowina w 2016 roku. Macedonia Północna uzyskała status kraju kandydującego do UE w 2005 roku, Czarnogóra w 2012 roku, Albania i Serbia w 2014 roku, Bośnia i Hercegowina w 2022

roku. W związku ze zróżnicowaniem stopnia negocjacji poszczególnych krajów WB6, KE pogrupowała 33 obszary negocjacyjne w 6 klastrów (tabela A1.1.), aby łatwiej monitorować postępy reform instytucjonalnych i gospodarczych.

UE rozpoczęła negocjacje z Czarnogórą i Serbią, w ramach których otwarto rozdziały negocjacyjne. Natomiast negocjacje z Albanią i Macedonią Północną rozpoczęły się w lipcu 2022 roku, po pewnych wcześniejszych zawirowaniach¹². W 2024 roku UE ogłosiła plan potencjalnego dołączenia krajów WB6 po 2030 roku.

1.2. Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu a proces integracji krajów Bałkanów Zachodnich

Najważniejszym elementem PSS są Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (USS), które określają ramy i mechanizmy mające ułatwić dojście każdego kraju WB6 do pełnego członkostwa w UE. Odmierna sytuacja polityczna, gospodarcza i społeczna każdego z tych krajów sprawia, iż w każdym przypadku konieczne może być przyjęcie innych rozwiązań, aby osiągnąć cel jakim jest członkostwo danego kraju w UE. W związku z powyższym UE stopniowo zawierała USS z każdym krajem WB6 indywidualnie: Albania (2009), Macedonia Północna (2004), Czarnogóra (2010), Serbia (2013), Bośnia i Hercegowina (2015) oraz Kosowo (2016).

USS odnoszą się do kwestii politycznych i gospodarczych, a ich głównym celem jest dostosowanie każdego kraju do standardów unijnych, tak aby możliwa stała się pełna akcesja do UE. USS regulują szczegółowo następujące kwestie:

- zasady ogólne – zobowiązanie do (1) przestrzegania zasad demokracji, praw człowieka, państwa prawa i gospodarki rynkowej; (2) współpracy i zwalczania rozprzestrzeniania broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia; (3) wspierania pokoju i stabilności na arenie międzynarodowej i w regionie oraz rozwijania współpracy i stosunków dobrosąsiedzkich w regionie,

¹² W czerwcu 2019 roku Rada do Spraw Ogólnych UE odroczyła decyzję o otwarciu negocjacji ze względu na sprzeciw wielu krajów, w tym Francji i Holandii. 25 marca 2020 r. Rada Unii Europejskiej podjęła decyzję o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych. Negocjacje rozpoczęły się 19 lipca 2022 roku.

- dialog polityczny,
- współpraca regionalna,
- swobodny przepływ towarów – zobowiązanie do utworzenia dwustronnej strefy wolnego handlu w ciągu maksymalnie 5 lat,
- przepływ pracowników, prawo przedsiębiorczości, świadczenie usług i przepływ kapitału,
- zbliżenie przepisów krajowych do przepisów UE,
- sprawiedliwość, wolność i bezpieczeństwo,
- zasady współpracy, współpracę finansową i nadzór.

Na mocy USS zawartej przez UE z każdym z krajów WB6 zostały zniesione cła, ograniczenia ilościowe oraz środki o skutku równoważnym w handlu między krajami UE a poszczególnymi krajami WB6 w odniesieniu towarów przemysłowych. Pewne wyjątki odnoszą się do niektórych produktów rolnych i rybołówstwa. W tych przypadkach przewidziano niższe cła lub preferencyjne kontyngenty ilościowe ¹³.

W wyniku utworzenia stref wolnego handlu na mocy USS oraz zastosowania niezależnych środków handlowych nastąpił wzrost eksportu z krajów WB6 do UE o 46% w latach 2014-2020. Największy wzrost odnotowały Macedonia Północna (o 63%), Kosowo (o 67%) i Serbia (o 57%). W Albanii wzrost eksportu do UE wyniósł jedynie 12%, w Czarnogórze 4%, a w Bośni i Hercegowinie 24%. W analizowanym okresie import krajów WB6 z UE wzrósł o 29%. UE jest wiodącym partnerem handlowym dla krajów WB6, odpowiadając za ponad dwie trzecie (67,6%) całkowitej wymiany handlowej regionu. Z drugiej strony udział krajów WB6 w całkowitej wymianie handlowej UE wynosi jedynie 1,5%.

W 2021 roku UE importowała z WB6: maszyny i urządzenia (22,7%), metale nieszlachetne (13,8%), produkty mineralne (10,7%) i chemikalia (10,7%), natomiast eksportowała do WB6 głównie: maszyny i urządzenia (20,3%), produkty mineralne (12,1%), chemikalia (10,8%) oraz metale nieszlachetne (10,1%). Wartość obrotów handlowych między UE a WB6 przejściowo zmalała o 7,8% w 2020 roku w związku z pandemią COVID-19 by rok później wzrosnąć o 28,6%.

¹³ W przypadku produktów eksportowanych przez kraje WB6 do UE dotyczy to wołowiny, cukru i wina, a w przypadku produktów eksportowanych przez UE na rynki krajów WB6 dotyczy to na ogół mięsa, przetworów mlecznych, niektórych owoców i warzyw (ponadto niektórych zbóż i nasion zbóż w przypadku Albanii, żywych zwierząt i soków owocowych w przypadku Bośni i Hercegowiny, wina w przypadku Kosowa).

Oznacza to, że w 2021 roku wartość wymiany handlowej UE z krajami WB6 wyniosła 65 mld EUR i była najwyższa od 10 lat. W okresie ostatnich 10 lat kraj WB6 zwiększył swój eksport do UE o 145%, zaś ich import z UE wzrósł o 81%. W latach 2008-2018 kraje WB6 zwiększyły swój eksport produktów rolno-spożywczych do UE o ponad 100%, zaś eksport UE do krajów WB6 w tym obszarze wzrósł o 52%. Jednakże, UE jest eksporterem netto produktów rolno-spożywczych do krajów tego regionu, z wyjątkiem Serbii.

Wartości obrotów handlowych pomiędzy krajami WB6 a UE przedstawione są w aneksie w tabeli A.1.2.

1.3. Pomoc finansowa Unii Europejskiej dla krajów Bałkanów Zachodnich

W celu umożliwienia realizacji założeń USS, UE zdecydowała się na przyznanie przedakcesyjnej pomocy finansowej na rozwój infrastruktury oraz wdrażaniu niezbędnych reform politycznych, gospodarczych i instytucjonalnych zgodnie ze standardami UE. Do 2006 roku kraje BZ mogły korzystać ze środków wsparcia finansowego dostępnych w ramach programów dla krajów kandydujących do UE, tj. PHARE¹⁴ (do 2000 roku), SAPARD¹⁵ i ISPA¹⁶ oraz w ramach programu CARDS¹⁷ uruchomionego

¹⁴ PHARE – (*ang. Poland and Hungary Assistance in Restructuring Economies*) to największy programem bezzwrotnej pomocy finansowej UE dla krajów EŚW utworzony w 1989 roku.

¹⁵ SAPARD – (Specjalny Program Akcesyjny na Rzecz Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich) to program stworzony w oparciu o doświadczenia Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej, funkcjonujący w latach 2000-2006, którego celem było finansowanie inwestycji w rozwój infrastruktury na obszarach wiejskich i związanych z modernizacją sektora rolno-spożywczego. W latach 2000-2003 beneficjentem programu było 10 państw kandydujących z EŚW. Łączny budżet programu wynosił wówczas około 560 mln EUR.

¹⁶ ISPA – (Instrument Przedakcesyjnej Polityki Strukturalnej, *ang. Instrument for Structural Policies for Pre-Accession*)

¹⁷ CARDS – (*The Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization*) to program funkcjonujący w latach 2000-2007, którego celem było wsparcie rozwoju gospodarczego w krajach BZ, tj. w Albanii, Bośni i Hercegowinie, Chorwacji, Serbii i Czarnogórze oraz Macedonii Północnej. Łącznie w ramach programu CARDS UE przekazała krajom BZ 4,65 mld EUR.

w 2000 roku w celu wsparcia finansowego krajów BZ. Od 2007 roku program IPA zastąpił wcześniej obowiązujące programy wsparcia finansowego. W latach 1991–2006 UE w sumie przeznaczyła 6,8 mld EUR na wsparcie krajów BZ, a następnie 11,5 mld EUR w ramach programu IPA¹⁸ w latach 2007–2013 oraz 12,8 mld EUR w ramach IPA II w latach 2014–2020. W latach 2021–2027 budżet IPA III wynosi 14,162 mld EUR.

IPA – (Instrument Pomocy Przedakcesyjnej, *ang. the Instrument for Pre-Accession Assistance*) to program funkcjonujący od 2007 roku, z którego korzystają kraje BW6 oraz Turcja. Celem ogólnym programu jest wspieranie jego beneficjentów w dostosowywaniu się do przepisów, norm, polityk i praktyk obowiązujących w UE w ramach przygotowań do przystąpienia do UE poprzez propagowanie reform politycznych, instytucjonalnych, prawnych, administracyjnych, społecznych i gospodarczych. Aby umożliwić działania ukierunkowane, skuteczne i spójne, IPA składa się z pięciu komponentów, które mają własne priorytety określone w zależności od potrzeb krajów-beneficjentów. Kraje kandydujące do UE mogą korzystać ze środków dostępnych w ramach wszystkich komponentów, a potencjalni kandydaci do UE mogą korzystać tylko ze środków dostępnych w ramach dwóch pierwszych komponentów:

1. Pomoc w okresie przejściowym i rozwój instytucjonalny (TAIB).
2. Wspieranie państw-beneficjentów w dziedzinie współpracy transgranicznej (współpraca z państwami UE oraz z innymi państwami objętymi wsparciem w ramach IPA).
3. Rozwój regionalny (transport, środowisko i rozwój gospodarczy) mający na celu wspieranie przygotowań do wdrażania wspólnotowej polityki spójności, a w szczególności do Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Funduszu Spójności.
4. Rozwój zasobów ludzkich (wzmocnienie kapitału ludzkiego i walka z wykluczeniem społecznym) dotyczący przygotowania do udziału w polityce spójności i w Europejskim Funduszu Społecznym.
5. Rozwój obszarów wiejskich mający na celu przygotowanie do udziału we wspólnej polityce rolnej oraz politykach powiązanych i Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

¹⁸ Instrument pomocy przedakcesyjnej (IPA): https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en. [data dostępu 21.12.2023].

Tabela 1.2. IPA I w milionach EUR w latach 2007-2013 według beneficjentów z BZ

Kraje/lata	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ogółem	Struktura
Albania	61	63,8	71,2	92,2	72,4	82,2	78,1	520,9	11%
Bośnia i Hercegowina	62,1	63,8	64,1	85,5	82,9	71,5	91,8	521,7	11%
Chorwacja	111,2	126	101,2	113,9	106,9	129,7	124,9	813,8	18%
Czarnogóra	25,4	27,6	29,5	32,5	31,2	28,5	31,4	206,1	4%
Kosowo	68,3	184	137	71,3	73,7	70,9	73,7	678,9	15%
Macedonia Północna	48,5	55,2	57,8	65,7	80,3	73,1	98,1	478,5	10%
Serbia	189,7	190,9	194,8	198	201,9	205,9	214,7	1395,9	30%
Ogółem	566,2	711,3	655,6	659	649,3	661,7	712,7	4615,8	100%
udział w środkach IPA I w roku	12,3%	15,4%	14,2%	14,3%	14,1%	14,3%	15,4%	100,0%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en [data dostępu 22.12.2023].

Tabela 1.3. IPA II w milionach EUR w latach 2014-2020 według beneficjentów z WB6

Kraje/lata	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ogółem	Struktura
Albania	68,7	91,9	82,7	80,2	107,4	91,2	236,6	758,7	18%
Bośnia i Hercegowina	75,7	39,7	47	75,8	83,8	103,2	112,3	537,5	13%
Czarnogóra	39,5	36,4	35,4	41,4	44,2	42,3	31,7	270,9	6%
Kosowo	66,8	82,1	73,9	78,2	91,3	89,3	91,7	573,2	14%
Macedonia Północna	81,7	67,2	64,6	82,2	99,2	111	127,2	633,1	15%
Serbia	189,1	216,1	189,4	166,7	214,1	211	218,1	1404,5	34%
Ogółem	521,5	533,4	493	524,5	640	648	817,6	4177,9	100%
udział środków IPA II w roku	12,5%	12,8%	11,8%	12,6%	15,3%	15,5%	19,6%	100,0%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en [data dostępu 22.12.2023].

W tabelach 1.2 i 1.3. przedstawiono wielkość środków przekazanych w ramach IPA I (2007-2013) oraz IPA II (2014-2020) dla poszczególnych krajów BZ.

W latach 2007-2013 największymi beneficjentem funduszy IPA była Serbia (30% środków), Chorwacja (18%) i Kosowo (15%). W kolejnej perspektywie (2014-2020), obok Serbii (34%), najwięcej funduszy popłynęło do Albanii (18%).

Cele szczegółowe IPA III na lata 2021-2027 obejmują¹⁹:

1. Wzmocnienie praworządności, praw podstawowych i demokracji.
2. Wzmocnienie dobrych rządów, dostosowania do dorobku prawnego UE, stosunków dobrosąsiedzkich i komunikacji strategicznej.
3. Zielona agenda i zrównoważona łączność.
4. Wzmocnienie konkurencyjności i wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu.
5. Współpraca terytorialna i transgraniczna.

W tabeli 1.4. przedstawiono wstępną alokację środków IPA III na lata 2021-2027 w podziale na wsparcie realizacji poszczególnych celów.

W perspektywie finansowej na lata 2021-2027 najwięcej środków przeznaczono na realizację celu 3 (42% środków).

¹⁹ IPA III 2021-2027 indicative allocations: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/> [data dostępu 22.03.2024].

Tabela 1.4. IPA III w mln EUR w latach 2021-2027 według celów

Cele\lata	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem	Struktura
CEL 1	281	287	292	298	304	310	317	2089	15%
CEL 2	308	314	321	327	333	340	347	2290	17%
CEL 3	788	804	820	837	853	870	888	5860	42%
CEL 4	414	422	431	440	448	457	467	3079	22%
CEL 5	65	66	68	69	71	72	73	484	4%
Ogółem budżet operacyjny	1856	1893	1932	1971	2009	2049	2092	13802	100%
udział w roku	13,4%	13,7%	14,0%	14,3%	14,6%	14,8%	15,2%	100,0%	
Środki administracyjne	49	49	50	51	52	53	54	357	
Ogółem	1904	1943	1982	2022	2062	2104	2147	14162	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en [data dostępu 22.12.2023].

1.4. Problemy krajów Bałkanów Zachodnich w procesie integracji z Unią Europejską

Działania prowadzone przez kraje WB6 cały czas są monitorowane przez UE²⁰. Coroczne raporty KE oceniające postępy w przygotowaniach do akcesji w krajach WB6 wskazują na kilka kluczowych problemów utrudniających postępy w procesie integracji tych krajów z UE, a należą do nich: wysoka korupcja, niewystarczające zapewnienie przestrzegania praw podstawowych oraz wolności wypowiedzi, przestępczość zorganizowana.

Jedną z istotnych cech krajów WB6 jest nadal powszechna korupcja (szczególna podatność na korupcję istnieje w sferze zamówień publicznych), która stanowi ważną przeszkodę w akcesji do UE. Dla powodzenia procesu integracji z UE konieczne są zdecydowane działania poprawiające sytuację w tym obszarze. Korupcja, stanowi zagrożenie dla demokratycznych rządów, stabilności prawa oraz dla stabilnych i przejrzystych warunków kształtujących otoczenie działalności gospodarczej. Wszystkie omawiane kraje mają indeks korupcji poniżej 50 punktów i w grupie 180 krajów sklasyfikowanych w badaniu zajmują miejsca od 63 do 110. Najlepiej wypadają: Chorwacja (47 punktów i 63 miejsce w rankingu), Czarnogóra (odpowiednio 46 i 64). Niestety gorzej sytuacja wygląda w Albanii (35/110) i Serbii (3/96). Uwagę zwraca spadek pozycji Serbii w porównaniu do 2012 roku. W rankingu nie sklasyfikowano Kosowa²¹.

Prawa podstawowe²² są wprowadzicie zadekretowane w ustawodawstwie omawianych krajów, ale nadal istnieją problemy z ich przestrze-

²⁰ A. Ibrahim, *Integrimi i Ballkanit Perendimor ne UE*. Logos-A, Tirana, Albania, 2009.

²¹ <https://antykorupcja.gov.pl/ak/aktualnosci/14154,Indeks-Percepcji-Korupcji-2021.html>. [12.12.2023]. Indeks Percepcji Korupcji (CPI) pokazuje, że poziom korupcji w skali punktowej, a której 0 oznacza kraj bardzo skorumpowany, 100 bez korupcji.

²² Podstawowe wartości, na których opiera się UE, zostały zapisane w art. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, a należą do nich: poszanowanie godności człowieka, wolność, demokracja, równość, praworządność i poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Zob. *Karta praw podstawowych unii europejskiej*, 2012/C 326/02 Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej; C 326/391.

ganiem. W wielu obszarach polityki ochrony praw podstawowych przez sądy jest nadal niewystarczająca. Zalecenia KE, jak wynika ze sprawozdań krajowych, zrealizowano jedynie w ograniczonym stopniu. Natomiast znaczące postępy odnotowano w przestrzeganiu praw mniejszości narodowych i łagodzeniu konfliktów etnicznych (jak np. Porozumienie Ochrydzkie w Macedonii²³) oraz zawartego porozumienia ws. uznawania dokumentów między Serbią a Kosowem²⁴.

Wolność wypowiedzi, wolność i pluralizm mediów²⁵ jako ważne filary demokratycznego społeczeństwa w BZ były ograniczone lub postępy w tym zakresie należy uznać za niewystarczające. Wprawdzie w mediach zasadniczo zapewnia się wolność wypowiedzi, ale groźby, zastraszania i przemoc wobec dziennikarzy, a także obraźliwe uwagi ze strony urzędników publicznych nadal mają miejsce. Poprawa sytuacji wymaga ścigania takich incydentów. Konieczne jest zagwarantowanie niezależność organów regulacyjnych ds. mediów i nadawców publicznych, m.in. poprzez odpowiednie finansowanie i powoływanie członków kadry kierowniczej i zarządzającej. Wszystkie kraje w regionie muszą zwiększyć przejrzystość w tym zwiększenie pluralizmu mediów.

Kolejnym zagrożeniem dla regionu jest przestępczość zorganizowana, bowiem dotyczy ona ludzi, przedsiębiorstwa, instytucje państwowe i całą gospodarkę. Dla organizacji przestępczych o zasięgu globalnym prowadzenie działalności o charakterze transgranicznym, w tym także w UE, nie stanowi trudności. Organizacje przestępcze działające w krajach BZ bardzo sprawnie wykorzystały pandemię COVID-19. W odpowiedzi rządy zacieśniły operacyjną współpracę policyjną z UE, w szczególności za pośrednictwem platformy EMPACT, oraz z agencjami UE w takich dziedzinach jak przemysł narkotyków, przemysł

²³ I.T. Berend, *From the Soviet Bloc to the European Union: The Economic and Social Transformation of Central and Eastern Europe Since 1973*. Cambridge University Press, Cambridge 2009.s.82.

²⁴ <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/borrell-serbia-kosowo-porozumienie-uznawanie-dokumentow-ue-borrell-kurti-vucic/> [data dostępu 12.12.2023].

²⁵ W rankingu wolności prasy opracowywanym za 2020 rok przez organizację Reporterzy bez Granic najwyższą sklasyfikowana jest Bośnia i Hercegowina (58 pozycja), Kosowo (70), Albania (84), Macedonia Północna (92), Serbia (93) i Czarnogóra (105) na 180 sklasyfikowanych krajów. <https://portalstatystyczny.pl/ranking-wolnosci-prasy-polska-juz-w-gronie-krajow-europy-wschodniej-i-balkanow/> [data dostępu 22.12.2023].

migrantów, handel ludźmi, zorganizowana przestępczość przeciwko mieniu, przemyt wyrobów akcyzowych (głównie papierosów) oraz broni palnej. W nowej unijnej strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej na lata 2021–2025²⁶ zapowiedziano m. in. poprawę skuteczności ścigania przestępstw i usprawnienie współpracy sądowej, wymianę i terminowy dostęp do niej, zwalczanie struktur przestępczości zorganizowanej, wzmocnienie środków antykorupcyjnych. Tym samym potwierdzono zobowiązanie UE do dalszego priorytetowego traktowania tych problemów w krajach objętych procesem rozszerzenia. Celem jest wspieranie współpracy operacyjnej i wyposażenie partnerów w narzędzia umożliwiające im wykorzenienie złożonych struktur przestępczych. Dzięki wsparciu UE poprawiła się także jakość współdziałania w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz współpraca z policją z krajów UE (także w ramach misji EU-LEX²⁷),.

Podsumowując, sytuacja polityczna w krajach BZ była nadal niestabilna, choć systematycznie ulega poprawie, dzięki reformom wprowadzonym przez rządy państw WB6 dążących do integracji z UE oraz zacieśnienia współpracy regionalnej²⁸. Z drugiej strony występuje silna polaryzacja polityczna, bojkot wyborów i prac parlamentarnych przez opozycję (np. w Albanii), a w niektórych przypadkach wyraźna nieufność na całej scenie politycznej – zwłaszcza w parlamentach – nadal utrudniają funkcjonowanie systemów i instytucji demokratycznych. Szczególnie po napaści Rosji na Ukrainę oraz nasileniu konfliktu w sprawie Kosowa sytuacja ta „*zagroza pokojowi oraz bezpieczeństwu w Europie i na świecie*”²⁹, podkreślając tym samym znaczenie strategicznego partnerstwa między UE a regionem BZ.

²⁶ Komunikat Komisji Do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie unijnej strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej 2021-2025 Bruksela, dnia 14.4.2021 COM(2021). 170 final <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TX-1/?uri=CELEX:52021DC0170> [data dostępu 12.12.2022].

²⁷ L. Greiçevci, “EU actorness in international affairs: the case of EULEX mission in Kosovo.” *Perspectives on European Politics and Society* 12.3 2011, pp. 283-303.

²⁸ Przykładem może być współpraca Serbii i Chorwacji z trybunałem w Hadze w celu ukarania osób odpowiedzialnych za zbrodnie wojenne popełnione w czasie wojen w byłej Jugosławii.

²⁹ <https://warsawinstitute.org/pl/znaczenie-balkanow-zachodnich-w-kontekscie-wojny-w-ukrainie/> [data dostępu 12.12.2023].

Poniżej przedstawiono najważniejsze problemy poszczególnych krajów WB6 w procesie integracji z UE, natomiast kwestia integracji Albanii z UE omówiona została w rozdziale IV.

W przypadku **Macedonii Północnej** istotnym problemem był spór z Grecją o nazwę kraju. Należy podkreślić, iż Macedonia Północna rozpoczęła formalny proces integracji z UE już w 2000 roku, inicjując negocjacje w sprawie PSS z UE i podpisując USS w 2001 roku jako pierwszy kraj na Półwyspie Bałkańskim, a następnie składając wniosek o członkostwo w UE w 2004 roku i otrzymując status państwa kandydującego do UE w kolejnym roku. Niestety w wyniku sporu z Grecją nastąpiło zdecydowane spowolnienie procesu integracji z UE, a nawet jego zamrożeniu przez dłuższy okres, z powodu blokady ze strony Grecji, która tym samym złamała porozumienie z Macedonią z 1995 roku. Po rozwiązaniu sporu z Grecją dopiero w 2019 roku oczekiwano, że negocjacje akcesyjne rozpoczną się jeszcze w tym samym roku, ale zostały one przesunięte z powodu sprzeciwu wielu krajów, w tym, podobnie jak w przypadku Albanii, Francji i Holandii. W marcu 2020 roku Rada UE podjęła decyzję o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z Macedonią Północną i z Albanią, ale w listopadzie została ona znowu zablokowana przez Bułgarię z powodu drażliwych kwestii historycznych, m. in. kwestii nazwy języka. Negocjacje akcesyjne z UE, Macedonia Północna rozpoczęła razem z Albanią 19 lipca 2022 roku.

W **Bośni i Hercegowinie**, pomimo podpisania USS w 2008 roku, dalsze etapy integracji napotkały na przeszkody związane z różnicami w podejściu do kwestii członkostwa w UE wśród Bośniaków (którzy stanowią 50% populacji kraju) i Serbów (którzy stanowią 31% populacji). Generalnie większość mieszkańców BiH popiera przystąpienie do UE, ale wśród Serbów bośniackich poparcie jest znacznie mniejsze, bo wiąże się to z ograniczeniem szerokiego prawa weta Republiki Serbskiej³⁰. Bośnia nie licząc Kosowa jest na samym końcu kolejki do UE.

Negocjacje w sprawie USS między **Czarnogórą** a UE rozpoczęły się we wrześniu 2006 roku, zaraz po odzyskaniu przez Czarnogórę niepodległości. W 2008 roku weszły w życie umowy o ułatwieniach wizowych i readmisji między Czarnogórą a UE i Czarnogóra została

³⁰ Prezydencja ma charakter kolektywny. Prezydium tworzą: przedstawiciele grup etnicznych: Bośniaka, Serba i Chorwata, których przewodnictwo zmienia się rotacyjnie co 8 miesięcy.

dodana do listy krajów zwolnionych z obowiązku wizowego przy wjeździe do krajów UE (2009). Status państwa kandydującego do UE Czarnogóra uzyskała w 2010 roku. Postęp w procesie integracji Czarnogóry z UE próbowała zablokować Rosja wspierając antynatowską opozycję i wywołując zamieszki mające doprowadzić do upadku rządu gdy Czarnogóra starała się o członkostwo w NATO (2017).

Serbia, od upadku byłej Jugosławii w 2000 roku, wyraźnie poprawiła swoje relacje z UE. Decyzja o dążeniu do członkostwa w UE została podjęta w 2004 roku, ale problemem było rozliczenie się z przeszłością, tj. konieczność wydania osób podejrzanych o zbrodnie wojenne i zbrodnie ludobójstwa. USS z UE zainicjowano w 2007 roku, a rok później weszła w życie umowa o ułatwieniach wizowych i readmisji między Serbią a UE, znosząca wymogi wizowe dla Serbów podróżujących do UE (2009). Serbia uzyskała status kraju kandydującego do UE w 2012 roku, a w grudniu 2013 roku Rada UE zatwierdziła otwarcie negocjacji akcesyjnych z Serbią. Obecnie Serbia jest najbardziej zaawansowana w procesie integracji, ponieważ ma 14 otwartych rozdziałów negocjacyjnych, z których 2 już wstępnie zamknęła. Jednakże, w procesie integracji Serbii z UE występuje poważny problem w postaci nieuznawania Kosowa przez Serbię. Należy także zwrócić uwagę na ścisłą współpracę Serbii z Rosją. Moskwa jest również kluczowym sojusznikiem Serbii w sprawie Kosowa. Ponadto, coraz ważniejszą rolę w polityce zagranicznej Serbii odgrywają Chiny i Turcja, które aktywnie inwestują w serbską gospodarkę, co pozwala władzy serbskiej opierać strategię działania na sprzecznościach między UE, Rosją, Stanami Zjednoczonymi, Chinami i Turcją. W grupie państw WB6 Serbię wyróżnia jeszcze jej negatywny stosunek do akcesji do NATO, ponieważ znaczna większość Serbów jest temu przeciwna.

1.5. Aktualny stan procesu integracji Bałkanów Zachodnich z Unią Europejską

Proces rozszerzenia nabrał dynamiki w latach 2023 i 2024. Klaster podstawowy (jego treść przedstawiono w A.1.1) został otwarty z Albanią 15 października 2024 r. Negocjacje akcesyjne z Ukrainą i Mołdawią zostały otwarte na pierwszych konferencjach międzyrządowych

w czerwcu 2024 r. W czerwcu 2024 r. konferencja międzyrządowa potwierdziła, że Czarnogóra ogólnie spełniła tymczasowe kryteria dla rozdziałów praworządności 23 i 24, co daje możliwość tymczasowego zamknięcia kolejnych rozdziałów negocjacyjnych, jeśli zostaną spełnione warunki.

W marcu 2024 r. Rada Europejska podjęła decyzję o otwarciu negocjacji akcesyjnych z Bośnią i Hercegowiną. Screening został zakończony zarówno w Albanii, jak i Macedonii Północnej pod koniec 2023 r.

Komisja powtórzyła stanowisko, że Serbia spełniła kryteria dla otwartego klastra trzeciego (Konkurencyjność i wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu). W nadchodzącym roku Serbia ma przyspieszyć prace nad wdrażaniem reform związanych z przystąpieniem do UE we wszystkich obszarach, ze szczególnym uwzględnieniem tymczasowych kryteriów praworządności, a także zapewnienia prawdziwie sprzyjającego środowiska dla społeczeństwa obywatelskiego i mediów, podejmując wiarygodne wysiłki na rzecz powstrzymania dezinformacji i zagranicznej manipulacji informacjami.

Jeśli chodzi o Albanie, to planuje się otwarcie negocjacji w sprawie klastra podstawowych kwestii na drugiej konferencji międzyrządowej, która odbędzie się 15 października 2024 r. Władze Albanii muszą przyspieszyć tempo reform zorientowanych na UE, zwłaszcza w zakresie praworządności, konsolidacji dotychczasowych osiągnięć w zakresie egzekwowania prawa, skutecznej walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną oraz promowania praw podstawowych, w tym wolności mediów, praw własności i mniejszości.

W przypadku Macedonii Północnej, kraj ten musi nadal realizować wdrażanie reform w zakresie sądownictwa, walki z korupcją i przestępczością zorganizowaną i wzmocnienia zaufania do systemu wymiaru sprawiedliwości. Screening dla wszystkich sześciu klastrów dorobku UE zostały zakończone w grudniu 2023 r.

Bośnia i Hercegowina osiągnęła rezultaty, w tym w zakresie zarządzania migracją, pełnego dostosowania do wspólnej polityki bezpieczeństwa zagranicznego UE, a także uchwalania przepisów dotyczących integralności sądownictwa, przeciwdziałania praniu pieniędzy i konfliktom interesów. W marcu 2024 r. Rada Europejska podjęła decyzję o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z Bośnią i Hercegowiną. Komisja przygotowuje ramy negocjacyjne z myślą o ich przyjęciu przez Radę

w momencie podjęcia wszystkich stosownych kroków określonych w zaleceniu Komisji z października 2022 r.

Kosowo złożyło wniosek o członkostwo w UE w grudniu 2022 r. Komisja pozostaje gotowa do przygotowania opinii w sprawie wniosku o członkostwo Kosowa, gdy tylko Rada o to poprosi. Odnotowano postęp w walce z przestępczością zorganizowaną, a otoczenie biznesowe uległo poprawie. Liberalizacja wizowa dla Kosowa weszła w życie 1 stycznia 2024 r. Kosowo musi zintensyfikować swoje wysiłki na rzecz wzmocnienia praworządności i administracji publicznej oraz ochrony wolności słowa.

Rozdział II

Rozwój gospodarczy Albanii na tle innych krajów Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021

Wprowadzenie

Bałkany Zachodnie stanowią niespotykaną mieszankę etniczną. Liczący prawie 22,5 milionów mieszkańców region grupuje ludność o różnej kulturze, obyczajach, religii, co na przestrzeni wieków rodziło wojny etniczne i religijne. Okoliczności te wywierały i nadal wywierają istotny wpływ na sytuację geopolityczną w tej części Europy.

Rozdział zawiera opis kluczowych zagadnień związanych z sytuacją polityczną i gospodarczą krajów regionu, które miały wpływ na tempo ich rozwoju gospodarczego oraz procesów przygotowania do akcesji z UE. Chodzi głównie o trudną drogę kształtowania się państwowości krajów regionu oraz konflikty na tle narodowościowym i religijnym w tym regionie. W dalszej części rozdziału krótko omówiono rozwój gospodarczy poszczególnych krajów WB6, a następnie uwagę skoncentrowano na rozwoju gospodarczym Albanii oraz jego głównych determinantach. Badaniem objęto okres 1990-2021, który podzielono na trzy podokresy, tj. lata 1990–2003, 2004–2013 oraz 2014–2021, z uwagi na występowanie istotnych różnic w warunkach rozwoju gospodarczego w każdym z tych podokresów. Do tego celu wykorzystano dane statystyczne Banku Światowego, The World Factbook, Urzędu Statystycznego Albanii (INSTAT) i inne.

2.1. Kształtowanie się państwowości krajów Bałkanów Zachodnich i ogólna charakterystyka regionu

Kształtowanie się państwowości większości krajów Bałkanów Zachodnich zdeterminowane zostało przez konflikty zbrojne w latach 1991-1999. Państwa powstałe w wyniku rozpadu byłej Jugosławii (przedstawione na mapie 2.1): **Bośnia i Hercegowina** (1 marca 1992 roku), **Chorwacja** (25 czerwca 1991 roku), **Czarnogóra** (3 czerwca

2006 roku), **Macedonia Północna** (8 września 1991 roku) **Kosowo**³¹ (17 lutego 2008 roku), **Serbia i Słowenia** (25 czerwca 1991 roku) na ogół napotkały zbrojny opór ze strony rządu w Belgradzie (stolica byłej Jugosławii, a obecnie Serbii) w momencie oddzielenia się od Jugosławii³². Eskalacja konfliktów po rozpadzie byłej Jugosławii wynikała z zaszłości historycznych³³. W krwawych wojnach o niepodległość największe straty w ludziach poniosły Bośnia i Hercegowina (BiH), Chorwacja i Kosowo. Sytuacja w tych krajach wymagała interwencji sił zbrojnych NATO. Koszt interwencji wojskowych i cywilnych misji międzynarodowych w tych krajach w latach 1991-1999 oszacowano na około 20 miliardów ECU³⁴.

Bośnia i Hercegowina ogłosiła suwerenność w październiku 1991 r., a niepodległość od byłej Jugosławii 3 marca 1992 r. Po referendum zbrojnotowanym przez Bośniackich Serbów (wspieranych przez sąsiednią Serbię i Czarnogórę) Bośnia i Hercegowina odpowiedziała zbrojnym oporem. W marcu 1994 roku Bośniacy i Chorwaci podpisali porozumienie o utworzeniu wspólnej Bośniacko-Chorwackiej Federacji Bośni i Hercegowiny. 21 listopada 1995 r. w Dayton (USA, Ohio) walczące strony parafowały porozumienie pokojowe kończące 3-letni konflikt międzyetniczny, na mocy którego zachowano międzynarodowe granice Bośni i Hercegowiny i stworzono wieloetniczny i demokratyczny rząd odpowiedzialny za prowadzenie polityki zagranicznej, dyplomatycznej i fiskalnej. Uznano również drugi szczebel rządu składający się z dwóch podmiotów mniej więcej równej wielkości: Federacji Bośni i Hercegowiny oraz Republiki Serbskiej, na czele której stoją głównie bośniaccy Serbowie. Federacja i rządy RS są odpowiedzialne za nadzorowanie większości funkcji rządowych.

³¹ Unia Europejska pisząc w dokumentach o Kosowie załącza przypis zawierający tekst uzgodniony w negocjacjach Belgrad–Prisztina: „*Ta nazwa pozostaje bez uszczerbku dla stanowisk w sprawie statusu Kosowa i jest zgodna z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 oraz opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji Niepodległości Kosowa*”.

³² CIA, The World Factbook 2022-2023 <https://www.cia.gov/the-world-factbook/> [data dostępu 12.12.2023].

³³ G. Skara, *BE, si nxitës i sigurisë dhe i paqes në periferi të saj: rasti i Ballkanit Perëndimor. Çështje Europiane* (23) IDM, Tirana 2012, f.73.

³⁴ O. Anastasakis and V. Bojicic-Dzelilovic, *Balkan regional cooperation and European integration*, Hellenic Observatory, LSE, London 2002, s.20-22.

Kosowo ogłosiło niepodległość w 2008 roku, a do końca 2020 roku kraj ten był uznawany przez 104 państw. Władze Serbii uważają Kosowo za prawną część terytorium Serbii³⁵ i stosują nazwę Prowincja Autonomiczna Kosowo i Metochia. Ludność Kosowa w przeważającej części stanowią Albańczycy (90%) Serbowie (7%) Bośniacy (1%), Turcy (1%) i inni (1%).

Czarnogóra połączyła się z Serbią w 1992 r., tworząc Federalną Republikę Jugosławii, a w 2003 r. przekształciła się w luźniejszą Unię Państwową Serbii i Czarnogóry. Po referendum w maju 2006 roku za zerwaniem więzi z Serbią (55% głosujących za) ogłosiła niezależność.

W 1990 roku Albania pokojowo przeszła od trwającego prawie pół wieku reżimu komunistycznego i izolacji międzynarodowej do gospodarki otwierającej się na świat poprzez liberalizację handlu oraz wprowadzenie zasad wolnego rynku. Albania uniknęła wojny dzięki temu, że była jednolita etnicznie, a nieliczne mniejszości narodowe są dobrze zintegrowane z resztą społeczeństwa³⁶. Ponadto, w Albanii nie występowały konflikty na tle religijnym³⁷. Społeczeństwo albańskie jest tolerancyjne w kwestii religii, czego potwierdzeniem jest fakt, iż w 1967 roku Albania, jako pierwszy kraj na świecie, ogłosiła się państwem ateistycznym.

Rząd w Belgradzie nie sprzeciwiał się secesji Macedonii od Jugosławii (od 2019 roku Macedonia Północna), ponieważ był to niewielki i biedny kraj rolniczy, pozbawiony liczących się bogactw naturalnych, a więc mało znaczący dla Jugosławii. Z drugiej strony rząd w Belgradzie mógł obawiać się konfliktu w kraju zamieszkałym przez wiele narodowości³⁸.

Balkany Zachodnie ciągle zmagają się ze skutkami wojen etnicznych z początku lat 90-tych XX wieku. Różnorodność etniczna i sztuczne granice między państwami bałkańskimi w dalszym ciągu są powodem

³⁵ Przygraniczne konflikty między Serbią i Kosowem, mają trwały charakter. Ostatnie zaognienie sytuacji miało miejsce w 2023 roku.

³⁶ Albańczycy 82,6%, Grecy 0,9%, inni 1% (w tym Wołosi, Romowie, Macedończycy, Czarnogórcy i Egipcjanie), nieokreślony 15,5%.

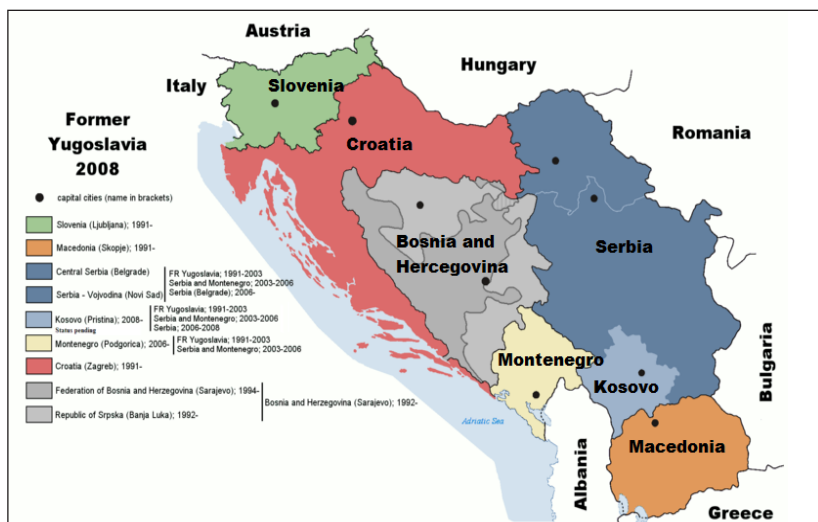
³⁷ Szerzej: E. Molendowski, *Kraje Bałkanów Zachodnich – główne problemy współpracy i integracji z krajami Unii Europejskiej*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, nr 179, 2011, s. 210 – 223.

³⁸ 8 września 1991 roku odbyło się referendum niepodległościowe, w którym 95% głosujących opowiedziało się za niepodległością Macedonii, przy frekwencji wynoszącej 71%. Referendum zbojkotowały albańska i serbska mniejszość narodowa. 17 września 1991 roku parlament Macedonii ogłosił niepodległość, a 17 listopada 1991 roku uchwalono konstytucję.

nieporozumień i stanowią przeszkodę w dalszej integracji tych krajów z UE. Pomimo podobnej kultury i mentalności bałkańskiej, dla nowo powstałych krajów powrót do własnej tożsamości narodowej był podstawowym celem³⁹.

Dziś Bałkany Zachodnie liczą prawie 22,5 mln mieszkańców i zajmują powierzchnię 271 380 km². 56% ludności żyje w miastach, mediana wieku wynosi 41 lat, gęstość zaludnienia 86 osób na km² (parametry te dla poszczególnych krajów BZ przedstawiono w tabeli 2.1). Warto podkreślić, że w strukturach UE znajdują się już dwa kraje regionu, tj. Chorwacja i Słowenia, a procedura akcesji dotyczy pozostałych sześciu krajów. Kraje BZ ubiegające się o członkostwo w UE mają łączną powierzchnię 215420 km², a zamieszkuje je 18,4 mln ludności. Są to zatem kraje niewielkie, z wyjątkiem Serbii, która dzięki swojemu położeniu geograficznemu i liczbie ludności odgrywa ważną rolę w regionie⁴⁰.

Mapa 2.1. Proces rozpadu Jugosławii w latach 1991-2008.

Źródło: http://www.wikiwand.com/pl/Rozpad_Jugoslawii [data dostępu 29.11.2023].

³⁹ Gj. Boriçi, Lufta për Paqen në ish-Jugosllavi 1987-1999, "Geer", Tiranë 2008.

⁴⁰ M. Szpala, *UE wobec Bałkanów Zachodnich: w poszukiwaniu nowych rozwiązań*. Biuro Analiz Sejmowych. Infos zagadnienia społeczno-gospodarcze. (14) 2018, s. 1-4.

Tabela 2.1. Populacja i powierzchnia krajów Bałkanów Zachodnich (stan na 2022 rok)⁴¹

Kraj	Albania	BiH	Chorwacja	Czarnogóra	MP	Kosowo	Serbia
Liczba ludności	2877797	2280819	4105267	628066	2083374	1815000	8731371
Ludność miejska	63%	52%	58%	47%	59%	Bd	56%
Mediana	36	43	44	39	39	Bd	42
Gęstość zaludnienia	105	95	73	47	83	Bd	100
Powierz. w km ²	27 400	51 000	55 960	13 450	25 220	10 890	87 460

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> [data dostępu 29.11.2023].

⁴¹ W tabeli 12 ujęto także państwa będące już w UE (Słowenię i Chorwację), ale w dalszej analizie skoncentrowano się na krajach WB6. W niektórych przypadkach dla porównania przytoczono dane dla Chorwacji.

Dziś w dalszym ciągu sytuację krajów WB6 determinuje duże zróżnicowanie etniczne i wyznaniowe, a w szczególności problem ten dotyczy BiH, Czarnogóry i MP (tabela 2.2.). Grupy etniczne i religijne w omawianych krajach są silnie skorelowane ze sobą. Dla przykładu w BiH, Bośniacy stanowią 50% ludności, Serbowie 31%, Chorwaci 15 %. Gdy mowa o wyznaniu: muzułmanie stanowią tam 51%, prawosławni 31%, a katolicy 15,2%. Wyjątek stanowi Kosowo, bowiem niemal 93% mieszkańców to Albańczycy i 95,6% to muzułmanie. Ogólnie rzecz biorąc Albańczycy i Bośniacy utożsamiają się z religią muzułmańską, Serbowie, Macedończycy i Czarnogórcy z religią prawosławną, a Chorwaci z katolicyzmem.

Tabela 2.2. Struktura etniczna i wyznaniowa krajów WB6 w procentach

	Albania	Bośnia i Hercegowina	Czarnogóra	Macedonia Północna	Kosowo	Serbia
Struktura etniczna	Albańczycy 82,6	Bośniacy 50	Czarnogórcy 45	Macedończycy 64,2	Albańczycy 92,9	Serbowie 83,3
	Nieokreślony 15,5	Serbowie 31	Serbowie 29	Albańczycy 25,2	Bośniacy 1,6	Węgrzy 3,5
	Grecy 0,9	Chorwaci 15	Bośniacy 9	Turcy 3,9	Serbowie 1,5	Romowie 2,1
	Inni 1	Inni 4	Albańczycy 5	Serbowie 1,8	Inni 4,3	Bośniacy 2
Grupy wyznaniowe			Inni 12	Inni 4,9		Inni 9,1
	Muzułmanie 58,8	Muzułmanie 51	Muzułmanie 19	Muzułmanie 33,3	Muzułmanie 95,6	Muzułmanie 3
	Katolicy 10	Katolicy 15,2	Katolicy 3	Katolicy	Katolicy 2	Katolicy 5
	Prawosławni 6,8	Prawosławni 31	Prawosławni 72	Prawosławni 64,8	Prawosławni 1,5	Prawosławni 84,6
	Nieokreślone 24,4	Nieokreślone 2,8	Nieokreślone 6	Nieokreślone 1,9	Nieokreślone 0,9	Nieokreślone 7,4

Źródło: Opracowanie na podstawie: Ł. Ambroziak, M. Błaszczuk-Zawila, J. Gniadek, Bałkany Zachodnie – nowe szlaki dla polskich inwestycji, Polski Instytut Ekonomiczny, 2019.

Ogólnie ludność Bałkanów Zachodnich jest stosunkowo młoda (średnia wieku wynosi 41 lat), ale poszczególne kraje różnią się pod tym względem. Mimo młodej populacji wyraźnie nasila się proces starzenia się społeczeństwa, co spowodowane jest wojnami (m.in. Kosowo, BiH), wysoką migracją do UE (Albania, Kosowo) i spadkiem dzietności⁴². Uwagę zwraca relatywnie wysoki odsetek osób 65+ w Serbii (17%) oraz stosunkowo niski w Kosowie (7,5%) – tabela 2.3.

Tabela 2.3. Struktura ludności krajów WB6 według wieku w 2019 roku (w %)

	Albania	BiH	Czarno- górze	MP	Kosowo	Serbia
0-14 lat	18,7	15,2	18,5	16,8	24,7	16,2
15-24 lata	17,2	12,8	13,6	13,7	17,1	12,4
25-64 lata	51,5	57,5	54,1	56,9	50,7	54,4
65+	12,6	14,5	13,8	12,6	7,5	17

Źródło: Opracowanie na podstawie: Ł. Ambroziak, M. Błaszczuk-Zawiła, J. Gniadek, Bałkany Zachodnie ... op. cit.

Gdy mowa o ludności krajów regionu należy podkreślić znaczenie emigracji. Pomimo upływu czasu od rozpoczęcia transformacji i budowy nowych gospodarek obserwuje się znaczne różnice w poziomie płac w krajach WB6 w porównaniu do krajów UE, stabilności rządów, elastyczności rynku pracy oraz poziomu rozwoju gospodarczego, co jest impulsem do migracji, głównie o podłożu ekonomicznym⁴³. Konsekwencją jest z jednej strony spadek zasobów pracy w krajach macierzystych, ale z drugiej transfery finansowe do tych krajów. Kierunki migracji to głównie kraje sąsiadujące (Włochy, Grecja). Sytuacja migracyjna w poszczególnych krajach WB6 wygląda następująco⁴⁴:

⁴² Szerzej: A. Szymańska, *Zmiany demograficzne w krajach Bałkanów Zachodnich – analiza porównawcza z Unią Europejską*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” Volume 25, Number 3, 2022. <https://doi.org/10.18778/1508-2008.25.26> s.161-182.

⁴³ A. Domachowska, *Procesy depopulacyjne w państwach Bałkanów Zachodnich* Prace IES 9/2021, Lublin 2021.

⁴⁴ Dane: z migration portal: <https://www.migrationdataportal.org/> [data dostępu 22.12.2023].

- Albania: w 2020 r. na emigracji przebywało 1,7 mln osób (średnia emigracji w latach 2011-2020 42 000 osób/rok). W latach 1990-2000 co roku emigrowało ponad 70 tys. osób, 49% emigrantów to kobiety, emigranci w wieku do 19 lat 52,6%. Kierunki emigracji: Włochy (39,4%), Grecja (35,3%), Stany Zjednoczone (8,2%), Niemcy (4,2%). Stopa bezrobocia w 2020 r. ogółem wynosiła 11,7%, młodzieży 20,9%, współczynnik aktywności zawodowej 59,8%⁴⁵.
- Bośnia i Hercegowina: Trudno określić skalę zjawisko wobec braku danych. Jednak na podstawie publikacji odnoszących się do liczby wyrejestrowań obywateli z ewidencji pobytu można wskazać kierunki emigracji: Niemcy, Austria, Słowenia. Kraj legitymuje się wysokim bezrobociem (stopa bezrobocia wynosi 17,4% (2021), stopa bezrobocia wśród młodzieży wynosi 38,2% (2021).
- Kosowo: Poza granicami kraju przebywa 380,8 tys. osób. Kierunki emigracji: Niemcy (35%), Szwajcaria (23%), Włochy (7%). Stopa bezrobocia wynosi 25,9% (2020), stopa bezrobocia młodzieży 49,4%, współczynnik aktywności zawodowej 38,3%.
- Czarnogóra: Z nieoficjalnych informacji wynika, iż w ostatnich latach liczba obywateli, którzy wyemigrowali z kraju oscyluje w granicach 50-60 tys. osób. Kierunki emigracji: Niemcy, Luksemburg, Słowenia, Chorwacja, Szwecja, Włochy, Francja, Austria, Węgry, Wielka Brytania. Stopa bezrobocia ogółem wynosi 16,6%, młodzieży 37,1%, współczynnik aktywności zawodowej 50,9%.
- Macedonia Północna: Statystyka ONZ liczbę emigrantów szacuje na 693 tys. osób (stan na 2020 rok). Kierunki emigracji: Turcja (29,7%), Niemcy (13,8%), Włochy (11,1%), Szwajcaria (10,3%), Australia (7,9%), Serbia (7,2%), inne kraje (Stany Zjednoczone, Austria, Chorwacja, Słowenia i Kanada). Stopa bezrobocia ogółem wynosi 15,7%, młodzieży 36,3%, współczynnik aktywności zawodowej 56%.
- Serbia: Statystyki odnoszące się do skali emigracji zawarte zostały w spisie ludności. Wynika z nich, że w latach 2002-2011 wyemigrowało 179 000 osób. Kierunki emigracji: Niemcy, Austria, Szwajcaria, Włochy, Francja, Słowenia, Słowacja, Szwecja.

⁴⁵ Przytaczane w tym fragmencie dane dotyczące rynku pracy w 2021 roku (z wyjątkiem Kosowa – dane z 2020 roku) pochodzą z *Beyond the Crises*. World Bank Group, Western Balkans Regular Economic Report No. 22 | Fall 2022.

Stopa bezrobocia w 2020 r. ogółem wynosi 11%, młodzieży 26,3%, współczynnik aktywności zawodowej 54,7%.

Transfery pieniężne od emigrantów jako procent PKB w 2022 roku stanowiły: w Albanii 9,9%, w Serbii, 8,6% , w MP 3,2%, w Czarnogórze 15% w Kosowie 17,3 %⁴⁶.

Ruch migracyjny ludności bałkańskiej można uznać za wysoki. Częściowo jest to konsekwencją wojny na Bałkanach, częściowo jest to motywowane czynnikami ekonomicznymi. Na szczególną uwagę zasługują lata 2009-2019, kiedy to widać wyraźny trend wzrostowy składanych wniosków o azyl przez obywateli krajów BZ. Łącznie w tym okresie złożono 595,9 tys. wniosków o azyl, w tym: Albania (196,4 tys.), Kosowo (174 tys.) oraz Serbia (118,4 tys.), Czarnogóra (10,7 tys.). Najczęściej wybieranym państwem docelowym były: Niemcy (85,5 tys.), Francja (49,9 tys.), W. Brytania (17,8 tys.). Najwięcej wniosków o azyl złożono w 2015 roku (172,2 tys.), na co wpływ miał kryzys imigracyjny w Europie⁴⁷. Przedstawiając charakterystykę krajów WB6 nie sposób pominąć kwestii ustroju politycznego poszczególnych krajów, jako że determinuje on postęp społeczno-gospodarczy oraz tempo przygotowania do integracji z UE. W tabeli 2.4. przedstawiono rejestr głównych problemów w jakimi borykały się poszczególne kraje WB6.

⁴⁶ World Bank, Remittances brave global headwinds Special Focus: Climate Migration Migration and Development Brief 37 November 2022.

⁴⁷ W 2015 roku Europa musiała sprostać najpoważniejszemu wyzwaniu migracyjnemu od końca drugiej wojny światowej z powodu przybycia 1,3 mln imigrantów (głównie z Syrii, ale również z Afganistanu, Nigerii, Pakistanu, Iraku, Erytrei oraz krajów bałkańskich, w szczególności z Albanii i Kosowa), co zrodziło pilną potrzebę wypracowania rozwiązań i mechanizmów, które pozwoliłyby na opanowanie kryzysowej sytuacji i zażegnanie jej negatywnych skutków. Źródło: T. Morozowski, *Działania Komisji Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego*. Biuletyn Instytutu Zachodniego, (224) 2016.

Tabela 2.4. Problemy społeczne i polityczne krajów WB6

Kraj	Wybrane problemy społeczno-polityczne
Albania	Ubóstwo, zacofana gospodarka, s zorganizowana przestępczość, korupcja, rywalizacja międzypartyjna wynikająca z niskiego poziomu kultury politycznej, duża migracja.
BiH	Najuboższa republika byłej Jugosławii, wojenne straty (ponad 100 tysięcy osób), wysokie straty w gospodarce, niska urbanizacja, wysoka stopa bezrobocia, korupcja na wszystkich szczeblach administracji, rygorystyczny podział życia politycznego wzdłuż linii podziałów etnicznych (między Serbów, Bośniaków i Chorwatów).
Czarnogóra	Wysoki poziom korupcji, problemy z czarnogórską tożsamością zbiorową – podział serbskich i czarnogórskich tradycji politycznych, kulturowych i językowych, etc.
MP	Zróźnicowanie etniczne i napięte stosunki polityczne pomiędzy Macedończykami, którzy stanowią 64,2 % ludności a Albańczykami którzy są najliczniejszą mniejszością – 25,2% ludności), wysoka stopa bezrobocia prawie 31,3%.
Serbia	Wysoka stopa bezrobocia, korupcja i nieporozumienia związane z jednostronnym proklamowaniem niepodległości przez Kosowo.
Kosowo	Korupcja, słabe struktury państwowe, silna przestępczość zorganizowana, problem mniejszości serbskiej, negatywnie nastawionej do niepodległego państwa oraz do integracji, wysoka stopa bezrobocia i duża migracja.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie; http://polskawue.gov.pl/files/Dokumenty/Publikacje_o_UKIE_Balkany_PL.pdf [data dostępu 20.05.2024].

2.2. Sytuacja gospodarcza państw Bałkanów Zachodnich w latach 1990-2021

Konflikty i różne problemy z jakimi borykają się kraje WB6 mają wpływ na ich rozwój gospodarczy. Należy jednak zauważyć, że w ostatniej dekadzie postęp w rozwoju gospodarczym jest widoczny, a tempo wzrostu gospodarczego było wyższe niż w UE. Analizowany okres 1991-2021 podzielono na trzy podokresy, z uwagi na występowanie istotnych różnic w warunkach rozwoju gospodarczego w każdym z tych podokresów:

- a) Początek lat 90-tych XX w. do 2003 roku (Szczyt w Salonikach⁴⁸) – to okres zawirowań politycznych, wojny na BZ, różne drogi dochodzenia do państwowości poszczególnych krajów regionu.
- b) Lata 2004-2013 – od deklaracji z Salonik popierającej ideę integracji krajów BZ z UE do 2013 roku, kiedy to zakończyła się druga faza kryzysu finansowego trwającego w latach 2012-2013.
- c) Lata 2014-2021.

Lata 1991-2003

Początek lat 90-tych przyniósł regionowi recesję gospodarczą wywołaną wojnami etnicznymi po rozpadzie Jugosławii. Spadek PKB odnotowały wszystkie kraje: Albania o 28,0% (1991 r.) i 7,2% (1992 r.); MP w latach 1991-1995. Dane z tego okresu są niekompletne dla poszczególnych krajów w związku z wojną, różnymi strukturami państwowo-politycznymi (Czarnogóra-Serbia). Szacunki mówią o spadku PKB Chorwacji o 21,1% w 1990/1991 r., Serbii o 27,2% 1991/1992 r. i o 30,5% w 1992/1993 r.⁴⁹, BiH, kiedy to po spadku produkcji o 80% oraz wzroście bezrobocia w latach 1992-1995 spowodowane krwawą wojną⁵⁰, nastąpił wzrost PKB w latach 1995-1998

⁴⁸ Szczyt UE – Bałkany Zachodnie 21 Czerwca 2003) Główne wnioski szczytu zawarte są w oświadczeniach:

1. UE ponownie wyraża swoje jednoznaczne poparcie dla europejskiej perspektywy krajów Bałkanów Zachodnich. Przyszłość Bałkanów znajduje się na terenie Unii Europejskiej.
2. Przestępczość zorganizowana i korupcja stanowią rzeczywiste przeszkody dla demokracji stabilność, rządy prawa, rozwój gospodarczy i rozwój społeczeństwa obywatelskiego w regionie i są źródłem poważnego zaniepokojenia UE.
3. Trwa ujemny proces liberalizacji wizowej wobec Bałkanów Zachodnich uzależnione od wdrożenia poważnych reform w obszarach takich jak wzmocnienie praworządności, zwalczanie przestępczości zorganizowanej, korupcji i nielegalnej migracji oraz wzmocnienie zdolności administracyjnych na granicach kontrola i bezpieczeństwo dokumentów.

https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf [data dostępu 20.05.2024].

⁴⁹ <https://databank.worldbank.org/> [data dostępu 20.05.2024].

⁵⁰ K. Mroczek, A. Nowosad, T. Tokarski, *Oddziaływanie efektu grawitacyjnego na zróżnicowanie wydajności pracy w krajach bałkańskich*. „Gospodarka Narodowa. The Polish Journal of Economics”. 276(2) 2015, s.15-53.

(20,8% w 1994/1995 r., 89% 1995/1996 r., 34,4% 1996/1997 r., 15,6% 1997/1998 r.).

Dla Albanii ważnym wydarzeniem gospodarczym w latach 90-tych był upadek piramid finansowych w 1997 r., co spowodowało poważne konsekwencje ekonomiczne – m.in. spadek PKB o 10,9%⁵¹ i społeczne. Z kolei wojna w Kosowie w 1999 roku doprowadziła do recesji gospodarczej w Serbii, kiedy to PKB spadł o 9,4% a wolumen PKB przez wojny i rozpad byłej Jugosławii zmniejszył się z 25,7 mld USD do 6,9 mld USD w 2000 r. Po 2000 roku sytuacja uległa diametralnej zmianie⁵². Realną stopę wzrostu PKB oraz PKB per capita w tym okresie przedstawiają tabele 2.5-2.6.

Tabela 2.5. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 1991-2003.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albania	-28,0	-7,2	9,6	8,3	13,3	9,1	-10,9	8,8	12,9	6,9	8,3	4,5	5,5
BiH	X	X	X	X	20,8	89,0	34,4	15,6	9,6	12,8	2,4	5,0	3,9
Czarnogóra	X	X	X	X	X	X	X	4,9	-9,4	3,1	1,1	1,9	2,5
MP	-6,2	-6,6	-7,5	-1,8	-1,1	1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-3,1	1,5	2,2
Serbia	X	X	X	X	X	6,3	7,2	3,3	-9,4	6,1	6,9	6,4	4,4

x- brak danych wskutek braku państwowości (BiH), wojny po rozpadzie Jugosławii; brak Kosowa -państwo powstało w 2008 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org/> [data dostępu 20.05.2024].

⁵¹ Ch. Jarvis, *The Rise and Fall of Albania's Pyramid Schemes*. Finance and Development. 37/ 1. November 2000.

⁵² A. Hoti, I. Kosir, (eds.), *European Perspectives of the Western Balkans countries I.*, Kosovo (UNSCR 1244/1999), 2015.

Tabela 2.6. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 1991-2003.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Albania	1909	1823	2058	2290	2666	2980	2718	3021	3472	3861	4300	4661	5000
BiH	X	X	X	901	1143	2237	3081	3604	3996	4598	4792	5197	5462
Czarnogóra	X	X	X	X	X	X	X	X	X	6002	6770	7100	7341
MP	5370	5144	4884	4906	4950	5084	5227	5448	5724	6152	6050	6395	6595
Serbia	X	X	X	X	4826	5227	5716	5997	5528	6019	6482	7225	7646

x jak w tabeli wyżej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org/> [data dostępu 20.05.2024].

W badanym okresie odnotowano we wszystkich krajach dynamiczny wzrost PKB per capita, choć należy pamiętać, że kraje te startowały z bardzo niskiego poziomu tego wskaźnika.

Lata 2004-2013

W podokresie 2004-2013 gospodarki krajów WB6 odnotowały relatywnie wysokie tempo wzrostu gospodarczego (średnio 4 do 5% PKB rocznie), przy czym najwyższe wartości tego wskaźnika osiągnęła Albania. Zjawisko to występuje zazwyczaj w krajach, które przechodzą transformację gospodarczą⁵³. Położenie geograficzne oraz współpraca regionalna odegrały ważną rolę w rozwoju gospodarczym państw BZ⁵⁴. Wysokie tempo wzrostu w tym podokresie zahamowane zostało przez światowy kryzys finansowy 2008-2009 z jego konsekwencjami także w kolejnych latach. W większości krajów zakończono w tym okresie liberalizację cen i handlu, ale nadal istniały bariery rozwojowe w postaci nie dokończonej restrukturyzacji przedsiębiorstw, wolnego tempa prywatyzacji, słabej konkurencyjności podmiotów. Kraje, które wdrażały reformy strukturalne i ostrożne zarządzały finansami najmniej ucierpiały z powodu kryzysu finansowego odnotowując krótsze i mniej dotkliwe deprecjacje walut (Albania, Kosowo), co znalazło wyraz w kształtowaniu się realnej stopy wzrostu PKB i PKB per capita w tych krajach (tabele 2.7-2.8).

⁵³ A. Malaj, *Integrating the Western Balkans into the European Union: An Economic Perspective*, Harvard University, Cambridge 2006, p.24.

⁵⁴ C. Parsons, *Sociological Perspectives on European Integration*, pp. 48- 61. In Jones, Erik – Menon, Anand – Weatherill, Stephen (eds.). *The Oxford Handbook of the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2012, p. 893.

Tabela 2.7. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 2004-2013.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Albania	5,5	5,5	5,9	6,0	7,5	3,4	3,7	2,5	1,4	1,0
Bośnia i Hercegowina	6,3	3,9	5,4	5,9	5,4	-3,0	0,9	1,0	-0,8	2,3
Czarnogóra	4,4	4,2	8,6	6,8	7,2	-5,8	2,7	3,2	-2,7	3,5
Kosowo	x	X	X	X	X	5,0	4,9	6,3	1,7	5,3
Macedonia Północna	4,7	4,7	5,1	6,5	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,9
Serbia	9,0	5,5	5,1	6,4	5,7	-2,7	0,7	2,0	-0,7	2,9

x, jak w tabeli wyżej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org> [dostęp 24.05.2024].

Tabela 2.8. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 2004-2013 liczony według siły nabywczej.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Albania	5428	5865	6567	7283	8228	8813	9629	10208	10526	10571
Bośnia i Hercegowina	5949	6480	7414	8196	9029	9029	9348	9976	10304	11017
Czarnogóra	7842	8314	10459	12459	13817	13022	13636	14472	13864	14870
Kosowo	x	X	X	X	6545	6864	7231	7781	8039	8383
Macedonia Północna	7172	7849	8690	9351	10522	11010	11361	11690	11916	12727
Serbia	8488	9182	10209	11236	12632	12534	12798	13747	13934	14629

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org> [dostęp 24.05.2024].

Z przedstawionych danych wynikają następujące wnioski:

- Kryzys finansowy lat 2008-2009, a także kryzys finansowy w Grecji, który osłabił ożywienie gospodarcze w regionie nie ominął niektórych gospodarek regionu, czego wyrazem był spadek stóp wzrostu PKB i zmniejszenie poziomu PKB per capita (2009 r.). Do czego przyczynił się⁵⁵.
- W okresie 2004-2013 wszystkie kraje regionu odnotowały wysokie tempo wzrostu PKB, które skutkowało szybkim wzrostem PKB na głowę mieszkańca (wyjątek 2009 r.). Można to wiązać z prowadzeniem podobnej polityki gospodarczej ukierunkowanej na stabilizację gospodarczą, a także stosunkowo długim okresem stabilizacji politycznej w większości krajów BZ56. Mimo to gospodarki bałkańskie w dalszym ciągu odbiegały poziomem rozwoju od krajów UE. Biorąc pod uwagę, że średni PKB per capita dla UE-27 w 2011 roku wyniósł 34 467 USD, to w krajach WB6 PKB per capita kształtował się poniżej 50% unijnego poziomu, zaś ogólny PKB regionu stanowił w 2011 roku jedynie 0,12% ogólnego PKB Unii Europejskiej⁵⁷.

Lata 2014-2021

Po kryzysie finansowym gospodarki regionu zaczęły odrabiać straty, choć w różnym tempie. Patrząc na stopy wzrostu PKB (tabela 2.9.) w latach 2014-2015 odnotowano umiarkowaną stopę wzrostu w granicach (2-3 % rocznie), a w przypadku Serbii miał miejsce nawet spadek stopy wzrostu. Kryzys pandemiczny w 2020 roku we wszystkich krajach skutkował ujemnymi stopami wzrostu PKB, a w przypadku Czarnogóry aż 15,1%. Miało to przełożenie na obniżenie PKB na mieszkańca. (tabela 2.10.).

⁵⁵ A. Elbasani, *EU enlargement in the Western Balkans: strategies of borrowing and inventing*. „Journal of Southern Europe and the Balkans” 10(2) 2008, pp. 293–307.

⁵⁶ A. Malaj, *Integrating the Western Balkans into the European Union: An Economic Perspective* Harvard University, Maj 2006, p. 22.

⁵⁷ D. Ciderova, D. Kovacevic, *Visegrad Meets Visegrad: The Visegrad Four And The Western Balkans Six*. European Scientific Journal 2015.

Tabela 2.9. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 2014-2021.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Albania	1,8	2,2	3,3	3,8	4,0	2,1	-3,5	8,5
Bośnia i Hercegowina	1,2	3,1	3,1	3,2	3,7	2,8	-3,1	7,1
Czarnogóra	1,8	3,4	2,9	4,7	5,1	4,1	-15,3	12,4
Kosowo	3,3	5,9	5,6	4,8	3,4	4,8	-5,3	9,1
Macedonia Północna	3,6	3,9	2,8	1,1	2,9	3,9	-6,1	4,0
Serbia	-1,6	1,8	3,3	2,1	4,5	4,3	-0,9	7,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org/>. [data dostępu 24.05.2024]

Tabela 2.10. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 2014-2021.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Albania	11259	11659	12079	12771	13498	13999	13632	15646
Bośnia i Hercegowina	11433	12011	13072	13754	14918	15711	15598	16846
Czarnogóra	15371	16333	18199	19682	21513	23073	19990	22795
Kosowo	8649	9357	10008	10436	11012	11796	11293	12721
Macedonia Północna	13435	13888	15138	15706	16796	17546	16720	17918
Serbia	14660	14928	15858	16611	17718	18822	19094	21432

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <https://databank.worldbank.org/>. [data dostępu 24.05.2024]

Dane dotyczące PKB per capita dowodzą, że wskaźnik ten najszybciej wzrastał w okresie 1999-2003 w Albanii (274%), w Czarnogórze (190%), BiH (177%) Serbii (172%). W całym badanym okresie 2014-2021 w większości krajów WB6 oscylował wokół 147 % (niższy w Albanii -139%). Pamiętać należy, iż te dane mogą być nieco zawyżone ponieważ dotyczą PKB per capita w cenach bieżących. Takie ujęcie wydaje się być dopuszczalne wobec znikomej inflacji w badanych okresach.

Warto podkreślić inne wybrane charakterystyki prezentowanych gospodarek.

Sektorowa struktura: jest ona bardzo zróżnicowana. Najbardziej zbliżona do unijnej jest struktura gospodarki Czarnogóry, w której usługi stanowią 70% biorąc pod uwagę PKB i jaki sektorowe zatrudnienie (73,1% w UE). Uderza duży udział rolnictwa w sektorowej strukturze gospodarki w Albanii (21,8 %) i relatywnie niski udział przemysłu (12,5%). Dla krajów, położonych nad morzem: Albanii, Czarnogóry i Chorwacji duże znaczenie ma hotelarstwo i turystyka. Porównanie sektorów rolnictwa i przemysłu i usług w krajach BZ przedstawiono w tabeli A2.1. w aneksie.

W przemyśle krajów WB6 istotną rolę odgrywa górnictwo i przetwórstwo. Stan przemysłu, zaniedbanego w okresie transformacji, określić można jako zacofany w porównaniu z innymi krajami UE. Wydaje się, iż sytuację poprawić mogą inwestycje w regionie, a szczególnie w energetyce⁵⁸.

Kluczowym sektorem gospodarek krajów WB6 jest rolnictwo⁵⁹, które posiada istotne znaczenie w dostarczaniu zatrudnienia mieszkańcom (głównie z powodu zacofania pozostałych sektorów). Po rozpadzie Jugosławii i upadku reżimu komunistycznego w Albanii, w strukturze rolnej nadal przeważają małe gospodarstwa skoncentrowane głównie na produkcji rolniczej przeznaczonej na własne potrzeby. Lata transformacji spowodowały, że w sektorze rolnym pojawiły się problemy związane ze sprostaniem warunkom konkurencji. Jak zauważyli N. Bogdanov, J. Lampietti,⁶⁰ oprócz ubóstwa, tereny wiejskie zmagają

⁵⁸ A. Ibrahimii, *Integrimi i Ballkanit Perendimor ne UE*. Logos-A, Tirana, 2009.

⁵⁹ M. Kisielevska, *Bridging Skills Gaps in South East Europe: The Case of the Food and Beverage Processing Sector*, Organisation For Economic Co-Operation And Development., February 2016.

⁶⁰ N. Bogdanov, J. Lampietti and others, *The Changing Face of Rural Space, Agriculture and Rural Development in the Western Balkans*, World Bank Publications, 2009.

się z brakami w infrastrukturze, usługach publicznych (społecznych, zdrowotnych i edukacyjnych) oraz brakiem możliwości zatrudnienia poza rolnictwem. Do dziś niewiele się zmieniło.

W komunikacie KE z 2018 roku czytamy: „*Gospodarki tego regionu cierpią na wiele wad strukturalnych, do których należą nieefektywne i skostniałe rynki, niska wydajność, ograniczony dostęp do finansowania, niejasności w zakresie prawa własności oraz uciążliwe otoczenie regulacyjne [...]. Dodatkowym czynnikiem ograniczającym rozwój gospodarczy jest głęboko zakorzeniona szara strefa*”⁶¹. Szara strefa we wszystkich krajach jest poważnym problemem w opisywaniu roli kluczowych sektorów w tworzeniu PKB, oprócz niedokładności i niewiarygodności danych statystycznych.

Dług publiczny: Ostatnio problemy ze wzrostem długu publicznego ma tylko Albania (72,1%), wysoki wskaźnik ma Czarnogóra (84%), choć w 2021 roku nastąpił spadek z poziomu 105,3 rok wcześniej. MP przekracza nieznacznie 60% PKB. W pozostałych krajach dług publiczny jest na poziomie poniżej 60% PKB.

Handel zagraniczny: Zwraca uwagę zdecydowanie wysoki udział importu do PKB. Dla krajów z Bałkanów Zachodnich UE jest wiodącym partnerem handlowym, który odpowiada za ponad dwie trzecie (67,6%) całkowitej wymiany handlowej regionu. Z drugiej strony udział regionu w ogólnej wymianie handlowej UE wynosi jedynie 1,5%. Ujemny bilans handlowy z UE dominuje we wszystkich krajach regionu. W eksporcie dominują półprodukty, minerały, drewno oraz produkty skórzane i tworzywa sztuczne, tekstylia, obuwie i żywność, czyli dobra, które w dużym stopniu wykorzystują czynnik pracy. Niewielki jest eksport „dóbr kapitałowych” (np. maszyny i części zamienne). Z drugiej strony inaczej kształtuje się struktura i wolumen importu tych krajów. Największą część importu zajmują „dobra kapitałowe” oraz surowce, paliwo i energia elektryczna. To potwierdza fakt podejmowania przez te państwa próby ominięcia etapu „gospodarki w rozwoju” i przejścia do etapu „gospodarek rozwiniętych”.

⁶¹ Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Wiarogodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE w tym regionie, Strasburg, dnia 6.2.2018 r. COM(2018) 65 final. s.6.

Kraje regionu do 2022 roku legitymowały się niskim poziomem inflacji (tabela A2.3). We wrześniu tego roku kraje odczuły ogólnoeuropejski szok inflacyjny i inflacja wyniosła (rok do roku): Albania 7,9%, BiH 17,8%, Czarnogóra 17,5%, MP 19,5%, Kosowo 11,6%, Serbia 15,1%⁶².

Bezrobocie: pomimo korzystnych warunków demograficznych regionu (gdzie prawie 65% populacji BZ jest w wieku 15-60 lat) i stosunkowo taniej sile roboczej poziom bezrobocia w tych w ostatnich latach jest relatywnie wysoki. Poważne problemy z bezrobociem ma Kosowo (stopa bezrobocia wynosi 20,7%), MP (4,2%), BiH (31,5%), Serbia (8,9%) oraz Czarnogóra (19,8%), Albania (10,6%)⁶³. Są to kraje, gdzie najwięcej osób pracuje w sektorze rolnym. Towarzyszą temu poważne problemy społeczne i gospodarcze⁶⁴.

⁶² Dane z Trading Economics: <https://pl.tradingeconomics.com/serbia/indicators> [data dostępu 24.05.2024].

⁶³ Tamże.

⁶⁴ A. Troshani, *Problems at the Labour Market in the Western Balkans*. International Conference on Balkan Studies ICBS Tirana 2008.

Tabela 2.11. Stopa bezrobocia i współczynnik aktywności zawodowej w krajach WB6

Lata	Albania			Bośnia i Hercegowina			Kosowo		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
stopa bezrobocia	11,5	11,7	11,5	15,7	15,9	17,4	25,7	25,9	Bd
stopa bezrobocia wśród młodzieży	21,5	20,9	20,9	33,8	33,6	38,2	49,4	49,4	Bd
współczynnik aktywności zawodowej	60,4	59,5	59,8	42,1	47,7	48	40,5	38,3	Bd
Lata	Macedonia Północna			Czarnogóra			Serbia		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
stopa bezrobocia	17,3	16,4	15,7	15,1	17,9	16,6	11,2	9,7	11
stopa bezrobocia wśród młodzieży	35,6	35,7	36,3	25,2	36	37,1	28,6	27,3	26,6
współczynnik aktywności zawodowej	57,2	56,4	56	57,4	53,3	50,9	52,9	52,2	54,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: Beyond the Crises World Bank Group, Western Balkans Regular Economic Report No. 22 | Fall 2022.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne: kraje regionu odnotowują wzrost BIZ. Najwięcej BIZ napływa do Serbii (3,4 mld USD w 2021 r., co stanowiło 7,24 % PKB tego kraju)). W Albanii ulokowano 1,07 mld USD (dane za 2020 r.). Do Bośni i Hercegowiny napłynęło 430 mln USD w postaci BIZ (2,7% PKB), nieco więcej do Macedonii Północnej (530 mln, co stanowiło 11,8% PKB)⁶⁵. Wiodącymi sektorami w Serbii pod względem BIZ były: przemysł motoryzacyjny, w tym części samochodowe, branża spożywcza i tytoniowa, tekstylia oraz sektor nieruchomości. Razem stanowiły one 54% nakładów. Biorąc pod uwagę stosunkowo małą skalę gospodarek, niskie koszty pracy oraz geograficzną bliskość rynku UE, napływ inwestycji w takim wymiarze można uznać za niespełniający oczekiwań⁶⁶.

Pomimo braków danych oraz niedoskonałości metod ich pozyskiwania przez krajowe instytucje statystyczne krajów regionu dane zawarte w tabeli A2.2. pozwalają scharakteryzować ich ogólną sytuację makroekonomiczną w latach 2019-2021 oraz prognozy do 2024 r.

2.3. Główne determinanty rozwoju gospodarczego Albanii

2.3.1. Uwarunkowania geograficzne

Albania to państwo położone w południowo-wschodniej Europie na Półwyspie Bałkańskim, graniczące z Grecją, Macedonią, Czarnogórą i Kosowem, ma także dostęp do morza Adriatyckiego i Jońskiego. Ogólna długość granic z sąsiadującymi państwami to 1082 km, w tym długość granicy lądowej wynosi 720 km, a granicy wybrzeża 362 km. Językiem urzędowym jest albański, jednostką monetarną – lek (ALL). Największe miasta Albanii to: stolica kraju Tirana, gdzie skupia się życie gospodarcze, a także Durres, Elbasan, Wlora i Shkoder. Albania jest krajem górzystym, ponieważ około 75% powierzchni kraju zajmują góry, stanowiące przedłużenie Gór Dynarskich. Panuje tu

⁶⁵ Dane pochodzą ze strony: https://www.theglobaleconomy.com/Serbia/Foreign_Direct_Investment/ Urząd Statystyczny Republiki Serbii : <https://www.stat.gov.rs/en-US> [data dostępu 24.05.2024].

⁶⁶ Konkurencja, współpraca, solidarność europejska Europa Środkowo-Wschodnia 2004-2011. http://www.pwc.pl/pl_PL/pl/publikacje/Krynica_2011_PL.pdf.

podzwrotnikowy klimat śródziemnomorski z upalnym, suchym latem i łagodną, deszczową zimą. Główne rzeki Drin, Seman i Vjosë uchodzą do Adriatyku. Największe jeziora to: Jezioro Szkoderskie na północy oraz Ochrydzkie i Prespa na wschodzie.

Położenie geograficzne stwarza korzystne warunki dla rozwoju turystyki oraz tranzytu z uwagi na główne bałkańskie korytarze tranzytowe takie jak autostrada Durres-Kukes-Morrine-Rruga-Kombit łącząca Kosowo z morzem. Zagrożeniami naturalnymi są: trzęsienia ziemi (ostatnie w 2019 r.), tsunami występują wzdłuż południowo-zachodniego wybrzeża; powodzie oraz susza.

2.3.2. Uwarunkowania polityczne

Po II wojnie światowej Albania ogłoszona została Republiką Ludową, a władzę przejęła komunistyczna Albańska Partia Pracy. W kraju przeprowadzono nacjonalizację przemysłu i reformę rolną. Planowano także zjednoczenie z Jugosławią w ramach tzw. Wielkiej Jugosławii, ale projekt ten został odrzucony przez obydwa kraje w 1948 roku. Wówczas Albania zacieśniła współpracę polityczną i gospodarczą z ZSRR, co umożliwiło wprowadzenie dyktatury typu stalinowskiego pod rządami dyktatora Envera Hoxhy. W 1949 roku Albania przystąpiła do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG), a w 1956 roku do Układu Warszawskiego. Po 1960 roku pogorszyły się relacje Albanii z ZSRR oraz innymi krajami komunistycznymi, co poskutkowało całkowitym zerwaniem stosunków pomiędzy Albanią a blokiem wschodnim w 1961 r. W 1962 roku Albania wystąpiła z RWPG, a w 1968 roku z Układu Warszawskiego. Głównym sojusznikiem Albanii stała się Chińska Republika Ludowa. Od końca lat siedemdziesiątych ubiegłego wieku Albania zerwała stosunki ze wszystkimi krajami i pogrążyła się w całkowitej izolacji na arenie międzynarodowej. Dotyczyło to również Chin, które zaczynając reformy gospodarcze wchodząc na ścieżkę rozwoju „sprzeniewierzyły” się w opinii dyktatora Envera Hoxhy idei komunizmu. Po śmierci dyktatora w 1985 roku władzę przejął sprawujący funkcję prezydenta Ramiz Alia. Został on zmuszony przez Partię Demokratyczną do ustępstw, dzięki czemu w 1992 roku wybory wygrała niekomunistyczna Albańska Partia Demokratyczna (APD) – pierwsza

partia, która powstała po usankcjonowaniu pluralizmu w 1990 r., reprezentująca centroprawicowe, konserwatywne i mocno antykomunistyczne poglądy. APD utworzyła rząd koalicyjny, a Sali Berisha, przywódca APD, został pierwszym niekomunistycznym prezydentem po 45 latach dyktatury. Od tego momentu Albania rozpoczęła proces transformacji systemowej w kierunku gospodarki rynkowej.

Ważnym momentem w historii transformacji Albanii był kryzys związany z upadkiem piramid finansowych w 1997 roku. Doprowadziło to do bardzo poważnego kryzysu gospodarczego (PKB zmalało o 10,8%), co mogło stać się przyczyną do wszczęcia wojny domowej i upadku struktur państwowych⁶⁷.

Upadek piramid w styczniu 1997 roku spowodował stratę ponad 1200 mln USD, które mieszkańcy Albanii zainwestowali i bezpowrotnie stracili. W lutym rozpoczęły się zamieszki w największych miastach południowej i środkowej Albanii. Zbankrutowani inwestorzy domagali się zwrotu zainwestowanych środków i dymisji władz. Do protestu dołączyli się studenci z dwóch uniwersytetów. W marcu wprowadzono stan wyjątkowy. Rozszerzająca się fala protestów doprowadziła do anarchizacji kraju i przejęcia kontroli nad jego południową częścią przez bojówki uzbrojone dzięki broni pochodzącej z magazynów porzuconych przez wojsko. W miastach południowej Albanii powstawały spontanicznie struktury władzy (tzw. Komitety Ocalenia). Rebelianci utworzyli także strukturę centralną – Narodowe Zgromadzenie Ocalenia Publicznego, ale jego władza nad zbuntowanymi miastami była iluzoryczna. W konsekwencji tych zdarzeń od stycznia do czerwca 1997 roku ceny wzrosły o 28%, a kurs leka względem USD spadł o 40%. W ciągu całego roku w wyniku samosądów i wypadków z użyciem broni palnej zginęło 1500 osób, a ponad 3000 zostało rannych. W czasie zamieszek spłądowano siedziby 190 przedsiębiorstw, które zostały zmuszone do zawieszenia działalności. Zniszczeniu uległa także część zabytków kultury albańskiej i większość infrastruktury turystycznej⁶⁸. Dziesiątki

⁶⁷ Ch. Jarvis, *The Rise and Fall of Pyramid Schemes in Albania*. IMF Staff Papers, Vol.4 No. 1 November 2000.

⁶⁸ T. Czekalski, *Albańska lekcja transformacji ekonomicznej. Społeczno-ekonomiczne tło i konsekwencje „rewolucji piramidowej” 1997 r.* w: A. Głowacki, S. Szczesio (red), *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego*. Wyd. 1. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 2015, s. 283-306.

tysiący Albańczyków wyjechało jako uchodźcy do Włoch, Grecji, itp. Wydawało się, że Albanię czeka prawdziwa apokalipsa ekonomiczna, polityczna i społeczna. Potrzebna była interwencja obcych wojsk, głównie włoskich, aby kraj „doprowadzić do pokoju” i przywrócić do normalnego życia i aktywności. Mimo poważnych wyzwań Albania wyszła z kryzysu firm-piramid w stosunkowo krótkim czasie. Przedterminowe wybory z 29 czerwca 1997 r. umożliwiły pokojowe przekazanie władzy od demokratów do socjalistów – nastąpiło to na mocy porozumienia z 9 marca 1997 r., mimo iż stwierdzono nieprawidłowości podczas wyborów. Władzę przejęła utworzona w 1991 roku partia APS, która wywodziła się z byłej partii komunistycznej i odziedziczyła część struktur oraz bazę wyborców, ale jednocześnie zreformowała się na wzór europejskiej centrolewicy. APS zdołała utrzymać władzę przez dwie kolejne kadencje w latach 1997-2005, zarówno na poziomie centralnym jak i lokalnym. Ponowne dojście do władzy socjalistów w tak krótkim czasie nie miało miejsca wyłącznie w Albanii, lecz wystąpiło w większości państw postkomunistycznych przechodzących transformację z gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. W latach 2005-2013 władzę przejęła APD, a w latach 2013-2021 APS.

W Albanii funkcjonuje jeszcze trzecia partia Socjalistyczny Ruch na rzecz Integracji (LSI), powstała po rozłamie w APS. LSI jest bardziej „pragmatyczną” partią socjalistyczną, która porozumiewa się z jedną z dwóch głównych partii, tak aby móc uczestniczyć w rządzeniu. Sytuacja polityczna Albanii stabilizuje się, ale nadal trudne relacje między dwoma największymi partiami politycznymi, mimo dużych starań zachodu (USA i UE), spowalniają integrację kraju z UE. Jednym z najważniejszych warunków współpracy postawionych przez opozycję jest kompleksowa reforma konstytucyjna (regulująca m.in. ordynację wyborczą). Dzieje się tak dlatego, że ustalenia konstytucyjne nie zawsze zgadzają się z realnie istniejącymi stosunkami i zależnościami politycznymi. Albański system polityczny jest obecnie w trakcie kształtowania się w kierunku ustroju państwa demokratycznego⁶⁹.

Istotnym czynnikiem determinującym rozwój Albanii, zarówno w kontekście politycznym jak i gospodarczym, jest uruchomiony w 2000 roku proces integracji z UE, który był priorytetem dla kolejnych

⁶⁹ J. Kelmendi, *Misionet e Bashkimit Evropian dhe NATO-s, konkurruese apo bashkëpunuese*. Lulu.com, USA 2012.

rządów albańskich od 1991 roku. Rozpoczęcie negocjacji dotyczących podpisania Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (USS) w 2003 roku umożliwiło Albanii dostęp do funduszy przedakcesyjnych z UE⁷⁰.

Wśród krajów postkomunistycznych aspirujących do członkostwa w UE Albania przechodziła najtrudniejszy proces budowy państwa prawa, instytucji demokratycznych i stabilnej gospodarki rynkowej⁷¹ z uwagi na wieloletnią dyktaturę i izolację międzynarodową. Poważnym problemem Albanii jest również wszechobecna korupcja, niestabilna gospodarka rynkowa⁷² i zorganizowana przestępczość⁷³. Indeks Percepcji Korupcji (CPI) dla Albanii w okresie między majem 2020 a kwietniem 2021 wyniósł 36 (przy maksymalnej wartości indeksu wynoszącej 100), co dało Albanii 110 pozycje na 180 krajów⁷⁴.

Ważną kwestią w kontekście integracji Albanii z UE jest również postrzeganie Albanii na arenie międzynarodowej oraz pozycja w organach instytucji międzynarodowych i w rankingach międzynarodowych.

Jednym z najważniejszych osiągnięć Albanii jest zwiększenie bezpieczeństwa kraju poprzez przystąpienie do NATO od 1 kwietnia 2009⁷⁵, co przekłada się na poprawę stabilności gospodarki Albanii, zarówno dla podmiotów krajowych jak i zagranicznych.

Wśród pozostałych wydarzeń wpływających pozytywnie na wizerunek Albanii na arenie międzynarodowej wymienić można:

⁷⁰ Szczegółowe informacje na temat finansowania IPA dla Albanii będą omawiane w Rozdziale IV.

⁷¹ *Shqipëria: Decentralizimi në Tranzicion (në dy vëllime)* Vëllimi II: Raport analitik Gusht 2004.

⁷² O znaczeniu tych problemów świadczy fakt, że w latach 2002-2004 aż 17,4% środków w ramach finansowania CARDS, a w kolejnych dwóch latach 12% przeznaczono na walkę z przestępczością zorganizowaną i korupcją (dane prezentowane w dalszej części pracy). Ponadto, Komisja w raporcie z 2022 roku akcentuje konieczność dalszego zwalczania tych problemów (raport KE w aneksie).

⁷³ E. Biberaj, *Shqipëria në tranzicion: rruga e vështirë drejt demokracisë ; 1990 – 2010*. AIIS, Tirana 2011, f.15.

⁷⁴ CPI klasyfikuje kraje „według postrzeganego poziomu korupcji w sektorze publicznym, określonego na podstawie ocen ekspertów i badań opinii publicznej”, gdzie korupcja definiowana jest jako „nadużycie powierzonej władzy dla prywatnego zysku”. <https://www.transparency.org/en/cpi/2021/index/alb>. [data dostępu 22.12.2023].

⁷⁵ A. Skietarska, *Albania, Europa Środkowo-Wschodnia*. Central-Eastern Europe Issue: XIX Instytut Studiów Politycznych PAN 2009. s. 29-39.

- przewodnictwo w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) w 2020 roku – wśród zasad przewodnich przyświecających albańskiemu przewodnictwu można wymienić m.in. wspólną implementację fundamentalnych zasad i zobowiązań OBWE, zapobieganie konfliktom, obserwację wyborów, wspieranie procesów demokratyzacji w krajach OBWE, wzmacnianie dialogu w duchu 30 rocznicy Paryskiej Karty Nowej Europy⁷⁶.
- **pełnienie funkcji niestałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ podczas kadencji 2022-2023 (po raz pierwszy w swojej historii)** – w czasie pełnienia tej funkcji Albania zwraca szczególną uwagę na konfliktową sytuację na Ukrainie, uznając to za największe wyzwanie dla bezpieczeństwa w Europie. Starła się również promować działalność Specjalnej Misji Obserwacyjnej OBWE na Ukrainie, a także informować o pracach związanych z zapobieganiem dalszej eskalacji konfliktu w celu przyczynienia się do wypracowania pokoju.

Jeśli chodzi o pozycję Albanii w rankingach międzynarodowych, to w 2021 roku Albania zajęła 68. miejsce w rankingu Global Democracy Index⁷⁷, opracowanym przez Economist Intelligence Unit, co oznacza niewielką poprawę w stosunku do 71. miejsca w 2020 roku⁷⁸ i awans z „reżimu hybrydowego” do „demokracji wadliwej”.

Pozostałe dwa rankingi pokazują pozycję gospodarczą Albanii na arenie międzynarodowej:

- Legatum Prosperity Index⁷⁹ to jedyny globalny indeks, który mierzy dobrobyt narodowy w oparciu o dobrobyt instytucjonalny,

⁷⁶ Paryska Karta Nowej Europy – dokument podpisany podczas konferencji na szczycie państw Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie 21 listopada 1990 w Paryżu. Składa się z trzech części: A/ „Nowa era demokracji, pokoju i jedności” zawiera postanowienia dotyczące katalogu praw człowieka, rządów prawa, zasad wolnych i demokratycznych wyborów, pluralizmu politycznego, niezależnego sądownictwa; B/ *Wytężenie na przyszłość* – wymienione są tutaj głównie kierunki współpracy krajów KBWE w przyszłości; C/ „Nowe struktury i instytucje procesu KBWE”.

⁷⁷ Dane z raportu The Economist Intelligence Unit: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/>[data dostępu 22.12.2022].

⁷⁸ W świetle tego rankingu tylko 22 kraje na świecie zaliczane są do „pełnych demokracji”, podczas gdy co najmniej 58 uważa się za „autorytarne”.

⁷⁹ The Legatum Prosperity Index™ :<https://www.prosperity.com/globe/albania> [data dostępu 12.12.2022].

ekonomiczny i społeczny – Albania zajmuje tu 69. miejsce (spadek o jedno miejsce od 2011 roku).

- S&P Global Ratings⁸⁰ – długoterminowe i krótkoterminowe ratingi kredytowe dla Albanii kształtują się na poziomie „B+/B”, z perspektywą stabilną. Według analiz S&P pomimo trwającego ożywienia konsolidacja fiskalna prawdopodobnie będzie się przedłużać, ponieważ rząd realizuje ambitną strategię inwestycji publicznych. Rezerwy walutowe banku centralnego pozostają silne, służąc jako ważny bufor przed wstrząsami zewnętrznymi.

2.3.3. Uwarunkowania społeczno-gospodarczo rozwoju Albanii

Rozwój gospodarczy każdego kraju uwarunkowany jest posiadanymi zasobami surowców naturalnych, pracy oraz kapitału, jak również efektywnością ich wykorzystania. Rozwój gospodarczy zdeterminowany jest ponadto przez politykę gospodarczą oraz powiązania gospodarcze danego kraju z zagranicą, w szczególności wymianę handlową i międzynarodowe przepływy kapitału i pracy.

Jeśli chodzi o zasoby naturalne Albanii, to wśród głównych bogactw naturalnych kraju wymienić należy: rudy chromu (relatywnie duże zasoby w porównaniu z innymi krajami śródziemnomorskimi)⁸¹, miedzi, oraz złoża ropy naftowej (wg szacunków zasoby wynoszą 150 mln baryłek), gazu ziemnego (potwierdzone zasoby 5,692 mld metrów³), węgla⁸² kamiennego (522 mln ton), boksytu, chromitu, niklu. Albania ma dobre warunki hydrologiczne umożliwiające produkcję energii elektrycznej (99,4% całkowitej mocy zainstalowanej pochodzi z hydroelektrowni według szacunków za 2020 rok)⁸³ oraz dobre warunki do budowy farm fotowoltaicznych.

⁸⁰ Międzynarodowa instytucja ratingowa z siedzibą w Nowym Yorku.

⁸¹ W działalności wydobywczej chromu do 31.12.2021 r. aktywnych było 251 koncesji na eksploatację górnictw. Działalność produkcyjna koncentruje się w regionie Bulqiza z około 121 aktywnymi pozwoleniami, a następnie w regionach Kukës, Tropoja i Librazhd. Do końca 2021 roku w tej gałęzi górnictwa wyprodukowano 650200 ton rudy chromu głównie na eksport.

⁸² AKBN - Agjencia Kombëtare e Burimeve Natyrore <http://www.akbn.gov.al/> [data dostępu 12.12.2023].

⁸³ Dane pochodzą z The World Factbook <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/albania/#economy>. [data dostępu 12.12.2023].

Jeśli chodzi o zasoby pracy w Albanii, to (populacja kraju liczy 2,8 mln osób, na emigracji przebywa 1,7 mln osób), zatrudnienie w gospodarce waha się wokół poziomu miliona osób. Współczynnik aktywności zawodowej jest relatywnie wysoki w grupie krajów WB6 i wynosi 59,8% (2021 r.). Ludność pracuje głównie w rolnictwie (36,4%) oraz w usługach (43,4%). W latach 2011-2021 widoczne były następujące zmiany w parametrach charakteryzujących populację kraju:

- wzrósł odsetek ludności w wieku powyżej 65 lat z 15,2% do 21,47%;
- wzrósł średni wiek ludności z 32,2 lata do 36,4 lat (2020 r.);
- wzrósł odsetek populacji żyjącej w miastach z 53,25% do 62,97%;
- wzrosła średnia długość życia z 76,5 lat do 78,5 lat (2020 r.);
- zmniejszył się odsetek osób w wieku 0-14 z 17% do 11,01%⁸⁴.

Analizując zasoby pracy w Albanii nie sposób nie odnieść się do kwestii masowej emigracji Albańczyków, co z jednej strony zmniejsza potencjał tych zasobów, z drugiej strony jest źródłem transferu środków finansowych do kraju. Emigracja pozostaje istotnym problemem w Albanii od początku przemian transformacyjnych. Około 38% ludności Albanii mieszka poza jej granicami. Według badań przeprowadzonych przez INSTAT ponad 1,68 mln obywateli Albanii mieszka poza ojczyzną, z czego większość to mężczyźni (ok. 885 tys.osób). Ponadto, zdecydowana większość emigrantów (76%) to osoby w wieku produkcyjnym (15-64 lata), ich wyjazd stanowi ubytek zasobów pracy Albanii. W ostatniej dekadzie wzrosła liczba osób opuszczających kraj. W 2019 r. Albanie opuściło 47 tys. osób – głównie młodych i wykształconych. W latach 90-tych emigrowali głównie mężczyźni obecnie coraz częściej emigrują całe rodziny⁸⁵. Masowa emigracja stwarza poważne problemy dla Albanii w postaci zmniejszających się obecnych i być może również przyszłych zasobów pracy.

⁸⁴ Dane z portalu STATISTA, Albania – Statistics & Facts: <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> (data dostępu 11.12.2023).

⁸⁵ Portal urzędu statystycznego w Albanii: <https://www.instat.gov.al/> [data dostępu 12.12.2023].

Podsumowanie

Badania przeprowadzone w tym rozdziale pozwalają na sformułowanie kilku wniosków:

1. Droga do państwowości większości krajów BZ zdeterminowana została przez konflikty zbrojne na terenie byłej Jugosławii w latach 1991-1999. Jedynie Albania pozostała z dala od tych konfliktów, jednakże z brzemieniem wieloletniej dyktatury komunistycznego reżimu do początku lat dziewięćdziesiątych oraz kryzysu z 1997 roku wywołanego upadkiem piramid finansowych. Te doświadczenia z przeszłości wpływają na skomplikowane relacje zarówno wewnątrz poszczególnych krajów WB6, jak i między krajami WB6, co utrudnia ich rozwój gospodarczy oraz proces akcesji do UE.
2. Kraje WB6 odnotowały relatywnie wysokie tempo wzrostu gospodarczego (średnio 4-5% PKB rocznie w okresie 2004-2013), a najwyższe wartości tego wskaźnika osiągnęła Albania. Zjawisko to występuje zazwyczaj w krajach, które przechodzą transformację gospodarczą. Spowolnienie tempa wzrostu PKB miało miejsce po 2014 r., a spadek PKB miał miejsce w 2020 r., ale było to wówczas powszechne zjawisko spowodowane pandemią COVID-10. Systematycznie wzrastał PKB per capita w analizowanej grupie krajów, ale należy podkreślić, że wciąż kształtuje się on na poziomie poniżej 50% średniej dla UE (w MP 44%, w Albanii 36,5%, w Serbii 30,4%).
3. Czynniki warunkujące rozwój gospodarczy nie kształtują się pomyslnie w krajach WB6:
 - Kraje WB6 mają relatywnie mały potencjał mierzony liczbą ludności (w sumie 18,4 mln osób, co stanowi ok 4% obecnej liczby mieszkańców UE). Ponadto kraje WB6 są zróżnicowane etniczne i religijne (z wyjątkiem Albanii), co jest źródłem różnych konfliktów między nimi (np. Kosowo-Serbia, konflikty wewnątrz Bośni i Hercegowiny, konflikt Grecja-Macedonia Północna) i tym samym opóźnia proces integracji z UE.
 - Kraje WB6 charakteryzują się wysoką stopą bezrobocia oraz wysoką emigracją osób młodych.
 - Kraje WB6 mają w większości przestarzałą strukturę gospodarczą, w której wciąż dominuje rolnictwo (szczególnie wysoki jest udział rolnictwa w zatrudnieniu w Albanii na poziomie 36,4%).

- Wszystkie kraje mają ujemny bilans obrotów handlowych z zagranicą (wyjątek Macedonia Północna i Serbia, które osiągały dodatni bilans w handlu z UE produktami rolno-spożywczymi). Nadwyżkę w bilansie handlowym usługami odnotowuje Albania (turystyka).

Rozdział III

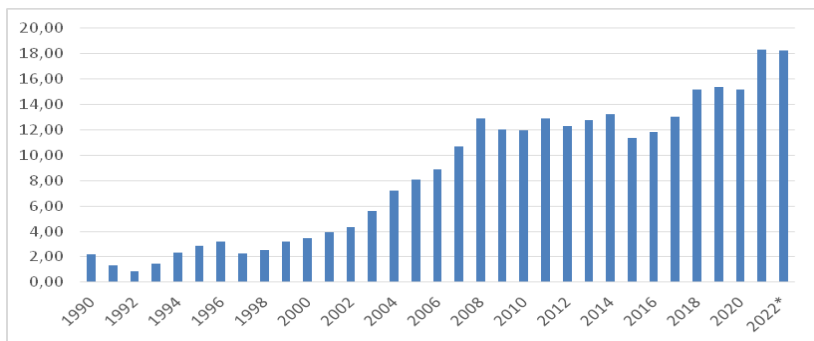
Wybrane wskaźniki charakteryzujące sytuację gospodarczą Albanii w latach 1990-2021

Sytuacja gospodarcza Albanii w latach 1990-2021 scharakteryzowana została za pomocą następujących wskaźników: PKB i PKB per capita; sektorowa struktura gospodarki; stan finansów publicznych (deficyt budżetowy i dług publiczny); wskaźniki inflacji i stopa bezrobocia; wielkość i struktura wymiany międzynarodowej; poziom inwestycji, w tym inwestycji zagranicznych.

3.1. Produkt krajowy brutto – tworzenie i podział

Produkt krajowy brutto od 1990 roku dynamicznie wzrastał (wykres 3.1.). Szczególne przyspieszenie nastąpiło po 2003 roku, co można wiązać ze szczytem w Salonikach, kiedy to zadeklarowano poparcie dla krajów BZ w kwestii ich integracji z UE i objęcia ich wsparciem finansowych w ramach funduszy przedakcesyjnych. Do 2003 roku poziom PKB wyraźnie fluktuował. Roczna stopa wzrostu PKB w latach 1991-1999 była relatywnie wysoka z wyjątkiem 1992 r. i załamania w 1997 r. (spadek 10,9%), co związane było z omówionym już wcześniej upadkiem piramid finansowych. Gospodarka borykała się wysokim bezrobociem będącym efektem wieloletniej izolacji i stopniowej transformacji gospodarki (wykresy 3.1. i 3.2.).

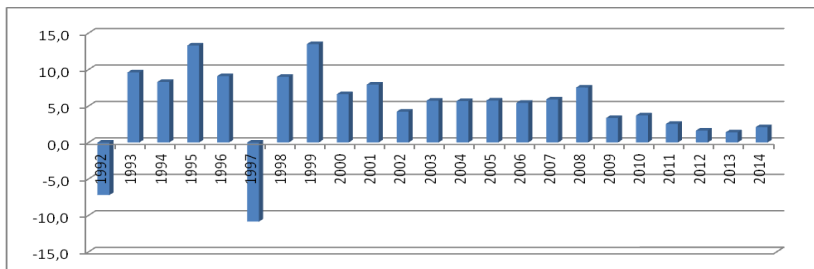
Wykres 3.1. PKB Albanii w latach 1990-2022 w mld USD (w cenach bieżących)**

*Szacunkowo. ** Brak porównywalnych danych PKB w cenach stałych w okresie 1990-2022.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> (data dostępu 11.02.2024).

Wykres 3.2. Stopa wzrostu PKB w latach 1992-2014 (w cenach bieżących)**

**zastrzeżenia jak wyżej.

Źródło: Dane z INSTAT (Narodowy Urząd Statystyczny Albanii) i NBA (Narodowy Bank Albański); opracowanie własne

Dlatego bardziej szczegółową analizę przeprowadzono dla okresu po rozpoczęciu negocjacji USS, czyli lat 2003-2021. Okres ten podzielono na dwa podokresy 2003-2014 i 2015-2021, z uwagi na to, iż w 2014 roku Albania uzyskała status państwa kandydującego do UE. Średnioroczną stopę wzrostu PKB w pierwszym podokresie i inne wskaźniki ekonomiczne przedstawiono w tabeli 3.1.

Tabela 3.1. Główne wskaźniki makroekonomiczne Albanii w latach 2003-2014

Lata	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Realny wzrost PKB (w %)	5,8	5,7	5,7	5,4	6	7,8	4,9	3,7	2,6	1,6	1,4	2,1
PKB (w cenach bieżących w mld LEK*)	694	751	815	882	967	1088	1143	1239	1300	1335	1364	14147
PKB (w cenach bieżących w mln USD)	5694	7303	8156	8993	10693	12966	12035	11926	12890	12344	12915	13413
PKB per capita w USD/osobę	1831	2336	2597	2854	3526	4073	4111	4050	4467	4285	4480	4462
Liczba pracujących w tys., osób	926	931	932	935	939	974	902	904	925	959	917	925
Stopa bezrobocia (%)	15	14,4	14,2	13,9	13,5	13,2	12,8	12,4	13,3	13	13	17,4
Stopa inflacji (w % na koniec roku)	3,3	2,2	2	2,5	3,1	2,2	3,5	2,5	3,5	2,1	1,9	1,6
Deficyt budżetowy (% PKB)	-4,9	-5,9	-3,5	-3,3	-3,5	-5,5	-7	-4,3	-3,5	-3,1	-6,2	-5,2

Lata	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Dług publiczny (% PKB)	58,9	56,5	57,4	56,1	53,5	54,8	59,5	58,5	59,7	62,1	65,5	69,7
Dług zagraniczny (udział na PKB w %)	18,4	17,2	17,3	16,5	15,2	17,9	23,1	21,2	23,5	24,2	27,1	22,5
Średni roczny kurs wymiany USD/ALL	121,9	102,8	99,9	98,1	90,4	83,9	95	104	100,8	108,2	105,7	105,5
Średni roczny kurs wymiany EUR/ALL	137,5	138,2	137,8	139,5	138,6	137,8	139,2	138,4	138,7	139,6	140,2	140,1

* ALL- środek płatniczy w Republice Albańskiej.

Źródło: Dane z INSTAT, NBA i Ministerstwa Finansów Albanii; opracowanie własne

Okres 2003-2014 cechowała relatywnie wysoka stopa wzrostu PKB (spowolnienie miało miejsce jedynie w okresie kryzysu finansowego 2008-2009), niska inflacja i stosunkowo wysokie bezrobocie. Poziom inflacji wahał się od 1,6% do 3,5%, zaś stopa bezrobocia kształtowała się na średnim poziomie około 13,5%. W 2014 roku stopa bezrobocia wzrosła do 17,4%, co w dużej mierze wynikało z powrotu do kraju dużej liczby imigrantów⁸⁶. W ślad za znacznym wzrostem PKB szybko wzrastał poziom PKB per capita z poziomu 1831 (USD/osobę 2003 r.) do 4462 USD (w 2014 r.). Wysokie wskaźniki długu publicznego i deficytu budżetowego w omawianym okresie wynikały m.in. z realizacji największej inwestycji w kraju, czyli budowy autostrady Durres-Kukes-Morrine (Rruga-Kombit)⁸⁷. Łączny koszt tej inwestycji wyniósł ponad 900 mln USD i został sfinansowany ze środków państwowych (rząd Albanii wyemitował pierwsze euroobligacje na międzynarodowym rynku finansowym o wartości 300 milionów EUR przy stopie procentowej 7,5%, które spłacił w grudniu 2015 roku) oraz unijnych środków przedakcesyjnych.

Kolejny podokres 2014-2021 charakteryzował się niższą stopą wzrostu PKB, co można uzasadnić wyczerpaniem się prostych zasobów pozwalających na relatywnie szybki wzrost gospodarczy tak charakterystyczny dla gospodarek w fazie transformacji.

Biorąc pod uwagę lata światowego kryzysu finansowego oraz sytuację kryzysu w Grecji gospodarka Albanii wykazała odporność na te zjawiska zachowując dodatnią stopę wzrostu PKB, co wynikało z faktu, że uczestnictwo Albanii w światowym rynku finansowym nie było duże, dlatego konsekwencje dla albańskiej gospodarki były mniejsze.

Od 2015 do 2020 roku realna stopa wzrostu PKB kształtowała się na poziomie 3% rocznie. Załamanie nastąpiło w 2020 wskutek pandemii COVID-19 i związanego z tym lockdownu – PKB spadł o 3,48%, zaś w kolejnym roku wzrósł o 8,52%⁸⁸. Wydaje się, że przyspieszenie wzrostu PKB po 2003 roku związane było ze wsparciem kraju funduszami

⁸⁶ A. Angjeli, *Shqipëria: drejt nje modeli të ri të zhvillimit ekonomik po tranzicion*. „Albanian Journal of Natural & Technical Sciences” 29/3 2016.

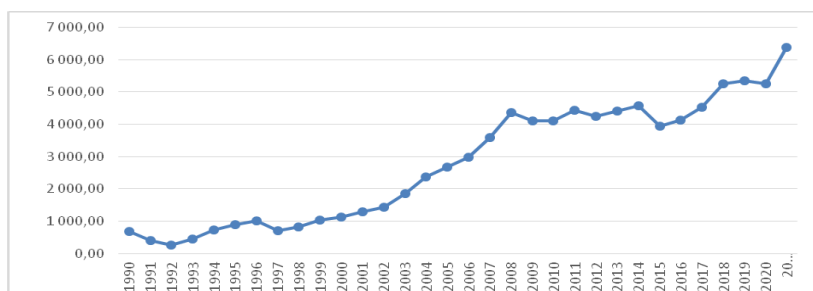
⁸⁷ Droga Narodu (SH10, 117 km długości) lub szosa nazwana „drogą patriotyczną”, która połączy Kosowo z portem Durres w Albanii.

⁸⁸ <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> [data dostępu 11.02.2024].

unijnymi, z których Albania mogła korzystać. Poprawiło się postrzeganie kraju na arenie międzynarodowej jako potencjalnego członka UE.

Rosnący PKB Albanii wpływał na wzrost PKB per capita, który w 2021 r. wyniósł blisko 7 tys. USD (liczony według kursu walutowego) i w porównaniu z jego poziomem w 1990 roku wynoszącym niespełna tysiąc dolarów wzrósł niemal siedmiokrotnie. Według siły nabywczej poziom ten wyniósł ponad 14,5 tys. USD (wykresy 3.3. i 3.4.) i Szczególne przyspieszenie nastąpiło po 2016 roku. Jednocześnie należy podkreślić, że PKB per capita Albanii w latach 2012-2021 stanowił zaledwie 30,4% unijnego PKB na głowę mieszkańca. (liczony wg siły nabywczej i poziomu UE27 z 2020 roku %)⁸⁹.

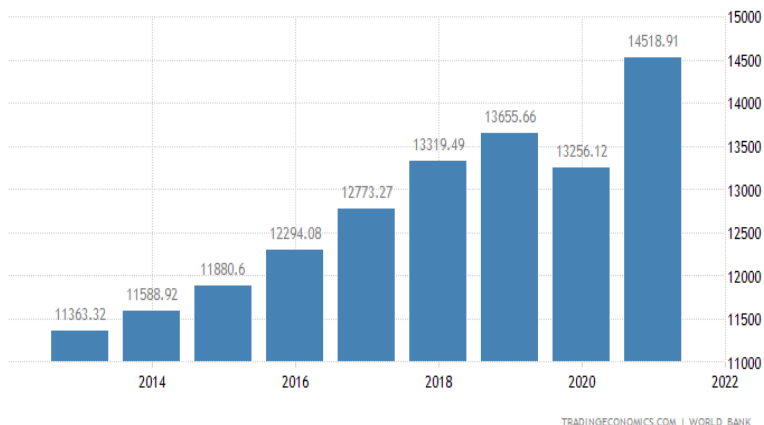
Wykres 3.3. PKB per capita w latach 1991-2021 w USD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> [data dostępu 11.02.2024].

⁸⁹ Tamże.

Wykres 3.4. PKB per capita według parytetu siły nabywczej⁹⁰ w USD

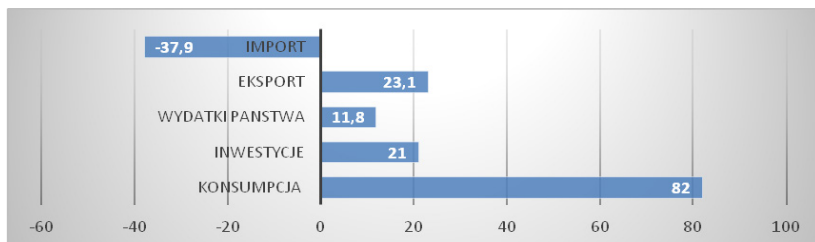

Źródło: <https://pl.tradingeconomics.com/albania/indicators> [data dostępu 12.02.2024].

W 2020 roku w Albanii wydatki konsumpcyjne odpowiadały za 83,2% PKB, inwestycje za 21% PKB, na eksport skierowano 23,1% PKB, a z importu pochodziło 37,9% produktów dostępnych na rynku (wykres 3.5.). Dane te pokazują, że w 2020 roku popyt krajowy zaspokajany był w dużym stopniu przez produkty pochodzące z importu. Struktura handlu zagranicznego Albanii omówiona jest w punkcie 3.6.

⁹⁰ Parytet siły nabywczej (PPP od *purchasing power parity*) – kurs walutowy wyliczony w oparciu o porównanie cen sztywno ustalonego koszyka towarów i usług w różnych krajach w tym samym czasie, wyrażonych w walutach tych krajów.

Wykres 3.5. PKB według wydatków w Albanii w 2020 r. jako % PKB

Źródło: <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/008/index.html> [data dostępu 09.05.2024].

3.2. Sektorowa struktura albańskiej gospodarki

Jeśli chodzi o strukturę sektorową gospodarki Albanii, mierzoną udziałem poszczególnych sektorów w PKB i w zatrudnieniu, należy stwierdzić, że jest ona charakterystyczna dla krajów słabiej rozwiniętych gospodarczo. W okresie 2011-2021 nastąpił niewielki spadek udziału sektora rolniczego (o 0,55 p.p.) oraz przemysłu w PKB (2,66 p.p.) na korzyść umiarkowanego wzrostu udziału usług (3,44 p.p.) ale wkład sektora rolniczego w wytwarzanie PKB pozostał relatywnie wysoki, a usług relatywnie niski. W 2021 roku rolnictwo wytwarzało 17,7% PKB, 21,82% PKB pochodziło z przemysłu, a 47,7% PKB pochodziło z sektora usług. Podkreślić należy dużo wyższy udział sektora rolniczego w krajowym zatrudnieniu niż w PKB, co również jest cechą charakterystyczną krajów znajdujących się na niższym poziomie rozwoju gospodarczego (wykres 3.6.). Rolnictwa, mimo iż zmniejszyło swój udział w zatrudnieniu (o 9 p.p. w latach 2011-2019), wciąż angażowało aż 36,4% ogółu zatrudnionych w gospodarce (tabela 3.2.). W analizowanym okresie miało miejsce przemieszczanie się zasobów pracy z rolnictwa do sektora usług. To proces charakterystyczny dla gospodarek słabo rozwiniętych gospodarczo, w których przemysł nie jest w stanie wchłoniąć nadwyżek zasobów pracy występujących w rolnictwie i wchłaniają je usługi. Są to na ogół usługi proste. W przypadku Albanii są to usługi związane z dynamicznie rozwijającą się turystyką.

W nowoczesnych gospodarkach wzrost udziału sektora usługowego wiąże się na ogół z rozwojem usług opartych na wiedzy⁹¹. Dla porównania, udział usług w UE w zatrudnieniu i PKB wynosi około 75%, co również potwierdza dystans dzielący Albanię do krajów UE.

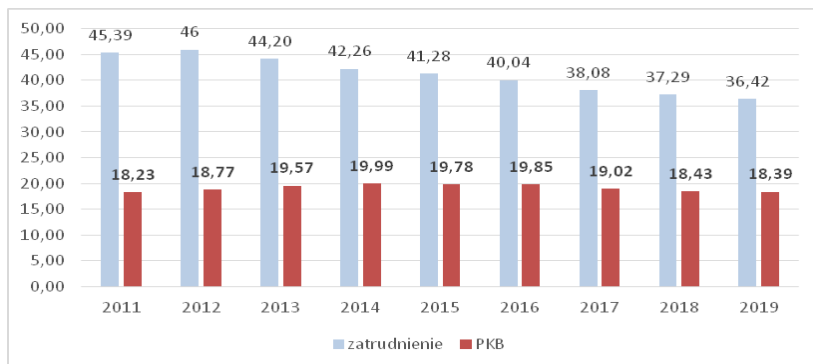
Tabela 3.2. Sektorowa struktura PKB i zatrudnienia w latach 2011-2020.

Rok	Zatrudnienie			PKB		
	Rolnictwo	Przemysł	Usługi	Rolnictwo	Przemysł	Usługi
2011	45,39	18,87	35,75	18,23	24,48	44,26
2012	46	17,28	36,73	18,77	22,92	44,95
2013	44,20	16,88	38,92	19,57	23,06	44,61
2014	42,26	17,74	40	19,99	21,51	45,78
2015	41,28	18,67	40,05	19,78	21,76	46,28
2016	40,04	19,38	40,58	19,85	21,14	46,70
2017	38,08	19,38	42,54	19,02	20,36	47,97
2018	37,29	19,75	42,97	18,43	21,28	47,76
2019	36,42	20,15	43,43	18,39	20,62	48,41
2020	Bd	Bd	Bd	19,26	20,01	48,39
2021	Bd	Bd	Bd	17,68	21,82	47,70

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych: <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> [data dostępu 11.05.2024].

⁹¹ J. Wyszowska-Kuna, *Usługi biznesowe oparte na wiedzy. Wpływ na konkurencyjność gospodarki na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej*. Wyd. UŁ, Łódź 2016.

Wykres 3.6. Udział sektora rolniczego w PKB i zatrudnieniu w latach 2011-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: <https://www.statista.com/topics/2678/albania/#dossier-chapter1> [data dostępu 11.05.2024].

Jakkolwiek sektor rolny odgrywa jedną z ważniejszych funkcji w gospodarce Albanii, to mimo dużego udziału w PKB i zatrudnieniu nie zaspokaja on wszystkich potrzeb kraju, przez co Albania zmuszona jest do importowania produktów spożywczych, głównie zboża. Po podpisaniu USS zliberalizowano obrót towarów rolniczych i spożywczych z UE (poza nielicznymi wyjątkami). Wzrasta znaczenie eksportu przypraw, ziół, olejów roślinnych oraz przetworów rybnych. Dominująca do tej pory uprawa zbóż ustępuje miejsca uprawom warzyw, owoców i oliwek. Kluczową rolę w sektorze rolnictwa odgrywają małe i średnie przedsiębiorstwa, które zaopatrują przede wszystkim lokalne rynki. Do celów produkcji rolniczej wykorzystuje się 40,5% powierzchni kraju (1.18 mln ha), z czego połowa to grunty orne, 43% to trwałe użytki zielone, a 7% to grunty przeznaczone pod uprawy trwałe⁹².

Od 2003 r. produkcja rolna wzrastała średnio o 3–3,5% rocznie, w tym: produkcja zwierzęca wzrosła o 21%, a produkcja roślin upraw-

⁹² Z. Dimo, *Modeling the determinants of Agriculture: an assessment and a report of Albania's current situation with a future perspective*, EY International Congress on Economics II (EYC2015), November 5-6, 2015, Ankara, Turkey. No. 243. Ekonomik Yaklasim Association, 2015.

nych o 10%. Jednakże, rolnictwo w Albanii w dalszym ciągu boryka się z licznymi problemami, a największe z nich to:

- Rozdrobnienie gospodarstw rolnych – Albania ma jeden z najniższych współczynników koncentracji użytków rolnych liczony współczynnikiem Lorenza, który wynosi 0,1993. Prawie 96% gospodarstw rolnych ma powierzchnię do 10 ha, w tym 89% gospodarstw nie przekracza 2 ha – w rezultacie średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w Albanii wynosi 1,2 ha, w porównaniu z 14 ha w UE).
- Niedostatecznie rozbudowane systemy nawadniania i odwadniania gruntów.
- Niski poziom technologii rolniczej.
- Emigracja z obszarów wiejskich.
- Słaby marketing produktów rolniczych.
- Słabość organizacji rolniczych i niski poziom rozwoju przemysłu przetwórczego⁹⁴.

Najważniejsze zmiany w strukturze produkcji rolniczej, to przede wszystkim:

- wzrost produkcja warzyw (główne rejony Fier, Berat i Tirana),
- wzrost upraw roślin aromatycznych, leczniczych i przypraw kuchennych (w 2020 r. ich produkcja wyniosła 14, 4 tys. ton),
- systematyczny rozwój rybołówstwa (w 2019 r. połowy ryb wyniosły 15 tys. ton, a w 2020 r. wzrosły do 16,9 tys. ton),
- rozwój agroturystyki jako podsektora, który pozwala na ożywienie lokalnej gospodarki poprzez dywersyfikację działalności w gospodarstwach rolnych. Albania oferuje udogodnienia fiskalne dla podmiotów agroturystycznych, takie jak: 5% podatek od zysku (przy podatku 15% od zysków w innych sektorach)⁹⁵; 6% stawka podatku VAT (20% to stawka podstawowa), zwolnienie z podatku od budynków przeznaczonych na cele agroturystyki.

Rolnictwo jest priorytetowym sektorem gospodarki w polityce rządu albańskiego, o czym świadczy m.in. specjalny program unowocześnienia rolnictwa na lata 2017-2021. Zaplanowano inwestycje wspierające

⁹³ A. Jankowska, *Struktura obszarowa gospodarstw w krajach bałkańskich kandydujących do UE*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Research Papers of Wrocław University of Economics” nr 348 2014, s.106.

⁹⁴ https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/enlargement/candidates_pl [data dostępu 08.12.2023].

⁹⁵ Decyzja rządu z 2019 roku.

rozwój obszarów wiejskich o wartości 25,5 mld ALL (193,2 mln EUR), a ich głównym celem jest poprawa infrastruktury drogowej w regionach wiejskich oraz wsparcie dla rolników ułatwiające dostęp do rynków zbytu. Część planowanych środków skierowana jest na konsolidację oraz zachęcenie rolników do tworzenia dużych gospodarstw rolnych, zwiększenia produkcji i wydajności, zmniejszenia kosztów oraz zwiększenia konkurencyjności albańskich produktów rolnych. Obecnie brak jest badań dotyczących oceny efektywności tych działań.

W produkcji przemysłowej Albanii widoczna jest dominacja przemysłu ciężkiego, głównie sektora paliwowo-energetycznego (rafineria w Ballsh), metalurgicznego (huta Kurum w Elbasan), chemicznego oraz przemysłu papierniczego, włókienniczego, materiałów budowlanych, spożywczego (winiarski, tytoniowy, przetwórstwo owoców i warzyw). Jest to pozostałość po komunistycznej strukturze przemysłu. Przemysły te podlegają stopniowej restrukturyzacji, ale w dalszym ciągu wymagają kompleksowej modernizacji, co wiąże się ze znacznymi nakładami inwestycyjnymi.

Albania praktycznie nie wykorzystuje węgla jako surowca energetycznego, ponieważ większość energii wytwarzana jest w hydroelektrowniach. Roczna średnia produkcja energii z hydroelektrowni wynosi ok. 4,5 mld kWh, a prywatne hydroelektrownie dostarczają 35% energii produkowanej w kraju. Aktualnie sektor energetyczny w Albanii wykorzystuje jedynie 1/3 swojego potencjału, ale według prognoz Banku Światowego, Albania może stać się ważnym graczem w regionie w produkcji energii odnawialnej. Sprzyjają temu odpowiednie warunki do budowy elektrowni wodnych i wiatrowych (obecnie nie istnieją) i farm fotowoltaicznych (obecnie nie istnieją). Możliwe to jest przy wykorzystaniu rezerw wody w rzekach i górzystego terenu Albanii. Takie ukształtowanie terenu wpływa korzystnie na tworzenie instalacji hydroenergetycznych. Niestety obecnie Albania nie zaspokaja własnych potrzeb energetycznych, co zmusza kraj do importu energii. Należy zaznaczyć jednak, iż podczas obfitych deszczy Albania produkuje energię przekraczającą własne potrzeby, stąd jej nadwyżki eksportuje przede wszystkim do Grecji i Kosowa. Z drugiej strony kraj ma przestarzałą infrastrukturę przesyłową i wysoki wskaźnik utraty energii⁹⁶. Jedynie

⁹⁶ Straty przesyłu/dystrybucji: 1,054 mld kWh (dane szacunkowe za 2019 rok), cyt za: za The World Factbook Albania <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/albania/#energy> [data dostępu 15.01.2023].

duże nakłady finansowe na infrastrukturę energetyczną i przemysłową mają szanse zwiększyć rentowność tego sektora gospodarki⁹⁷. Ostatnio wzrosło zainteresowanie budowaniem farm wiatrowych i słonecznych w Albanii. Rząd Albanii uznał energię odnawialną za priorytet w swoim planie rozwoju gospodarczego w celu rozwoju gospodarki opartej na zielonej energii. Albania ma również niewykorzystane złoża ropy naftowej (wydobycie ropy naftowej wynosi 6100 baryłek dziennie, a rafinacja wynosi 5638 baryłek dziennie, co daje Albanii 103 miejsce na świecie) i gazu (wydobycie wynosi 42,05 mln metrów sześciennych rocznie).

Ważnym sektorem przemysłu albańskiego jest eksploatacja złóż mineralnych. Albania w latach 80-tych była trzecim w Europie wydobywcą rudy chromu (ponad 90 tys. ton rocznie, a całkowite zasoby, skoncentrowane głównie w północnej części kraju, szacowane są 32,8 mln ton)⁹⁸. Z kolei nad jeziorem Prespa znajdują się jedno z największych na świecie złóż naturalnego asfaltu. Albania wydobywa ponadto rudy miedzi (łącznie zasoby szacowane są na 53 mln ton), żelaza i niklu (łącznie zasoby szacowane są na 220 mln ton), bitum i boksyty, dekoracyjny wapień i piaskowiec. Do największych inwestorów w obszarze eksploatacji złóż mineralnych w Albanii należy firma ALBCHROME, będąca jednym z pięciu największych producentów żelazochromu na świecie. Firma zainwestowała ponad 43 mln EUR w produkcję i przetwórstwo chromu i miedzi w Albanii.

Silną dziedziną przemysłu Albanii jest branża tekstylna i obuwnicza. Albania ma duży potencjał produkcyjny oraz doświadczoną i wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą. Branża jest jedną z najważniejszych w eksporcie produktów przemysłu przetwórczego. Rozwijana jest produkcja dla największych europejskich i amerykańskich marek, takich jak np.: ZARA, Gianfranco Ferre, U.S. Polo. Przenoszenie produkcji do Albanii jest korzystne dla wielu zagranicznych marek z uwagi na tańszą siłę roboczą w porównaniu do z innymi krajami europejskimi. Koszt

⁹⁷ A. Demeti, and E. Rebi, *Foreign direct investments (FDI) and Productivity in Albania*. “ Interdisciplinary Journal of Research and Development” 1.1 2014, pp. 7-14.

⁹⁸ Konsorcjum turecko-chińskie ma koncesję na eksploatację kopalni chromu w Kalimash oraz miedzi w Munellë, Lakrosh, Karmë a także jest właścicielem zakładu wzbogacania rudy miedzi w Fushe Arrez. Francuzi zarządzają kopalniami bituminiów w Selenicy (we Vlorze).

produkcji w Albanii jest także znacznie niższy niż w sąsiednich krajach regionu. Dodatkowym atutem jest bliskość geograficzna z krajami Europy Zachodniej, co sprawia, iż dostawy gotowych produktów z Albanii są szybsze i bardziej elastyczne w porównaniu z krajami azjatyckimi, takimi jak Wietnam, Indie czy Chiny.

W Albanii słabo rozwinięte są przemysły bardziej zaawansowane technologicznie, takie jak przemysł maszynowy i elektroniczny. Albania próbuje dywersyfikować produkcję przemysłową zachęcając inwestorów zagranicznych do inwestycji w tym obszarze. W ostatnim czasie rząd Albanii poszukuje inwestorów w branży motoryzacyjnej, jednak jeszcze nie dokonano znaczących inwestycji zagranicznych w tym sektorze. Firmy zagraniczne, takie jak FORCHNER, PSZ Albania, Giobert, a ostatnio YURA z Korei Południowej, zainwestowały w produkcję tworzyw sztucznych.

Sektor usług w Albanii wytwarza 47,7% PKB i tworzy 43,4% miejsc pracy. Wiodące znaczenie mają: turystyka, komunikacja i transport. Albania jak większość krajów basenu Morza Śródziemnego opiera swoją gospodarkę na turystyce. Sprzyjają temu warunki naturalne (klimat śródziemnomorski, 316 km linii morskiej Mórz Adriatyckiego i Jońskiego, górzyste ukształtowanie terenu) oraz walory historyczne i kulturowe tego kraju (zabytki, folklor). Znajduje się tu wiele miejsc, które reprezentują bogate dziedzictwo kulturowe kraju, niektóre z nich umieszczone są na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO (3 miasta: Butrint, Berat i Gjirokastra).

Systematycznie wzrasta liczba turystów odwiedzających Albanie, bowiem o ile w 2004 roku było to kilkadziesiąt tysięcy, to w 2022 roku ich liczba wyniosła niemal 4 mln osób⁹⁹. W 2019 roku liczba cudzoziemców, którzy przyjechali do Albanii wyniosła 6,4 mln osób, co oznaczało wzrost o 8% w porównaniu z 2018 rokiem i o 25,1% w porównaniu z 2017 rokiem. W 2019 roku sektor usług tworzył 92,5 tys. miejsc pracy, co stanowiło 8% całkowitego zatrudnienia w gospodarce. W 2021 roku było to ponad 100 tys. miejsc pracy. Szacuje się, że zatrudnienie pośrednie w branżach kooperujących z turystyką wynosi prawie 300 tys. osób, co stanowi 25% całkowitego zatrudnienia w gospodarce Albanii. Zapaść nastąpiła w 2020 r. ze względu na pandemię. Oczekuje

⁹⁹ Portal gospodarczy Trading Economics: <https://pl.tradingeconomics.com/albania/tourist-arrivals> [data dostępu 29.05.2024].

się, że do 2028 r. wkład sektora turystycznego do PKB wyniesie ok. 9,3%, a uwzględniając efekty pośrednie ok. 28,9%, czyniąc turystykę jednym z kluczowych sektorów gospodarki Albanii. Przychody brutto z turystyki w 2018 r. wyniosły ok. 1,85 mld EUR i jest to jedyny sektor gospodarki albańskiej z dodatnim bilansem handlowym.

Położenie Albanii stwarza szansę również na rozwój usług transportowych, w szczególności w odniesieniu do transportu morskiego, lotniczego i drogowego. Przez terytorium Albanii przebiega trasa Północ-Południe, tj. autostrada Durres – Kukes – Morine, będąca ważnym fragmentem europejskiej infrastruktury drogowej. Wiele ważnych dróg o znaczeniu krajowym, a nawet międzynarodowym znajduje się obecnie w budowie, bądź modernizacji. Modernizacji poddano również międzynarodowe lotnisko, które położone jest 17 km od Tirany. Albania posiada długą linię brzegową z dostępem do morza Adriatyckiego i Jońskiego z potami w Durres, Wlorze, Sarandzie i Shengjin. Mają one bezpośrednie połączenia z różnymi portami Grecji i Włoch. Największym portem jest Durres znajdujący się w odległości 29 km od Tirany. Obecnie usługi transportowe dostarczają 9,5% przychodów z eksportu usług.

Albania chcąc zostać członkiem Unii Europejskiej ma obowiązek modernizacji i rozbudowy szlaków komunikacyjnych, co też czyni rząd Albanii przy wsparciu środków pochodzących z Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju, Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz Banku Światowego.

Udział telekomunikacji w całym sektorze usług jest bardzo wysoki. Należy odnotować szybki rozwój telefonii komórkowej. Pomimo funkcjonowania na albańskim rynku czterech operatorów Telekom Albania, ONE, Vodafone, taryfy za połączenia telefoniczne w dalszym ciągu pozostają wysokie w porównaniu z innymi państwami regionu i UE, co może wynikać ze zmonopolizowania rynku i funkcjonowanie poza regulacjami właściwymi dla unijnego rynku komunikacyjnego.

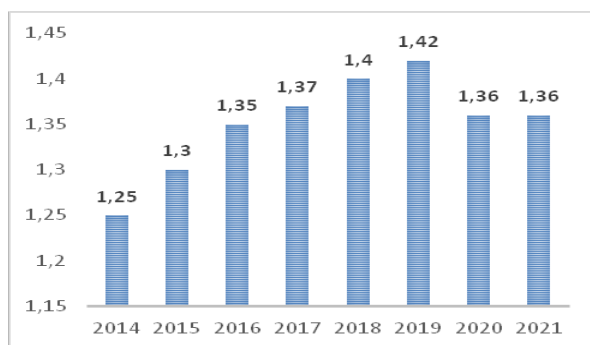
Jeśli chodzi o rozwój budownictwa, to w okresie 1996-2008 Albania odnotowała wysoki wzrost liczby mieszkań, jednak w latach 2009-2014 tendencja ta została odwrócona poprzez ograniczenie pozwoleń na budowę w miastach, rosnące ceny nieruchomości (w wyniku m.in. wzrostu cen materiałów budowlanych), restrykcyjną politykę kredytową banków, słaby wzrost dochodów obywateli oraz nasycenie rynku. Od

2017 roku nastąpiło ponowne ożywienie w budownictwie. Działalność budowlana skupia się głównie w większych miastach Albanii, w stolicy – Tiranie, Durres, oraz we Wlorze.

3.3. Strukturalne cechy rynku pracy

Według danych Międzynarodowej Organizacji Pracy¹⁰⁰ zasoby pracy w Albanii w 2020 roku liczyły 1,3 mln osób, w tym liczba pracujących wynosiła 1,18 mln osób, a liczba osób bezrobotnych wynosiła 164,1 tys. osób. Od 2003 roku stopa bezrobocia osiągała dwucyfrową wartość – w 2021 roku było to 11,5% a w 2020 roku 12,2%. Współczynnik aktywności zawodowej kształtuje się na poziomie około 59%. Zasoby pracy, zatrudnienie oraz wskaźnik bezrobocia w okresie 2014-2021 przedstawiono na wykresach 3.7 – 3.10¹⁰¹.

Wykres 3.7. Zasoby pracy w latach 2014-2021 w mln osób

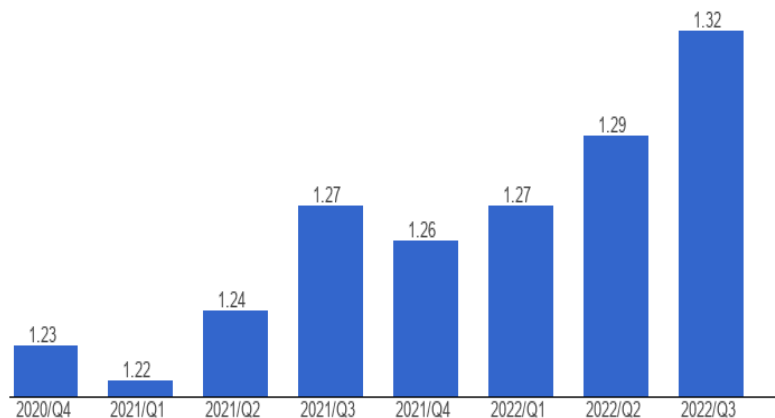

Źródło: Bank Światowy

¹⁰⁰ Międzynarodowa organizacja pracy ILO:
https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer54/?lang=en&segment=indicator&id=E-AP_TEAP_SEX_AGE_NB_A [data dostępu 09.01.2024].

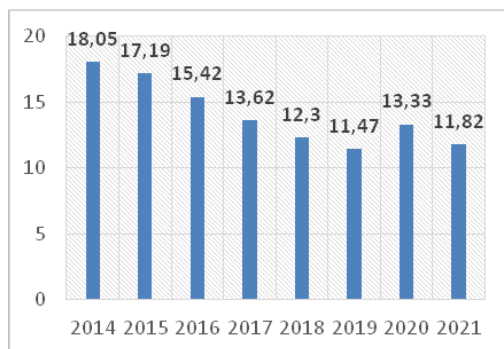
¹⁰¹ Dane pochodzą z https://www.theglobaleconomy.com/Albania/labor_force/ [data dostępu 09.01.2024]. Obliczenia własne.

Wykres 3.8. Zatrudnienie w mln osób w latach 2020-2022 (kwartały)

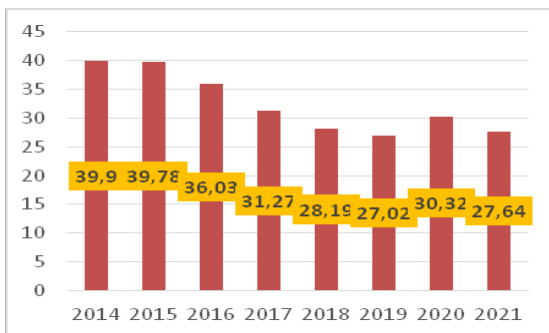
Źródło: Źródło: Bank Światowy

Wykres 3.9. Stopa bezrobocia (%)

Źródło: Bank Światowy

Wykres 3.10. Stopa bezrobocia młodzieży (15-24 lat

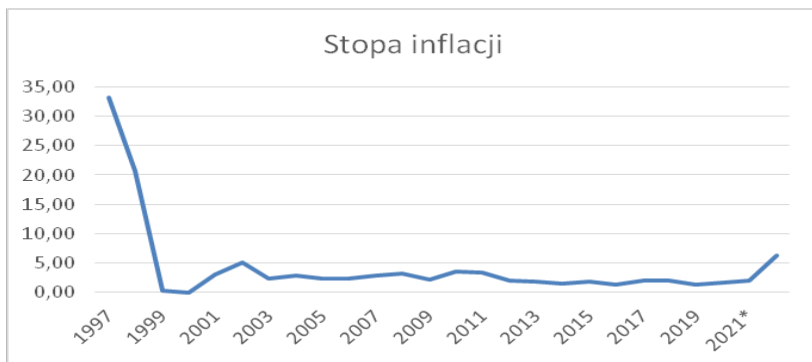
Źródło: Źródło: Bank Światowy

Odnotować należy wysoką stopę bezrobocia wśród młodzieży, która w 2020 roku kształtowała się na poziomie powyżej 25%, czyli ponad dwukrotnie wyższym niż w całej gospodarce. Może to stanowić impuls do emigracji osób młodych, o czym wspomniano już wcześniej.

3.4. Poziom inflacji

Stopa inflacji gwałtownie spadła już w latach 1997-1999, osiągając niską i raczej stabilną wartość w kolejnych latach. W 2019 roku stopa inflacji kształtowała się na poziomie poniżej 5% rocznie. Przyspieszenie wzrostu cen nastąpiło w 2021 rok, kiedy to stopa inflacji wzrosła do 6%, a w 2022 do 7%. Jednakże, w porównaniu do innych krajów UE jest to aktualnie relatywnie niski wskaźnik inflacji (wykres 3.11). Poziom inflacji liczony jest jako zmiana rok do roku średniego wskaźnika cen towarów i usług konsumpcyjnych (zgodnie z definicją Międzynarodowego Funduszu Walutowego).

Wykres 3.11. Stopa inflacji w latach 1997-2021

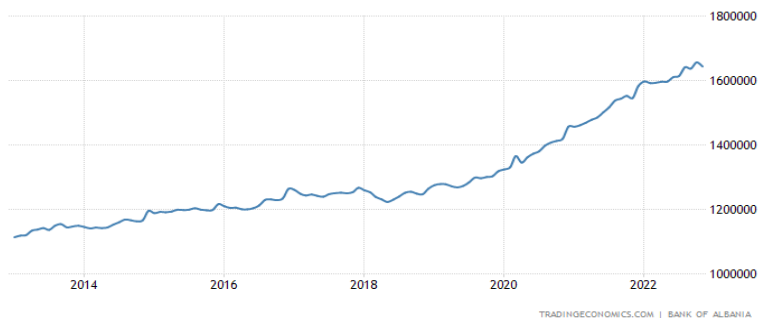

Źródło: Bank światowy

Na uwagę zasługuje raczej ostrożna i dostosowana do tempa wzrostu gospodarki polityka pieniężna Banku Centralnego Albanii. Na wykresie 3.12. przedstawiono podaż pieniądza mierzoną agregatem M3 (obejmuje pieniądź gotówkowy, depozyty na żądanie, lokaty terminowe oszczędnościowe i walutowe sektorów rezydentów innych niż rząd centralny; czeki bankowe i podróżne; oraz inne papiery wartościowe, takie jak certyfikaty depozytowe i papiery komercyjne). Podaż pieniądza mierzona agregatem M0 (pieniądz wyemitowany przez Bank Centralny) wyniosła w 585 513 mln ALL, co stanowi 36,5% ogólnej podaży pieniądza (stan na listopad 2022 roku)¹⁰².

¹⁰² <https://pl.tradingeconomics.com/albania/indicators> [data dostępu 09.01.2024].

Wykres 3.12. Podaż pieniądza mierzona agregatem M3 w mln ALL

Źródło: <https://pl.tradingeconomics.com/albania/indicators> [data dostępu 09.01.2024].

3.5. Stan finansów publicznych

Wpływy budżetowe w latach 2019-2021 stanowiły odpowiednio 25,2% PKB w 2019 r., 24,2% PKB w 2020 r., 25,2% PKB w 2021 r. Dochody z podatków w analizowanych latach to średnio 93,1% budżetu. W tym wpływy z podatku VAT stanowiły 33,9% dochodów z podatków (31,6% całkowitego dochodu budżetu państwa) i w 2021 roku wzrosły o 23,9% w stosunku do roku 2020. Wpływy ze składek na ubezpieczenia społeczne w 2021 r. wyniosły 23,3% dochodów z podatków (21,7% całkowitego dochodu budżetu państwa). Wsparcie dla budżetu ze strony Komisji Europejskiej stanowiło w 2021 r. 33,1% grantów (0,8% całkowitego dochodu budżetu państwa). Jeśli chodzi o wydatki budżetu państwa w 2021 roku największy udział mają wydatki bieżące 77,37% oraz nakłady kapitałowe 16,48%. (tabela 3.3). Sytuację finansów publicznych przedstawiono także na wykresach A3.1 do A3.6.

Tabela 3.3. Wydatki budżetu państwa w latach 2019-2021 oraz udział każdego komponentu w mln ALL w cenach bieżących oraz procentach

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2019	2020	2021
WYDATKI OGÓŁEM	491 897	536 279	595 969	100	100	100
Wydatki bieżące	416 852	421 366	461 075	84,74	78,57	77,37
Nakłady kapitałowe	74 993	85 081	98 203	15,25	15,87	16,48
Fundusz odbudowy		16 591	29 521		3,09	4,95
Inne transfery	53	988	3 709	0,01	0,18	0,62
Fundusz wyłączeniowy	0	200	3 000	0	0,04	0,50
Wydatki na pakiet socjalny Anty-Covid 19	0	12 052	461	0	2,25	0,08

Źródło: Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <http://www.instat.gov.al/>. [data dostępu 09.01.2024].

W 2021 roku deficyt budżetowy Albanii kształtował się na poziomie 4,8% PKB (wykres A3.4.). Wzrost deficytu budżetowego w 2020 roku wynikał ze zwiększonych wydatków budżetowych związanych z pandemią Covid-19 oraz odbudową regionów dotkniętych trzęsieniem ziemi, które nawiedziło Albanie rok wcześniej. Albania od wielu lat ma jeden z najwyższych wskaźników zadłużenia publicznego, średnio na poziomie ok. 70% PKB w okresie 2019-2021 (wyższy wskaźnik notowała jedynie Czarnogóra – 84% PKB). Należy zwrócić uwagę, że zarówno deficyt budżetowy, jak i dług publiczny w Albanii kształtują się na wyższym poziomie niż zalecany dla krajów UE, w szczególności tych należących do unii gospodarczej i walutowej (odpowiednio 3% PKB i 60% PKB).

Tabela 3.4. Struktura długu publicznego w latach 2019-2021 w mln ALL w cenach bieżących oraz jako % PKB

Wyszczególnienie	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Dług publiczny	1 112 626	1 224 470	1 382 976	65,76	74,48	73,16
Dług publiczny z budżetu	1 070 191	1 175 226	1 327 765	63,25	71,48	70,24
Krajowy	582 136	630 791	678 881	34,41	38,37	35,91
Zagraniczny	488 056	544 434	648 884	28,85	33,11	34,33
Pozabudżetowy dług publiczny	42 434	49 245	55 211	2,51	3,00	2,92
Dług publiczny jednostek samorządu terytorialnego	582	432	315	0,03	0,03	0,02
Gwarantowany dług publiczny	41 853	48 813	54 896	2,47	2,97	2,90
PKB	1 691 903	1 644 077	1 890 280	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z <http://www.instat.gov.al/> [data dostępu 09.01.2024].

Istotnym celem rządu jest konsolidacja i przywrócenie równowagi finansów publicznych oraz zmniejszenie zadłużenia publicznego w średnioterminowym okresie. W 2013 roku zmieniono przepisy podatkowe wprowadzając podatek progresywny dla firm krajowych i zagranicznych zależny od wielkości rocznych obrotów¹⁰³. Stawki podatku dochodowego CIT i PIT zostały podniesione z 10% w latach 2008-2013 do poziomu odpowiednio 15% i 23%. Stawka podatku VAT wynosi 20%¹⁰⁴.

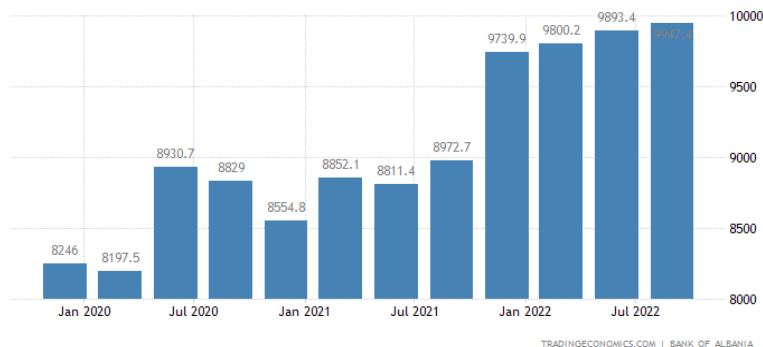
W 2021 roku zagraniczny dług publiczny Albanii wyniósł 34,3% PKB. Jednym z kluczowych komponentów tego długu są euroobligacje o wartości 500 mln EUR. W przypadku braku emisji euroobligacji rząd

¹⁰³ Pod koniec grudnia 2013 r. parlament Albanii uchwalił nowe regulacje podatkowe (podatek progresywny) w formie tzw. pakietu fiskalnego, który wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2014 r.

¹⁰⁴ <https://pl.tradingeconomics.com/albania/sales-tax-rate> [data dostępu 09.01.2024].

musiałby zmniejszyć planowane wydatki w 2022 roku lub zwiększyć zadłużenie na rynku krajowym¹⁰⁵.

Wykres 3.13. Dług zagraniczny Albanii w latach 2020-2022 w mln EUR.

Źródło: <https://pl.tradingeconomics.com/albania/> [data dostępu 9.01.2024].

Oczekuje się, że zadłużenie publiczne będzie dalej spadać do poziomu poniżej 70% PKB na koniec 2022 r., do czego powinien przyczynić się dalszy wzrost gospodarczy i spodziewany mniejszy deficyt budżetowy w porównaniu z poprzednim rokiem. Przy braku nowych wstrząsów oczekuje się, że dług publiczny spadnie do około 64% PKB w 2027 roku, choć potrzeby wydatków publicznych pozostaną na wysokim poziomie. System finansowy stosunkowo dobrze zniósł kolejne wstrząsy, a do gospodarki nadal napływają kredyty.

3.6. Wymiana międzynarodowa

Od 1991 roku Albania ma ujemny bilans handlowy w wyniku dwukrotnie wyższej wartości importu niż eksportu towarów. W 2020 roku eksport towarów osiągnął wartość 2506 mln USD, zaś import 5570 mln

¹⁰⁵ <https://financa.gov.al/eurobondi-2/> [data dostępu 09.01.2024].

USD. Eksport i import usług wyniosły odpowiednio 2474 i 1234 mln USD¹⁰⁶. W 2021 roku deficyt w obrotach handlowych w relacji do wartości eksportu towarów wyniósł 117%, jednakże przy tendencji spadkowej z 380% w 1991 roku i 180% w 2010 roku. Szczególna sytuacja miała miejsce w okresie transformacji ustrojowej, gdy ujemne saldo bilansu handlowego prawie 4-krotnie przewyższało wartość eksportu Albanii. Taka sytuacja jest typowa dla krajów słabiej rozwiniętych gospodarczo, w których niedobór krajowych towarów uzupełniany jest importem. W kolejnych latach sytuacja ulegała stopniowej poprawie, ponieważ systematycznie zmniejszała się relacja deficytu w bilansie handlowym do wartości eksportu towarów. W latach 2005-2021 wartość eksportu towarów wzrosła ponad 5-krotnie, importu towarów niemal trzykrotnie, eksportu usług o 323%, a importu usług o 144%. Tabela 3.5. przedstawia wartość międzynarodowych obrotów towarami Albanii w latach 2005-2021.

¹⁰⁶ Dane pochodzą z WITS World Integrated Solution <https://wits.worldbank.org/>
Opracowanie własne.

Tabela 3.5. Handel zagraniczny towarami w Albanii w okresie 2005-2021

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Eksport w mln USD	658	1545	1917	1959	2292	2870	2716	2506	3559
Import w mln USD	2618	4406	4302	4613	5271	5925	5897	5570	7718
Saldo obrotów towarowych W mln USD (SOT)	-1960	-2861	-2385	-2654	-2979	-3055	-3181	-3064	-4159
Relacje									
SOT/ eksportu	298%	185%	124%	135%	130%	106%	117%	122%	117%
Stopa wzrostu eksportu			100%	2%	17%	25%	-5%	-8%	42%
Stopa wzrostu importu			100%	7%	14%	12%	0%	-6%	39%
Eksport jako % PKB			27,3%	24,9%	31,6%	31,3%	22,7%	30,6%	46,7%
Import jako % PKB			44,5%	45,8%	46,6%	45,2%	45,0%	37,2%	43,6%

Źródło: WITS Opracowanie własne na podstawie World Integrated Solution: <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en> [data dostępu 09.01.2024].

Wartość obrotów handlowych na mieszkańca w latach 2018-2020 wyniosła 1862 USD. W latach 2012-2021 średni wskaźnik wartości eksportu do PKB (w USD) w Albanii wyniósł 29,2% i był najniższy w grupie krajów WB6 (Serbia – 46%, Macedonia Północna – 54,9%, Czarnogóra – 40,4%). Wskaźnik wartości importu do PKB w Albanii wyniósł w tym okresie 45% (Serbia – 54%, Macedonia Północna – 69%, Czarnogóra – 63%).

Tabela 3.6. Międzynarodowy obrót usługami Albanii w wybranych latach 2005-2021

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2021
Eksport w mln USD	1267	2585	2249	4094
Import w mln USD	1383	2005	1667	1996
Saldo handlu usługami w mln USD	-616	580	582	2098
W tym: (%)				
Transport	10,0%	9,7%	7,8%	9,5%
Podróże	67,4%	62,3%	66,7%	55,1%

Źródło: WITS Opracowanie własne na podstawie World Integrated Solution <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en> [data dostępu 9.01.2024].

Charakterystyczne cechy handlu zagranicznego Albanii (tabele 3.7-3.9 oraz wykresy 3.16.- do 3.20.). Albania eksportuje 462 produkty do 129 krajów, importuje zaś prawie 2,5 tys. produktów z 179 krajów. Wskaźnik HH koncentracji rynku wynosi 0,21. Indeks penetracji rynków importowych wynosi 3,91¹⁰⁷. Struktura eksportu i importu głównych kategorii produktów przedstawiono w tabeli 3.7.

¹⁰⁷ Wskaźnik penetracji importowej (IPR) pokazuje, jaka część krajowego popytu jest zaspokajana przez importowane produkty. Oblicza się go według formuły: $IPR(\text{wskaźnik penetracji importowej}) = \frac{Im(\text{wartość importu})}{[PR(\text{wartość wytworzonej produkcji}) - Ex(\text{wartość eksportu}) + Im]}$. GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE RESTRICTED Spec(84)24/Add.4 2 July 1984, APPENDIX IV Relating Trade to Domestic Production and Consumption s.1. https://www.wto.org/gatt_docs/English/SULPDF/92240046.pdf.

Tabela 3.7. Eksport i import dominujących kategorii produktów Albanii w 2021 roku

Kategorie produktów	Eksport		Import	
	Eksport (mln USD)	Udział produktu (%)	Import (mln USD)	Udział produktu (%)
Surowce i materiały	210	8,7	289	5,2
Półprodukty	434	17,95	924	16,7
Dobra konsumpcyjne	695	28,76	2254	49,5
Dobra inwestycyjne	19	0,79	613	11

Źródło: jak wyżej.

Zarówno w eksporcie, jak i w imporcie dominują dobra konsumpcyjne, choć w przypadku eksportu ich udział jest znacznie niższy aniżeli w imporcie oraz półprodukty. W eksporcie Albanii dominują takie produkty jak: tekstylia i obuwie (43,4%), materiały budowlane i metale (19,9%), surowce, paliwo i energia elektryczna (18,1%), żywność, napoje i tytoń (7,3%), maszyny i części zamienne (4,0%). Wiodącymi produktami importowanymi są, m.in.: maszyny i części zamienne (22,1%), surowce, paliwo i energia elektryczna (17,9%), żywność, napoje i tytoń (16,6%), materiały budowlane i metale (15,4%), produkty chemiczne i tworzywa sztuczne (10,3%). Struktura importu jest typowa dla krajów słabiej rozwiniętych gospodarczo. Warto podkreślić, że Albania ma bardzo niski udział towarów sektora ICT w eksporcie ogółem, który w 2015 roku wynosił zaledwie 0,79%, zaś w imporcie 3,58% (brak danych dotyczących kolejnych lat). Głównym partnerem handlowym Albanii jest UE, gdzie Albania kierowała 75,3% swojego eksportu i skąd sprowadzała 61,7% swojego importu. Jeżeli chodzi o poszczególne kraje, to głównymi partnerami handlowymi Albanii w Europie są Włochy, Grecja, Turcja i Niemcy, zaś poza Europą – Chiny. Struktura eksportu towarów Albanii według Standardowej Klasyfikacji Handlu Zagranicznego (SITC) w okresie 2017-2021 przedstawiona jest w tabeli 3.8.

Tabela 3.8. Struktura eksportu towarów według SITC w latach 2017-2021

Kategorie produktów	2017	2018	2019	2020	2021	Średnio w 2017-2021
Żywność i żywe zwierzęta	9,0%	8,3%	9,5%	11,5%	9,7%	9,6%
Napoje i tytoń	0,5%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%
Materiały surowe	8,5%	6,0%	6,9%	7,4%	7,0%	7,2%
Paliwa mineralne i smary	8,8%	13,3%	11,2%	8,4%	13,6%	11,1%
Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zw. /rośl.	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Produkty chemiczne	1,2%	1,5%	1,8%	1,9%	2,1%	1,7%
Artykuły przemysłowe	21,2%	22,5%	21,2%	22,5%	26,5%	22,8%
Maszyny i urządzenia transportowe	5,5%	5,8%	7,0%	8,2%	7,8%	6,9%
Różne produkowane przedmioty	45,1%	41,8%	41,7%	39,1%	32,5%	40,0%
Towary i transakcje niesklasyfikowane	0,1%	0,1%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: International Trade in Goods and Enterprises 2021, NSTAT, Albania.

W okresie 2017-2021 największy udział w eksporcie Albanii miały artykuły przemysłowe (22,8%), „różne produkowane przedmioty” (40%), żywność i zwierzęta żywe (około 10%), paliwa mineralne i smary (11,1%).

W przypadku importu dominują artykuły przemysłowe (22,8%) oraz maszyny i urządzenia transportowe (21,2%). W tych grupach miał też

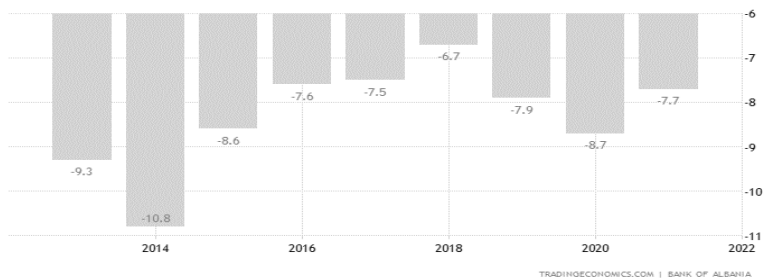
miejsce najwyższy wzrost importu w latach 2020-2021 – o 29,9% dla artykułów przemysłowych, o 28,1% dla maszyn i urządzeń transportowych oraz o 98,1% dla paliw (w stosunku do 2017 roku).

Tabela 3.9. Struktura importu towarów Albanii według SITC w latach 2017-2021

Kategorie produktów	2017	2018	2019	2020	2021	Średnio w 2017-2021
Żywność i żywe zwierzęta	12,5%	12,3%	12,6%	13,7%	12,0%	12,6%
Napoje i tytoń	3,2%	3,1%	3,2%	3,2%	3,1%	3,2%
Materiały surowe	3,0%	3,5%	3,4%	3,7%	3,5%	3,4%
Paliwa mineralne i smary	9,9%	10,1%	11,3%	8,4%	12,6%	10,4%
Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zw./rośl.	0,8%	0,7%	0,6%	0,9%	0,7%	0,8%
Produkty chemiczne	11,9%	11,7%	11,6%	12,9%	12,2%	12,0%
Artykuły przemysłowe	23,4%	23,0%	22,4%	22,5%	22,4%	22,8%
Maszyny i urządzenia transportowe	21,0%	21,9%	20,8%	21,6%	20,9%	21,2%
Różne produkowane przedmioty	14,2%	13,7%	13,8%	13,1%	12,6%	13,5%
Towary i transakcje nie s+kslasyfikowane	0,0%	0,0%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%
Ogółem	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

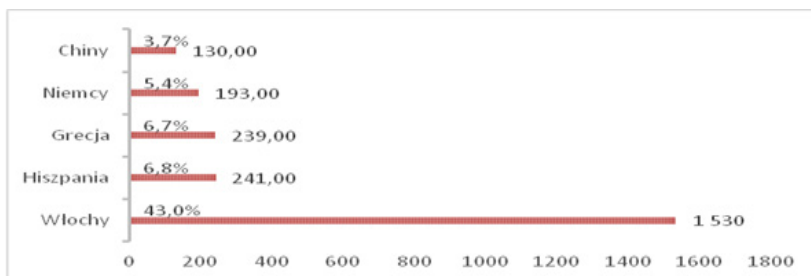
Źródło: Jak wyżej.

Wykres 3.14. Saldo obrotów bieżących do PKB w Albanii w latach 2014-2022

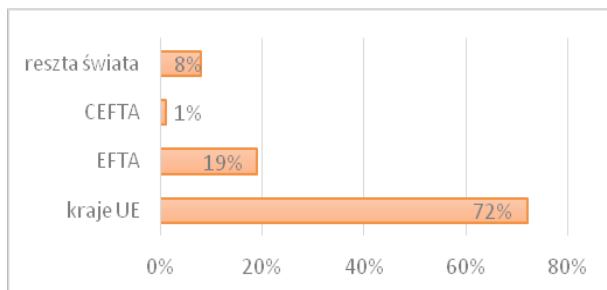
Źródło: Bank Albanii.

Wykres 3.15. Główne kierunki eksportu Albanii w 2021 roku (w mln USD i %)

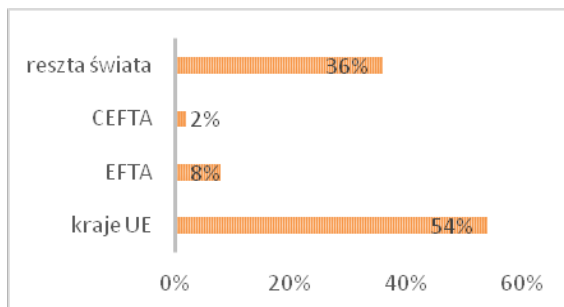
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych World Trade Organization – Trade Profiles 2022.

Wykres 3.16. Udział UE w eksporcie towarów Albanii w 2021 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *World Trade Organization – Trade Profiles 2022*.

Wykres 3.17. Udział UE w imporcie towarów Albanii w 2021 r.

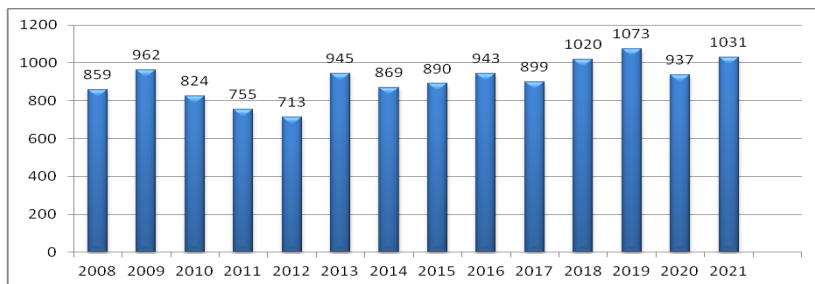
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych *World Trade Organization – Trade Profiles 2022*.

Reasumując: Permanentna nadwyżka importu nad eksportem generuje corocznie deficyt handlowy. W 2021 roku deficyt w porównaniu z 2020 rokiem zmniejszył się. Podkreślić należy nadwyżkę w obrotach usługami, głównie turystycznymi i transportowymi.

3.7. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Analizy wskazują na pozytywny wpływ BIZ na PKB kraju przyjmującego poprzez transfer technologii, rozwój kapitału ludzkiego, itd.¹⁰⁸. Albania cierpi na niedobór kapitału inwestycyjnego, stąd ważnym jego źródłem są bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Albania próbuje przyciągnąć zagraniczne inwestycje poprzez racjonalizację i jednolite zastosowanie prawa handlowego, poprawienie przejrzystości procedur handlowych, restrukturyzację systemu podatkowego, zmniejszanie korupcji w sferze administracji oraz rozwiązywanie sporów o własność nieruchomości¹⁰⁹. Pełniejszy obraz kształtowania się wielkości BIZ w Albanii w latach 2008-2021 przedstawia wykres 3.18.

Wykres 3.18. Wielkość BIZ dla Albanii na lata 2008-2021 (w mln EUR)

Źródło: Opracowane własne na podstawie danych z <https://www.bankofalbania.org/> [data dostępu 17.12.2023].

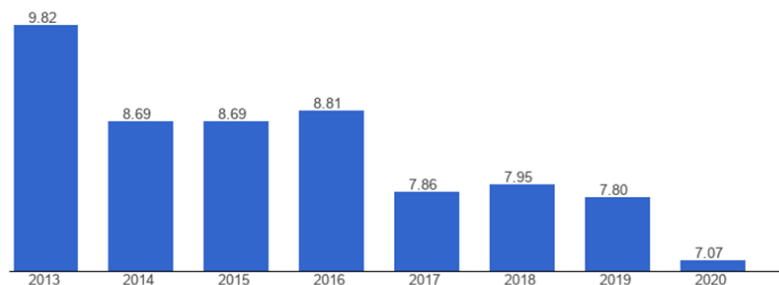
W latach 2008-2021 bezpośrednie inwestycje zagraniczne napływające do Albanii zwiększyły się z 859 mln EUR do 1,03 mld EUR, osiągając najniższą wartość 713 mln EUR w 2013 roku, a najwyższą 1,07 mld EUR w 2019 roku. Jednakże, porównując udział BIZ w PKB

¹⁰⁸ E. Hysa, L. Hodo, *Foreign direct investment and economic growth in Albania: a co-integration analysis*. *Ekonomia Międzynarodowa* 15 (2016) <http://dx.doi.org/10.18778/2082-4440.15.05>. W artykule wykazano, że przyrost BIZ w stosunku do PKB w latach 1991-2012 znacząco stymulował wzrost gospodarczy w Albanii.

¹⁰⁹ www.pmrconsulting.com/pl/Kraje/Albania.html [data dostępu 09.01.2024].

Albanii w latach 2013-2020 (wykres 3.19.), zauważyć można, że wskaźnik ten osiągnął najwyższą wartość 9,8% w 2013 roku (gdy napływ BIZ był najniższy), a potem stopniowo zmniejszał swoją wartość do poziomu 7,1% w 2020 roku. Dla porównania napływ walut od emigrantów albańskich w 2015 roku stanowił 11,3% PKB¹¹⁰.

Wykres 3.19. BIZ jako % PKB

Źródło: Bank Światowy

Kapitał napływający do Albanii pochodzi głównie ze Szwajcarii, Austrii, Holandii, Francji, Włoch, Turcji. Cechą charakterystyczną BIZ napływających do Albanii w ostatniej dekadzie było to, że były one lokowane głównie w kilka dużych projektach inwestycyjnych, zwłaszcza w sektorze energetycznym. Dwa największe projekty to gazociąg TAP oraz elektrownia wodna Devoll. Wraz z zakończeniem tych projektów miał miejsce niewielki spadek napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Albanii, z uwagi na to, że Albania jest stosunkowo małą gospodarką, mało atrakcyjną dla zagranicznych inwestorów i trudno jest jej stale przyciągać duże ilości kapitału zagranicznego. Licznych inwestycji dokonano w infrastrukturze drogowej i lotniczej, energetyce (szczególnie w hydroelektrowniach, sektorze ropy naftowej i gazu ziemnego), natomiast inwestycje w przetwórstwie spożywczym

¹¹⁰ Konferencja Narodów Zjednoczonych do spraw Handlu i Rozwoju UNCTAD <https://unctadstat.unctad.org/CountryProfile/GeneralProfile/en-GB/008/index.html> [data dostępu 02.01.2024].

i sektorze nowoczesnych technologiach są nadal na niskim poziomie. W tabeli 3.10. przedstawiono wartość BIZ napływających do Albanii i odpływających z Albanii w wybranych latach, przy czym należy zauważyć, że wartość tych drugich, mimo tendencji wzrostowej, wciąż jest na niskim poziomie – w 2021 roku prawie 20-krotnie niższym niż wartość BIZ, które napłynęły do Albanii.

Tabela 3.10. Napływ/ odpływ BIZ Albanii w wybranych latach

Wyszczególnienie	2005	2010	2015	2021
Napływ BIZ (mln USD)	264,34	1 050,71	945,72	1 233,92
Odpływy BIZ (mln USD)	4.10	6.38	37,67	63.09

Źródło: World Trade Organization – Trade Profiles 2022.

Pandemia Covid-19 w 2020 r. miała stosunkowo niewielki wpływ na napływ BIZ do Albanii, podobnie jak w przypadku większości innych wskaźników makroekonomicznych. W 2021 r. odnotowano już ożywienie w napływie BIZ, co zapewne było efektem łagodniejszych i krótszych w porównaniu z większością innych krajów ograniczeń związanych z pandemią. W 2022 roku sektor nieruchomości przyciągnął najwięcej BIZ. Rynek ten w ostatnich 2-3 lat znajduje się w fazie wzrostu, co związane jest z rosnącym zainteresowaniem obcokrajowców (zazwyczaj z krajów EŚW) nabywaniem nieruchomości na terenach nadmorskich w Albanii.

Wśród najważniejszych czynników proinwestycyjnych w Albanii należy wymienić: liberalny klimat inwestycyjny, konkurencyjne koszty pracy, młoda i wykształcona ludność, konkurencyjny system podatkowy, korzystne położenie geograficzne, wolne strefy gospodarcze, stabilność makroekonomiczna.

Polityka gospodarcza rządu Albanii sprowadza się do wspierania pozyskania kapitału zagranicznego przez proces prywatyzacji przedsiębiorstw oraz wprowadzanie pakietów rozwiązań mających na celu zachęcanie inwestorów krajowych i zagranicznych do inwestowania w gospodarce Albanii lub w wybranym sektorze gospodarki uznanym

za ważny dla rozwoju Albanii. Wśród procesów prywatyzacyjnych, które dotychczas odegrały kluczową rolę w przyciągnięciu zagranicznych inwestorów wymienić należy: prywatyzację firm AlbTelekom (telekomunikacja – w rękach skarbu państwa pozostało 16% udziałów o wartości 26,5 mln EUR) i ARMO (rafineria naftowa – w rękach skarbu państwa pozostało 15% udziałów o wartości 22 mln EUR). W fazie przygotowania do prywatyzacji jest państwowy koncern ALBPETROL działający w sektorze wydobywania ropy naftowej o wartości 95 mln EUR.

Wśród zachęt dla inwestycji wymienić można następujące działania potwierdzone uchwałą Rady Ministrów w 2021 r.:

- pakiet dla przemysłu włókienniczego i obuwniczego;
- symboliczna taryfa w wysokości jednego EUR umowy leasingowej przy wynajmie nieruchomości rządowej na działalność produkcyjną o poziomie inwestycji przekraczającym trzysta milionów leków (2,4 miliona EUR), które zapewni co najmniej 50 miejsc pracy
- ułatwienia procedur celnych i zwolnienie z podatku VAT przy imporcie maszyn i urządzeń oraz wprowadzenie zerowej stawki podatku VAT za świadczenie usług przetwarzania towarów niealbańskich przeznaczonych do reeksportu (2019 r.),
- uproszczenie procedur dotyczących zatrudnienia i ubezpieczeń społecznych,
- zachęty finansowe dla profesjonalnych szkoleń w miejscu pracy,
- 5% stawka podatku dochodowego od osób prawnych prowadzących działalność gospodarczą w branży motoryzacyjnej,
- zniesienie cła na import niektórych towarów i produktów zaawansowanych technicznie i technologicznie, innowacyjnych,
- wprowadzenie podatku w wysokości 0,15% od nieruchomości od obiektów przeznaczonych do celów handlowych (2018 r.),
- zwolnienie z podatków na 10 lat inwestycji w infrastrukturę turystyczną (hotele cztery i pięcio-gwiazdkowe), z wyjątkiem VAT (6% w sektorze turystyki) (2018 r.),
- wdrożenie pakietu fiskalnego, zgodnie z którym przedsiębiorstwa o obrocie rocznym do 5 mln ALL (40,3 tys. EUR) są zwolnione od podatku od zysku. Dla przedsiębiorstw o obrocie rocznym od 5 do 14 mln ALL (40,3 do 113 tys. EUR) stawka podatkowa wynosi 5%. Dla firm o obrotach rocznych powyżej 14 mln ALL stawka podatkowa wynosi 15 % ;

- obniżenie stawki podatku dochodowego od dywidendy z 15% do 8%;
- obniżenie stawki podatku dochodowego w sektorze agroturystyki z 15% do 5%.

Jeśli chodzi o pozostałe inicjatywy gospodarcze rządu Albanii, to należy wspomnieć o realizacji projektu gazyfikacji kraju przy wsparciu Europejskiego Banku Odbudowy i Rozwoju dla państwowego przedsiębiorstwa Albgaz (spółka akcyjna założona w 2017 roku). Przedsiębiorstwo działa w zakresie operacji, rozwoju i utrzymania infrastruktury magazynowania i dystrybucji gazu. Obecnie Albania nie produkuje gazu i nie jest powiązana z żadną regionalną siecią gazu, ale budowa gazociągu Trans Adriatic Pipeline¹¹¹ (TAP) (ukończona w 2020 roku) ma doprowadzić do rozwoju rynku gazu w Albanii. TAP jest jednym z projektów w ramach południowego korytarza gazowego, który ma transportować gaz z regionu Morza Kaspijskiego przez Grecję i Albanie na południe¹¹² Włoch i dalej do Europy Zachodniej. Głównym źródłem zaopatrzenia dla projektu ma być gaz, który będzie pozyskiwany z azerskich złóż Shah Deniz II.

Kolejną inicjatywą jest ogłoszenie przez Ministerstwo Infrastruktury i Energetyki Albanii oferty techniczno-handlowej zapraszającej inwestorów z branży wydobywania i przetwórstwa miedzi. Z kolei Albańska Agencja Rozwoju (AIDA) Inwestycji intensywnie promuje Albanie jako dobre miejsce do lokowania BIZ wskazując na następujące atuty Albanii:

- Obfitość zasobów pracy: wykwalifikowani młodzi pracownicy (47,1% populacji Albanii ma mniej niż 35 lat, a mediana wieku wynosi 37,6 lat) znający języki obce, głównie: angielski, włoski, francuski, niemiecki, hiszpański.
- Konkurencyjne stawki wynagrodzenia w regionie, z oficjalną płacą minimalną w wysokości 30 000 ALL (ok. 245 euro/m-c). W sektorze wytwórczym w Albanii średnia miesięczna płaca brutto wynosi 350 euro/m-c.

¹¹¹ A.Ihsan Özdemir, A Muzhaqi & B Laci and S. Biagio, *Trans – Adriatic pipeline project and its potential effects on Albania* IBAC 2012 vol.1 Albania 2012.

¹¹² J. Kusznir *TAP, Nabucco West, and South Stream: The Pipeline Dilemma in the Caspian Sea Basin and Its Consequences for the Development of the Southern Gas Corridor*. CAUCASUS ANALYTICAL DIGEST No. 47, 18 February 2013.

- Wysokie kwalifikacje pracowników – Globalny Indeks Konkurencyjności plasuje Albanię na najwyższym miejscu pod względem kwalifikacji pracowników w porównaniu z innymi krajami Bałkanów Zachodnich.
- Dobry poziom skolaryzacji: 35 szkół zawodowych w różnych miastach Albanii, duża liczba absolwentów szkół średnich i wyższych, Politechnika w Tiranie, która zapewnia wysoko wykwalifikowanych pracowników.
- Korzystne położenie kraju na skrzyżowaniu głównych europejskich korytarzy tranzytowych, co zapewnia niższe koszty tranzytu na kluczowe rynki.
- Dobrze skomunikowana sieć transportowa: 1 międzynarodowy port lotniczy, 4 porty morskie (Durrës, Vlora, Saranda, Shën Gjini).
- 15 przejść granicznych.

Posumowanie

Sytuacja gospodarcza Albanii w analizowanym okresie nie różniła się istotnie od pozostałych krajów regionu. Kraj notował relatywnie duży wzrost PKB oraz PKB per capita, ale w relacji do średniej unijnej PKB per capita kształtował się on na bardzo niskim poziomie (36,5% średniej dla UE). Ponadto, zmiana struktury gospodarki Albanii postępuje bardzo powoli i w dalszym ciągu jest ona charakterystyczna dla krajów słabiej rozwiniętych gospodarczo z dużym udziałem sektora rolniczego w produkcji i zatrudnieniu, słabo rozwiniętym sektorem produkcji dóbr konsumpcyjnych (stąd duży udział tych dóbr w imporcie) oraz wysokim udziałem przemysłu ciężkiego, gdzie napłynęło najwięcej BIZ w procesach prywatyzacji wielu przedsiębiorstw. Problemem dla gospodarki Albanii jest także wysoka emigracja (1,7 mln osób przebywa poza krajem), relatywnie wysokie bezrobocie (11,8%, a wśród młodzieży aż 27,6%) oraz dług publiczny na poziomie powyżej 70% PKB. Mimo zniesienia ograniczeń w obrotach handlowych między Albanią a UE, wartość eksportu w ostatnich latach wzrastała nieznacznie (jedną z najniższych dynamik w krajach regionu) i Albania ma od lat deficyt handlowy z UE. Największymi importerami produktów albańskich są Włochy, Grecja, Chiny.

Rozdział IV

Integracja Albanii z Unią Europejską oraz wewnątrzregionalna z innymi krajami Bałkanów Zachodnich

Wprowadzenie

Proces przygotowania do akcesji Albanii do UE trwa już trzydzieści lat (wejście w życie umowy o handlu i współpracy), a 15 lat od wejścia w życie Układu o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (USS). Podobne układy Unia Europejska podpisała z pozostałymi krajami regionu. UE wspiera także wewnątrzregionalną integrację Bałkanów Zachodnich przez różne inicjatywy polityczne i gospodarcze, ponieważ współpraca wewnątrzregionalna przygotowuje kraje danego regionu ubiegające się o członkostwo w UE do przyszłej współpracy na szerszym forum w ramach UE.

W rozdziale przeanalizowano zaawansowanie procesu integracji wewnątrzregionalnej między krajami WB6 oraz przygotowania Albanii do członkostwa w UE. Składa się z dwóch części. W pierwszej, przedmiotem zainteresowania były stosunki polityczne i gospodarcze Albanii z krajami WB6 oraz wymiana handlowa między Albanią i pozostałymi krajami regionu w okresie 2014-2020. W drugiej, zaś integracja Albanii z UE.

W tej części rozdziału dokonano oceny przygotowania Albanii do członkostwa w UE w oparciu o analizę Raportu Komisji Europejskiej w sprawie Albanii z 2022 r., zbadanie przewag komparatywnych w eksporcie Albanii do UE w latach 2015-2020 oraz korzystanie przez Albanię ze środków przedakcesyjnych w latach 1991-2020.

4.1. Współpraca Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich

4.1.1. Polityczne stosunki Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich

Albania na ogół postrzegana jest w regionie BZ jako kraj neutralny, z uwagi na nieingerowanie w wewnętrzne sprawy państw sąsiedzkich.

Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę stosunków Albanii z każdym z krajów WB6.

Stosunki między Albanią a Kosowem można uznać jako partnerskie. Charakteryzuje je współpraca przy zachowaniu interesów narodowych, w duchu pogłębienia interakcji politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych oraz działań na rzecz przyspieszenia procesu integracji w UE, jako fundamentalnego warunku pokoju, stabilności i dobrobytu. Albania była zwolennikiem rozmów Prisztina-Belgrad. Jeżeli chodzi o gospodarkę, kraje podpisały szereg porozumień gospodarczych mających na celu zacieśnienie współpracy oraz tworzenia warunków niezbędnych do powstania wspólnego rynku w przyszłości¹¹³.

Stosunki Albanii i Serbii są raczej napięte. Ich źródłem jest spór o Kosowo, historyczne masakry Albańczyków dokonane przez armię serbską w latach 90-tych oraz zaangażowanie Albańczyków w wojnę jugosłowiańską [Konflikt serbsko-albański w latach 1987–1997]¹¹⁴. Chociaż Serbia i Albania usilnie starają się w ostatniej dekadzie poprawić swoje stosunki, nadal pozostają one kruche szczególnie po 2008 roku kiedy Kosowo ogłosiło niepodległość, którego Serbia nie uznaje. Belgrad i Tirana próbowały zatrzeć różnice i poprawić współpracę regionalną w ramach unijnych zachęt dyplomatycznych na rzecz normalizacji stosunków między Serbią a Kosowem.

Albania, uznając suwerenność Macedonii jako niepodległego państwa w 1993 roku, nawiązała z tym krajem stosunki dyplomatyczne i podpisano umowy dwustronne we wszystkich dziedzinach będących przedmiotem wspólnego zainteresowania. Oba kraje są pełnoprawnymi członkami RE i NATO, prowadzą negocjacje w sprawie przystąpienia do UE. Stosunki między obydwojma państwami w całości oceniane są pod względem politycznym jako bardzo dobre.

¹¹³ Można tutaj wymienić następujące umowy: Stopniowe zbliżenie ustawodawstwa i norm w zakresie bezpieczeństwa żywności; Dostosowanie przepisów dotyczących przywozu; Dostosowanie ustawodawstwa w ramach własności intelektualnej; Przyspieszenie działań podejmowanych przez jednostki akredytujące obu krajów w celu podpisania wielostronnej umowy z Europejską Organizacją Akredytacyjną, najpierw w laboratoriach badawczych, a następnie we wszystkich innych obszarach; Wymiana informacji między urzędami celnymi; Dostosowanie i uproszczenie procedur tranzytowych..

¹¹⁴ M. Ickiewicz-Sawicka *Serbsko-albański konflikt o Kosowo Studium kryminologiczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2019 s. 75 i nast.

Stosunki między Czarnogórą a Albanią układają się dobrze. Oba nadmorskie kraje mają wspólne pakiety gospodarcze i porozumienia w sprawie turystyki i handlu. Kolejnym czynnikiem wpływającym na dobre stosunki między obydwooma krajami jest fakt, że język albański jest drugim językiem urzędowym w Czarnogórze, o uznanie którego domaga się również prosi mniejszość Albańczyków w Macedonii Północnej.

Stosunki między Albanią a Bośnią i Hercegowiną nie układają się tak dobrze jak z Kosowem, Czarnogórą i Macedonią Północną. Powodem jest nieuznanie przez Bośnię i Hercegowinę państwowości Kosowa (prezydencja Bośni i Hercegowiny jest trzyosobowym organem, który wspólnie pełni funkcję głowy państwa – bośniaccy i chorwaccy członkowie prezydencji chcą uznania Kosowa, ale serbscy członkowie są temu przeciwni). Innym powodem, dla którego stosunki między obydwooma krajami nie układają się dobrze, jest brak aktywności politycznej i porozumień politycznych między obydwooma krajami, co przekłada się na brak porozumień gospodarczych i zamrożenie stosunków gospodarczych.

Jakkolwiek Albania nie jest już tak neutralna wobec sporów na Bałkanach (np. w kwestii Kosowa) jak była podczas konfliktu na Półwyspie Bałkańskim, to jednak to ma dobre relacje z krajami BZ. Należy jednak podkreślić, że mimo pozornego spokoju i wyważonego oficjalnego stanowiska rządu albańskiego wobec krajów regionu BZ, na poziomie obywateli istnieją „zaszłości historyczne” mogące zburzyć spokój w tym regionie.

Z drugiej strony Albania, podobnie jak inne kraje BZ, z powodu uwarunkowań o charakterze historycznym, geograficznym i politycznym, narażona jest także na wpływy krajów spoza UE, a konkretnie Rosji, Turcji i Chin. Mimo, że Bałkany Zachodnie w ostatnich dziesięcioleciach przeszły wiele zmian o charakterze zarówno politycznym, jak i gospodarczym, głównie z powodu procesu integracji z UE, Rosja i Turcja wykazują duże zainteresowanie regionem, wykorzystując do tego więzi z tym regionem o charakterze historycznym i kulturowym – Rosja głównie w sektorze energetycznym, a Turcja w handlu i inwestycjach. Rosja postrzega kraje Bałkanów Zachodnich, zwłaszcza swoich historycznych sojuszników (Serbię i Czarnogórę), jako obszary swoich wpływów, jednocześnie starając się osłabić wpływy zachodnie

(UE i USA) w tym regionie. Rosja wykorzystała różne instrumenty gospodarcze i militarne, aby udowodnić swoją siłę w regionie BZ, ściśle współpracując z sojusznikami bałkańskim w sprawach wojskowych oraz inwestując w kluczowe strategiczne sektory, takie jak: energetyka, transport, turystyka czy rynki finansowe. Słabość krajowych instytucji wobec wewnętrznych problemów oraz powolność procesu integracji z UE, zwiększają ryzyko wzrostu wpływów w tym regionie podmiotów spoza UE.

4.1.2. Gospodarcze stosunki Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich

Gospodarcze stosunki pomiędzy Albanią a pozostałymi krajami BZ analizowane są głównie w odniesieniu do wymiany handlowej, ponieważ jest to główna forma współpracy gospodarczej między tymi krajami. W dalszej części tego podpunktu omówiono wymianę handlową między Albanią a poszczególnymi krajami BZ w latach 2014-2021 (wolumen handlowy przedstawiono w aneksie w tabeli A4.1. i 4.2)

Wymiana handlowa między Albanią a Bośnią i Hercegowiną wzrosła w ciągu ostatnich kilku lat, lecz nadal pozostaje na niskim poziomie i jest daleka od potencjału istniejącego między krajami. Eksport Albanii do BIH w 2021 roku wyniósł 21,6 mln EUR, co oznacza wzrost o 649% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne produkty eksportowe obejmują: żywność i zwierzęta żywe (8,2 mln EUR – udział 38%, wzrost o 971%), oleje i tłuszcze pochodzenia zwierzęcego (6,9 mln EUR, udział 31,8%), wyroby przemysłowe (1,9 mln EUR, udział 8,6%), różne artykuły przemysłowe (2,2 mln EUR). Import Albanii z BIH wyniósł w 2021 roku 36,9 mln EUR i wzrósł o 154% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne produkty importowe obejmują: paliwa mineralne, samary i pokrewne (12,5 mln EUR – udział 34%, wzrost o 1295%), materiały surowe (9,8 mln EUR – udział 30%, wyroby przemysłowe (5,6 mln EUR, udział 15%). Albania importuje głównie: pellet (33,7%), leki (7,6%), ryby: suszone, solone, wędzone lub w solance (6,8%).

W ostatnich latach pogłębiła się współpraca gospodarcza między Albanią a Czarnogórą, zwłaszcza w dziedzinie energetyki, infrastruktury drogowej i kolejowej oraz turystyki. Wymienić można tutaj wspólne

projekty graniczne, autostradę Adriatycko-Jońską, a także budowę linii infrastruktury między Velipoją a Ulcinjem. Eksport Albanii do Czarnogóry w 2021 roku wyniósł 48,6 mln EUR i wzrósł o 193% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne produkty eksportowe obejmują: wyroby przemysłowe (26,25 mln EUR, udział 54%, wzrost o 154%), paliwa mineralne, smary, pochodne (8,2 mln EUR, udział 16,7%, wzrost o 1019%), żywność i zwierzęta żywe (6,12 mln EUR, udział 12,6%, wzrost o 223%). W 2021 roku import z Czarnogóry wyniósł 37,6 mln EUR, co oznacza wzrost o 228% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne grupy importowe obejmują: paliwa mineralne, smary, pochodne (16,4 mln EUR, udział 43,5%, (wzrost z poziomu 3 mln), wyroby przemysłowe (8,2 mln EUR, udział 21,8%, wzrost o 2286%), materiały surowe z wyjątkiem paliw (9,98 mln EUR, udział 26,5, wzrost o 86%).

Współpraca gospodarcza między Albanią a Kosowem jest bardzo intensywna. Zlikwidowano bariery handlowe, zunifikowano połączenia infrastrukturalne i energetyczne. Umowy o wprowadzeniu ułatwień celnych i unikaniu podwójnego opodatkowania ułatwiają swobodny przepływ osób i towarów między obydwoma krajami, zwiększając możliwości rozwoju turystyki, wymiany kulturalnej, czy współpracy przygranicznej. W 2021 roku Albania wyeksportował do Kosowa wyroby o wartości 307, 8 mln EUR, co oznacza ponad dwukrotny wzrost w porównaniu z 2014 rokiem. Główne grupy eksportowe obejmują: wyroby przemysłowe (181,4 mln EUR, udział 58,9%, wzrost o 256%), paliwa mineralne, smary, pochodne (34,3 mln EUR, udział 11,2%, wzrost o 117%), żywność i zwierzęta żywe (27,1 mln EUR, udział 8,8%, wzrost o 278%). W 2021 roku import Albanii z Kosowa wyniósł 117,96 mln EUR, co oznacza wzrost o 276% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne grupy importowe obejmują: paliwa mineralne, smary, pochodne (44,4 mln EUR, udział 37,9%, wzrost o 5256968%), materiały surowe z wyjątkiem paliw (26,4 mln EUR, udział 22,4%, wzrost o 145%), wyroby przemysłowe (16,2 mln EUR, udział 13,7%, wzrost o 327%),

W ramach współpracy gospodarczej między Albanią a Macedonią Północną można wymienić wspólne projekty transgraniczne, działania dla Regionalnej Strefy Ekonomicznej (MAP REA)¹¹⁵, a także korytarz

¹¹⁵ D.Hanzl-Weiss, M. Holzner, I. Mara and D. Pichler, *Multi-annual Action Plan for a Regional Economic Area (MAP REA) in the Western Balkans – diagnostic report*. Regional Cooperation Council. December 2020.

VIII¹¹⁶ (paneuropejski korytarz drogowy przebiegający w kierunku wschód-zachód i łączący Republikę Albanii z Republiką Bułgarii). Konieczna jest dalsza intensyfikacja wymiany handlowej, turystycznej, edukacyjnej, kulturalnej między obydwooma krajami. Pandemia odegrała dużą rolę we wzroście liczby turystów przyjeżdżających z MP do Albanii i odwrotnie. W 2021 roku eksport Albanii do Macedonii Północnej wyniósł 102,4 mln EUR i jest to niemal trzykrotny wzrost w stosunku do 2014 roku. Główne produkty eksportowe obejmują: wyroby przemysłowe (66,5 mln EUR, udział 65%, wzrost o 311%, żywność i zwierzęta żywe (10,3 mln EUR, udział 10%, wzrost o 294%), materiały surowe niejadalne (8,2 mln EUR, udział 8%, wzrost o 119%). Dominujące rodzaje produktów: surowe pręty żelazne (39%), cement 8,9 (%) i ruda żelaza (8,2%). W 2021 roku import Albanii z Macedonii Północnej wyniósł 111,7 mln EUR, co oznacza wzrost o 187% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne produkty importowe obejmują: wyroby przemysłowe (24,4 mln EUR, udział 21,5%, wzrost o 215%), paliwa mineralne, smary, pochodne (22,5 mln EUR, udział 20,2%, wzrost o 27978%), materiały surowe (23,6 mln EUR, udział 21,2%, wzrost o 171%). Wśród wyrobów przemysłowych dominują: złom żelazny (19,3%), rury plastikowe (7%) i artykuły gipsowe (6,8%).

Współpraca gospodarcza między Albanią a Serbią dotyczy głównie takich dziedzin jak turystyka, energetyka i transport. Jeżeli chodzi o wymianę towarową między krajami, to odnotować należy dynamiczny wzrost wzajemnych obrotów w analizowanym okresie. Dynamika eksportu do Serbii wyniosła 709%, osiągając w 2021 roku wartość 81,5 mln EUR. Główne produkty eksportowe obejmują: żywność i zwierzęta żywe (20,5 mln EUR, udział 25,2%, wzrost o 552%), wyroby przemysłowe (25,7 mln EUR, udział 31,6%, wzrost o 471%, ale spadek udziału w eksporcie o 10 punktów procentowych w porównaniu do 2014 roku), paliwa mineralne (24,7 mln EUR, udział 30,3%, wzrost o 12008%)¹¹⁷. Produkty mające najwyższy udział w eksporcie Albanii do Serbii to: surowe pręty żelazne (34%), cement (15,9%) i pomidory (5,6%)¹¹⁸. W 2021 roku import

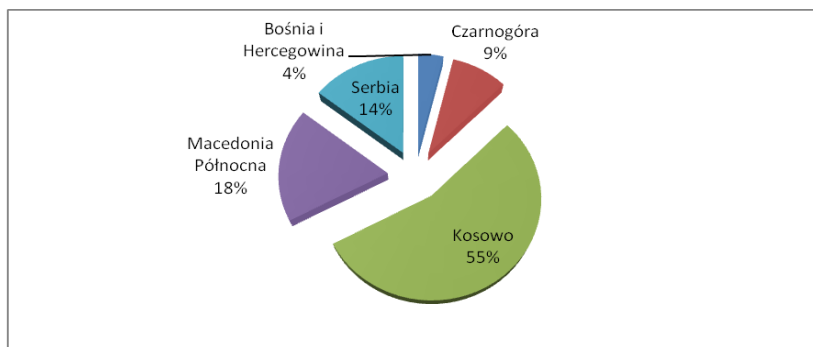
¹¹⁶ <https://www.ebrd.com/news/2021/ebrd-and-eu-support-construction-of-corridor-viii-in-north-macedonia.html> [data dostępu 10.05.2024].

¹¹⁷ Opracowanie własne na podstawie: [https://oec.world/en/profile/bilateral-country/\[data dostępu 18.05.2024\]](https://oec.world/en/profile/bilateral-country/[data dostępu 18.05.2024]).

¹¹⁸ Dane pochodzą z <https://transparency.cefta.int/TradeStatistics/TradeInGoods> TradeInGoods [data dostępu 18.05.2024].

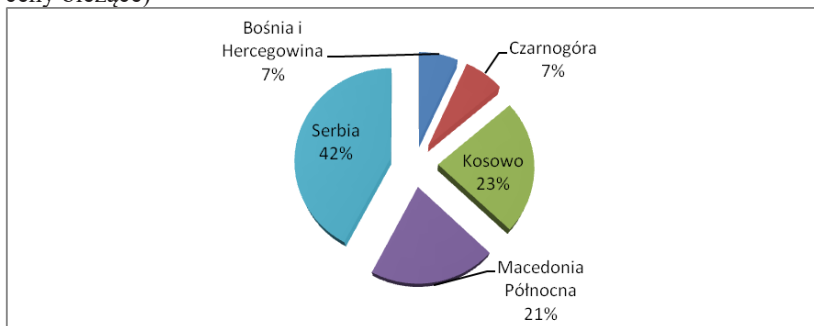
Albanii z Serbii wyniósł 228,9 mln EUR, co oznacza wzrost o 135% w porównaniu z 2014 rokiem. Główne produkty importowe obejmują: paliwa mineralne (67,9 mln EUR, udział 29,7%, wzrost o 97%), żywność i zwierzęta żywe (56,1 mln EUR, udział 24,5%, wzrost o 145%), wyroby przemysłowe (29,1 mln EUR, udział 12,7%, wzrost o 220%). W imporcie najwyższy udział mają: energia elektryczna (7,8%), kukurydza (7,5%) i żelazo (7,5%).

Wykres 4.1. Eksport towarów z Albanii do krajów BZ w 2021 roku (w EUR ceny bieżące)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://transparency.cefta.int/TradeStatistics/TradeInGoods> [data dostępu 10.02.2024].

Wykres 4.2. Import towarów do Albanii z krajów BZ w 2021 roku (w EUR ceny bieżące)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <https://transparency.cefta.int/TradeStatistics/TradeInGoods>. [data dostępu 10.02.2024].

4.1.3. Współpraca regionalna z udziałem Albanii oraz innych krajów Bałkanów Zachodnich

Integracja europejska jest ściśle powiązana z integracją regionalną. PSS zachęca państwa BZ do współpracy regionalnej, ponieważ taka współpraca wspiera zarówno proces transformacji i stabilizacji w krajach BZ, jak również przygotowuje te kraje do członkostwa w UE. Należy przy tym zwrócić uwagę na fakt, iż współpraca w ramach UE jest trudniejsza niż w przypadku większości europejskich inicjatyw o bardziej lokalnym charakterze, jako że obejmuje więcej obszarów i jest na bardziej zaawansowanym poziomie, a ponadto uczestniczy w niej więcej krajów, które znajdują się na różnym poziomie rozwoju gospodarczego. Dlatego doświadczenia wyniesione z uczestnictwa w różnych projektach dotyczących współpracy regionalnej są pomocne w procesie przygotowywania kraju do członkostwa w UE.

Dzięki różnym inicjatywom UE w regionie BZ oraz wsparciu finansowemu w ramach programów przedakcesyjnych, kraje BZ uczestniczą w różnych regionalnych inicjatywach o charakterze politycznym mających na celu wzmocnienie stabilności i bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim oraz o charakterze gospodarczym mających na celu rozwój handlu towarami i usługami, sprzyjanie inwestycjom,

poprawę warunków funkcjonowania gospodarek. Państwa BZ same również są inicjatorami niektórych projektów dotyczących współpracy regionalnej. Wśród najważniejszych inicjatyw współpracy regionalnej z udziałem państw BZ wymienić należy następujące: Inicjatywa Środkowoeuropejska, Proces Współpracy Europy Południowo-Wschodniej, Pakt Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej zastąpiony przez Radę Współpracy Regionalnej w 2008 roku, Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA), Proces Berliński, Open Balkan oraz INTERREG.

Inicjatywą wspierającą współpracę regionalną oraz uzupełniającą i wzmacniającą proces integracji krajów BZ z UE jest Proces Berliński. Został on zainicjowany przez Niemcy w 2014 roku w Berlinie. Obecnie uczestniczą w nim kraje BW6 oraz niektóre państwa członkowskie UE (Austria, Niemcy, Chorwacja, Słowenia, Francja i Włochy, Bułgaria, Grecja, Polska, a także Wielka Brytania (mimo formalnego opuszczenia UE). W pracach Procesu Berlińskiego aktywny udział biorą również przedstawiciele Komisji Europejskiej, międzynarodowych instytucji finansowych (EBOR, EBI), organizacji międzynarodowych (m.in. OECD, WHO) oraz inicjatyw regionalnych (RCC i Regionalne Biuro Współpracy Młodzieży – RYCO). W 2023 roku pracom w ramach Procesu Berlińskiego przewodniczy Albania. Głównym obszarem współpracy w Procesie Berlińskim są kwestie gospodarcze, m.in.: realizacja projektów infrastrukturalnych, zwłaszcza w energetyce i transporcie (np. przebudowa portów, renowacja linii kolejowych, budowa interkonektorów gazowych, ujętych w tzw. Connectivity Agenda). Podczas szczytu w Trieście w 2017 roku przyjęto Wieloletni Plan Działania na Rzecz Regionalnego Obszaru Gospodarczego (MAP REA), którego celem było stopniowe zwiększanie swobodnego przepływu dóbr, usług, inwestycji i pracowników między krajami BZ. Następnie podczas szczytu w Sofii w 2020 roku przyjęto plan działania na rzecz budowy Wspólnego Regionalnego Rynku między krajami BZ (*Common Regional Market Action Plan* – CRM AP), który jest kontynuacją wysiłków na rzecz jeszcze lepszego zintegrowania rynków krajów BZ zgodnie z kryteriami UE. Realizacja założeń CRM AP zakłada poważne wsparcie finansowe regionu ze strony UE w najbliższych latach. Sukcesem projektu jest zawarcie trzech, ważnych porozumień regionalnych dotyczących mobilności osób (ruch osobowy na podstawie dowodów

osobistych, wzajemne uznawanie dyplomów oraz uznanie kwalifikacji zawodowych lekarzy, stomatologów i architektów), a kolejne inicjatywy są w przygotowaniu. UE zapewniła też wzmocnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz zielonej transformacji krajów WB6. W ramach Procesu Berlińskiego powołano także Funduszu Kultury, którego zadaniem będzie wzmocnienie współpracy i wymiany kulturalnej w regionie BZ.

W 2019 roku Albania, Macedonia Północna i Serbia zainicjowały kolejny projekt pod nazwą Mini-Schengen, od 2021 roku określany jako Open Balkan (Otwarte Bałkany). Przyczyną pojawienia się tej inicjatywy były pogarszające się nastroje wśród krajów BZ spowodowane przeciągającym się procesem integracji z UE, co negatywnie oddziaływało na stosunki między poszczególnymi krajami BZ (np. Serbią i Kosowem – Serbia rozpoczęła kampanię cofnięcia uznania Kosowa, a w odpowiedzi Kosowo nałożyło 100% cło na serbskie towary). W związku z powyższym inicjatywa ta miała wzmocnić współpracę regionalną oraz poprawić stosunki dwustronne między państwami WB6 w oparciu o wprowadzanie swobody przepływu towarów, usług, kapitału i pracy od 2023 roku. Wszystkie kraje WB6 otrzymały zaproszenie do udziału w tej inicjatywie, jednakże Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra oraz Kosowo nie skorzystały z tego zaproszenia, argumentując, że inicjatywa dubluje istniejące projekty, wspierane przez UE. Projekt ten nie ma również wyraźnego poparcia ze strony UE. Inicjatywa ta może się przyczynić do wprowadzenia ułatwień w zakresie wymiany handlowej, usprawnienia kontroli celnych czy dostępu do rynku pracy, ale raczej nie ma szans na pełną realizację projektu wzorowanego na jednolitym rynku wewnętrznym UE nie tylko w 2023 roku, ale również w kolejnych latach. W 2021 roku podpisano kilka umów¹¹⁹ w ramach Open Balkan, jednakże są one ogólnikowe, a ponadto nie przedstawiono planu działań i nie zabezpieczono środków finansowych na realizację projektu. Ponadto, realizacja takiego przedsięwzięcia wymaga znacznie

¹¹⁹ Porozumienie w sprawie warunków swobodnego dostępu do rynku pracy; Umowa o połączeniu systemów elektronicznej identyfikacji obywateli; Umowa o współpracy w zakresie bezpieczeństwa weterynaryjnego, fitosanitarnego oraz bezpieczeństwa żywności i pasz na Bałkanach Zachodnich; Umowa o wzajemnym uznawaniu zatwierdzonych podmiotów gospodarczych w zakresie ochrony i bezpieczeństwa między Serbią a Albanią oraz między Macedonią Północną a Albanią; Umowa dotycząca współpracy jednostek akredytujących w Albanii, Macedonii Północnej i Serbii.

więcej czasu oraz wiele determinacji w krajach zaangażowanych w taki projekt, gdyż związana jest z ujednolicenia znacznej liczby przepisów i procedur administracyjnych oraz rezygnacji z popularnych w regionie pozataryfowych instrumentów polityki handlowej (pozwoleń, certyfikatów, licencji), które chronią rynki krajowe, często w interesie powiązanych z władzą biznesmenów. Konieczna byłaby też koordynacja polityki celnej – powołanie wspólnych instytucji kontrolujących przepływ osób i towarów oraz uzgodnienie reguł dotyczących pomocy publicznej. Wprowadzenie swobody przepływu osób z kolei wiązałoby się z ryzykiem wynikającym z istnienia w regionie dobrze rozwiniętej przestępczości zorganizowanej, a także z nieregularną migracją w ramach bałkańskiego szlaku migracyjnego¹²⁰.

Gdy mowa o współpracy regionalnej, trzeba również wspomnieć o współpracy transgranicznej między krajami UE a krajami BZ ubiegającymi się o członkostwo w UE realizowanej w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej Interreg. Interreg jest to inicjatywa wspólnotowa powstała w 1989 roku w ramach polityki spójności UE, finansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Jej głównym celem jest stymulowanie współpracy między regionami w Unii Europejskiej, promowanie dobrych stosunków sąsiedzkich, wspieranie integracji z UE i promowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wspólne inicjatywy lokalne i regionalne. Jest to dodatkowa pomoc finansowa dla krajów bałkańskich, które w ramach w ramach komponentu A i B programu Interreg¹²¹ mogą brać udział w różnych projektach transgranicznych. Współpraca transgraniczna między krajami BZ i UE wspierana jest także ze środków przedakcesyjnych dostępnych w ramach IPA.

¹²⁰ M. Szapala, *Inicjatywa Open Balkan – kręta droga ku regionalnemu mini-Schengen*. Analizy 2021-12-23, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2021.

¹²¹ Komponent A służy wspieraniu i promocji zintegrowanego rozwoju regionalnego na obszarze sąsiadujących ze sobą regionów przygranicznych, włączając w to regiony na granicach zewnętrznych oraz przy niektórych granicach morskich. Komponent B ma na celu wspieranie współpracy międzynarodowej między władzami regionalnymi i krajowymi, w ramach dużych regionów paneuropejskich, mającej na celu zrównoważony i skoordynowany rozwój przestrzenny. Komponent C finansuje współpracę międzyregionalną w skali europejskiej obejmującą między innymi wymianę informacji doświadczeń dotyczących rozwoju regionalnego oraz polityki spójności.

4.2. Integracja Albanii z Unią Europejską

Albania nawiązała stosunki dyplomatyczne z Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG) w czerwcu 1991 roku, a w listopadzie 1992 roku weszła w życie Umowa o handlu i współpracy między Albanią a EWG. 1 kwietnia 2009 roku wszedł w życie Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu zawarty między Albanią a Unią Europejską. W czerwcu 2014 roku Albania uzyskała status państwa kandydującego do UE, a w lipcu 2022 roku rozpoczęła negocjacje akcesyjne. Szczegółowe kalendarium działań podejmowanych w procesie integracji Albanii z UE przedstawiono w aneksie w tabeli A4.3.

4.2.1. Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu między Albanią a Unią Europejską

Podstawowym dokumentem regulującym stosunki między Albanią a UE w Procesie Stabilizacji i Stowarzyszenia jest Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu (USS). USS między UE (w umowie określana jako Wspólnoty Europejskie) i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Albanii, z drugiej strony¹²², został podpisany w Luksemburgu w dniu 12 czerwca 2006 roku. W punkcie 2 artykułu 1 USS określono następujące cele stowarzyszenia:

- wspieranie wysiłków podejmowanych przez Albanię w celu umacniania demokracji oraz zasad państwa prawa;
- przyczynianie się do stabilizacji politycznej, gospodarczej i instytucjonalnej w Albanii, jak również do stabilizacji w regionie [...];
- wspieranie wysiłków podejmowanych przez Albanię w celu rozwoju współpracy gospodarczej i międzynarodowej, również poprzez zbliżenie jej ustawodawstwa do prawodawstwa Wspólnoty;
- wspieranie wysiłków podejmowanych przez Albanię w celu ukończenia procesu ustanawiania funkcjonującej gospodarki rynkowej, promowania harmonijnych stosunków gospodarczych oraz stop-

¹²² Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Albanii, z drugiej strony – Protokoły – Deklaracje Dziennik Urzędowy L 107 , 28/04/2009 P. 0166 – 0502.

niowego ustanawiania strefy wolnego handlu między Wspólnotą a Albanią;

- wzmacnianie współpracy regionalnej we wszystkich dziedzinach objętych niniejszym układem.

W artykule 6 określono, iż:

Stowarzyszenie wprowadza się stopniowo, a jego pełnej realizacji dokona się w trakcie okresu przejściowego trwającego maksymalnie dziesięć lat, podzielonego na dwa kolejne etapy.

4.2.1.1. Harmonizacja prawodawstwa Albanii z prawodawstwem Unii Europejskiej

Konieczność harmonizacji prawodawstwa Albanii z prawodawstwem UE wynika z USS i jest to jedno z kluczowych wyzwań, a jednocześnie podstawowy warunek uzyskania członkostwa w UE. Państwo przystępujące do UE powinno przyjąć całość ram prawnych UE określanych jako *acquis communautaire*¹²³, a główny ciężar dostosowań prawnych odnosi się do funkcjonowania jednolitego rynku wewnętrznego UE. Precyzuje to artykuł 70 USS „*Przybliżenie ustawodawstwa, egzekwowanie prawa i zasady konkurencji*”.

Proces przybliżania prawodawstwa albańskiego do unijnego dotyczy następujących rozdziałów:

A. Dostosowanie Konstytucji Albanii do prawodawstwa UE

Jednym z obszarów harmonizacji prawodawstwa jest dostosowanie zapisów konstytucji Albanii do wymogów prawodawstwa UE. Konstytucja Albanii przewiduje, że każda umowa międzynarodowa, która została ratyfikowana stanowi część wewnętrznego systemu prawnego¹²⁴. Obecnie trwa proces dostosowywania Konstytucji Albanii do ram

¹²³ *Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Albanii, z drugiej strony – Protokoły – Deklaracje; Dziennik Urzędowy L 107, 28/04/2009 P. 0166 – 0502* na stronie: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:22009A0428\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:22009A0428(02)) [data dostępu 10.11.2-22].

¹²⁴ J. Latifi, *The approximation of Albania legislation within European legislations, one imperative condition for membership in the European Union*, UACES Conference, France 2009, p. 9

USS¹²⁵. Zapisy Konstytucji Albanii nie są bezpośrednio zharmonizowane z obowiązującym porządkiem prawnym UE, choć posiadają pewne zbliżone przepisy.

Niezawisłość sądownictwa jest kluczową cechą systemu konstytucyjnego. Reforma sądownictwa jest najważniejszą z reform przeprowadzonych w Albanii i jest ona monitorowana przez UE w corocznych przeglądach reform wdrażanych przez kraj kandydujący do UE. Od 2016 roku Albania jest w trakcie poważnej reformy sponsorowanej i ściśle nadzorowanej przez UE we współpracy z instytucjami międzynarodowymi.

B. Przejmowanie dorobku prawnego UE w Albanii

Harmonizacja prawodawstwa Albanii z *acquis communautaire* odbywa się przy wsparciu instrumentów UE jakim jest Partnerstwo Europejskie¹²⁶. Jest to instrument PSS mający na celu zapewnienie władzom Albanii dodatkowego, dostosowanego do ich potrzeb wsparcia w celu określenia obszarów priorytetowych, w których konieczne są dalsze wysiłki i reformy związane z dostosowywaniem swojego prawodawstwa do prawodawstwa wspólnotowego, z uwzględnieniem możliwości spełnienia przez Albanie kryteriów kopenhaskich oraz warunków ustanowionych w PSS. UE przyjęła w ramach PE listę priorytetów dla Albanii, które zostały sklasyfikowane jako krótkoterminowe (do realizacji w ciągu 2 lat) oraz średnioterminowe (do realizacji w ciągu 3-4 lat) i dotyczą one zarówno opracowania ustawodawstwa, jak i jego wykonywania¹²⁷.

Głównym krajowym instrumentem umożliwiającym wprowadzanie i monitorowanie reform politycznych, ekonomicznych, prawnych i instytucjonalnych jest Narodowa Strategia Rozwoju i Integracji (NSRiI)¹²⁸

¹²⁵ L. Bianku, *Approximation of Albanian legislation with community legislation, decision making process for European integration. Parliamentary Law and Legal Politics Review*. No. 13/2003.

¹²⁶ Stanowi również ramy odniesienia dla pomocy finansowej dla Albanii ze środków wspólnotowych.

<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-partnership-with-albania.html> [data dostępu 12.02.2023]

¹²⁷ *Action plan 2008 for the ministry of integration to enhance the awareness on the EU integration process*. Funded by European Union SMEI Project. Tirana, September 2007.

¹²⁸ Republic of Albania, Council Of Ministers National Strategy for Development and Integration 2015–2020 MAY 2016: <http://ips.gov.al/en/the-national-strategy-for-development-and-integration-nsdi/> [data dostępu 12.02.2023].

oraz Narodowy Plan Integracji Europejskiej (NPIE)¹²⁹, stanowiący integralną część NSRi¹³⁰.

Harmonizacja aktów prawnych odbywa się głównie poprzez: realizację planu wdrażanie doktryn prawnych i szkolenia struktur legislacyjnych; intensywne konsultacje na wczesnym etapie procesu legislacyjnego; wariantowość propozycji aktów przed ich uchwaleniem; wymianę doświadczeń ekspertów w celu przyjęcia wspólnotowych norm i praktyk; odpowiednie tłumaczenia aktów prawnych. Szczególnych rozwiązań wymaga:

- Harmonizacja prawa w obszarze spraw cywilnych i karnych, walki z korupcją.
- Usprawnienie planowania działań zbliżających prawodawstwo Albanii z *acquis communautaire* oraz dostosowania ratyfikowanych konwencji międzynarodowych do krajowego systemu prawnego – jest to kwestia kluczowa w procesie negocjacyjnym, który Albania dopiero rozpoczęła.
- Poprawa ram prawnych dotyczących migracji, służb konsularnych, kodeksu karnego, ordynacji wyborczej, regulacji dotyczących cudzoziemców¹³¹ oraz ustaleniach o równym traktowaniu

¹²⁹ Portal ministerstwa spraw zagranicznych w Albanii dział ds. integracji z UE: <https://integrimi-ne-be.puneteshatme.gov.al/en/anetaresimi-ne-be/plani-kombetar-i-integrim-it-pkie/> [data dostępu 12.02.2023]

¹³⁰ Narodowa Strategia Rozwoju i Integracji określa, że jednym z priorytetów rządu albańskiego jest zbliżenie prawodawstwa i jego polityki z *acquis communautaire*. Ma to nastąpić w dwóch etapach pięcioletnich według szczegółowego programu, który jest aktualizowany przy uwzględnianiu tempa realizacji celów, a także zmian w samym prawie wspólnotowym. Natomiast NPIE obejmuje akty prawne, które mają być przyjęte przez albańskie instytucje w ciągu 3 lat (aktualnie NPIE 2022-2024). Akty te są zbliżone do dyrektyw i rozporządzeń UE oraz najlepszych standardów europejskich i międzynarodowych. Akty prawne podzielone są na 33 rozdziały *acquis communautaire*, przy czym każdy rozdział dotyczy określonego obszaru polityki UE. NPIE jest aktualizowany oraz monitorowana jest jego realizacja. Prace nad NPIE rozpoczęły się we wrześniu 2007 roku wraz z przyjęciem Narodowego Planu Wdrażania USS 2007-2012. Krajowy plan w obecnym kształcie został opracowany na lata 2014-2020. Plan ten został zatwierdzony za zgodą PKIE 2015-2020, i jest corocznie aktualizowany.

¹³¹ Czwarte sprawozdanie w sprawie monitorowania sytuacji po liberalizacji reżimu wizowego w państwach Bałkanów Zachodnich zgodnie z oświadczeniem Komisji z dnia 8 listopada 2010 r. /* COM/2013/0836 final */(<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0836&from=DE>) [data dostępu 17.05.2023]

obywateli Albanii, którzy legalnie przebywają na terytorium UE¹³².

- Zapewnienie strefy wolnego handlu towarów między Albanią a krajami UE.

Reasumując, zbliżenie albańskiego prawodawstwa do prawodawstwa wspólnotowego to długa i trudna droga, wymagająca zaangażowania i działań ze strony wszystkich struktur państwowych i podmiotów publicznych¹³³.

4.2.1.2. Regulacje dotyczące stosunków gospodarczych między Albanią a Unią Europejską

Stosunki gospodarcze między Albanią a UE uregulowane są w tytułach IV-V Układu o Stabilizacji i Stowarzyszeniu. Uregulowania dotyczące swobodnego przepływu towarów zawarte są w tytule IV USS „Swobodny przepływ towarów” (artykuły 16-45). W artykule 16 USS czytamy, że *„Wspólnota i Albania stopniowo ustanawiają strefę wolnego handlu w okresie trwającym maksymalnie dziesięć lat od dnia wejścia w życie niniejszego układu, zgodnie z postanowieniami niniejszego układu...”*, (od 28.04.2009 r.). W rozdziale I znajdują się postanowienia dotyczące produktów przemysłowych (produkty te wymienione są w działach 25–97 Nomenklatury Scalonej, z wyjątkiem produktów wymienionych w pkt 1 ppkt (ii) załącznika I do Porozumienia w sprawie rolnictwa, GATT 1994)¹³⁴. Artykuł 18 tego rozdziału stanowi, że należności celne w przywozie do Wspólnoty produktów pochodzących z Albanii oraz ograniczenia ilościowe oraz środki o skutku równoważnym w przywozie do Wspólnoty zostają zniesione z dniem wejścia w życie niniejszego układu. Podobne postanowienie dotyczy

¹³² Umowa między Wspólnotą Europejską a Republiką Albanii o readmisji osób przebywających nielegalnie – Deklaracje Dziennik Urzędowy L 124 , 17/05/2005 P. 0022 – 0040

¹³³ G. Dragoshi, *Przyjęcie acquis communautaire przez Albanię, jako nadrzędny warunek członkostwa w Unii Europejskiej*. Wiedza Prawnicza. 6 Łódź 2011, str.37.

¹³⁴ Nomenklatura Scalona (CN) jest ośmiocyfrowym systemem kodowania UE, obejmującym kody Zharmonizowanego Systemu (HS) z dalszymi podpodziałami w UE. Służy on **wspólnej unijnej taryfie celnej** i dostarcza danych statystycznych na temat handlu w UE oraz między UE a resztą świata.

należności celnych w przywozie do Albanii towarów pochodzących z UE z wyłączeniami opisanymi z załącznika I do USS. Odnośnie tych produktów USS przewidywał stopniowe obniżanie należności celnych. Stawki celne przywozowe zostały obniżone zgodnie z harmonogramem przedstawionym w artykule 19 (tabela 4.1.).

Tabela 4.1. Harmonogram obniżenia stawek celnych w ramach USS.

	Obniżenie stawki podstawowej o:
z dniem wejścia w życie: 28.04.2009 r.	80%
dnia 1 stycznia pierwszego roku po wejściu w życie układu	60%
dnia 1 stycznia drugiego roku po wejściu w życie układu	40%
dnia 1 stycznia trzeciego roku po wejściu w życie układu	20%
dnia 1 stycznia czwartego roku po wejściu w życie układu	10%
dnia 1 stycznia piątego roku po wejściu w życie układu	Zniesione

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Układu o Stowarzyszeniu i Stabilizacji.

Rozdział II „Rolnictwo i rybołówstwo” dotyczy produktów wymienionych w działach 1-24 Nomenklatury Scalonej oraz produktów wymienionych w pkt 1 ppkt (ii) załącznika I do Porozumienia w sprawie rolnictwa (GATT 1994). Artykuły 25 i 26 regulują warunki wymiany handlowej oraz stawki celne i ograniczenia ilościowe dla przetworzonych produktów rolnych zawartych w protokole 2 do USS. Artykuł 27 określa ustalenia związane ze zniesieniem cła dla wyodrębnionych produktów rolnych, a artykuł 28 zawiera ustalenia dotyczące zniesienia cła dla ryb i produktów rybołówstwa. Artykuł 29 określa zasady polityki rolnej i rybołówstwa oraz liberalizacji handlu dla produktów z tych sektorów. Artykuł 30 reguluje stosowanie niezbędnych środków w wymianie handlowej produktami rolnymi, rybnymi i rybołówstwa na rynkach obu stron.

Regulacje zawarte w rozdziale III USS dotyczą: ogólnych zasad handlu produktami (art.32); zablokowania możliwości wdrażania/na-

noszenia zmian związanych z ograniczeniami handlowymi oraz stawką opłat celnych (art. 33), wprowadzenia zakazu dyskryminacji fiskalnej na rynku obu stron (art. 34 i 35). Artykuł 36 „*Unie celne, strefy wolnego handlu, uzgodnienia transgraniczne*” mówi, iż nie jest wykluczone utrzymywanie lub ustanawianie unii celnych, stref wolnego handlu lub dokonywania uzgodnień dotyczących handlu przygranicznego, o ile ich skutkiem nie jest zmiana uzgodnień dotyczących handlu przewidzianych w niniejszym układzie.

Ostatnie pięć artykułów w tym rozdziale USS reguluje m.in. takie kwestie jak: a/ dumping i dotacje zabraniającej każdej ze stron układu działań służących ochronie handlu (art.37), b/ ogólna klauzula ochronna, zgodnie z którą strony stosują w stosunkach wzajemnych postanowienia art. XIX GATT 1994 i Porozumienia WTO w sprawie środków ochronnych (art. 38), c/ stosowanie środków w sytuacji niedoborów jeżeli przestrzeganie układu prowadzi do niedoborów lub zagrożenia niedoborem środków spożywczych (art. 39), regulacje dotyczące monopolu państwowych w Albanii (art. 40 i 41), dopuszczalne ograniczenia oraz zasady współpracy administracyjnej związanej z realizacją i kontrolą traktowania preferencyjnego porozumienia handlowego (art. 42, 43).

Tytuł V USS „*Przepływ pracowników, prawo przedsiębiorczości, świadczenie usług, płatności bieżące i przepływ kapitału*” w rozdziale I określa reguły legalizacji pracowników oraz warunki i zasady ich zatrudniania (art. 46), przedstawia zasady dotyczące mobilności pracowników oraz inne udogodnienia (art. 48) oraz określa zasady koordynowania systemów ubezpieczeń społecznych pracowników mających obywatelstwo Albanii, legalnie zatrudnionych na terytorium państwa członkowskiego, oraz dla członków ich rodzin legalnie przebywających na jego terytorium i vice versa (art. 47).

W rozdziale II (art. 49-56) Albania uznała w odniesieniu do zakładania przedsiębiorstw wspólnotowych oraz do działalności założonych w Albanii oddziałów i spółek zależnych przedsiębiorstw wspólnotowych traktowanie ich na równi z przedsiębiorstwami albańskimi.

W rozdziale III (art. 57) zawarto postanowienia dotyczące procesu liberalizacji usług świadczonych przez podmioty gospodarcze lub obywateli obydwu stron, a w artykule 59 ujęto regulacje dotyczące świadczenia usług transportowych wymienionych w protokole 5 do USS. Należy zauważyć, iż USS nie zawiera żadnych konkretnych

postanowień dotyczących wprowadzenia swobody świadczenia usług, co oznacza, iż swoboda wymiany handlowej ograniczona jest wyłącznie do handlu towarami. USS zawiera jedynie zobowiązanie do podjęcia przez strony Układu starań o stopniowe wprowadzenie rozwiązań prawnych umożliwiających świadczenie usług przez obywateli Albanii lub Wspólnot lub ich przedsiębiorstwa utworzone na terytorium innej strony niż ta, dla obywatela której przeznaczone są usługi. Strony USS powinny w miarę wprowadzania ułatwień w świadczeniu usług zezwalać na czasowy przepływ osób fizycznych świadczących usługi, osób stanowiących „personel kluczowy” lub przedstawicieli przedsiębiorstw usługowych, którzy przybywają w celu uzgodnienia warunków świadczenia usługi albo zawarcia stosownych umów, o ile nie będą zajmować się bezpośrednią sprzedażą dla ogółu obywateli ani nie będą osobiście świadczyć usług.

4.2.1.3. Negocjacje akcesyjne

Albania znajduje się na etapie rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych. Negocjacje akcesyjne, które są kluczowym momentem procesu integracji z UE, poprzedzone są przygotowaniem kraju do akcesji poprzez przyjęcie *acquis communautaire* (wspólnotowego dorobku prawnego) oraz przeprowadzeniu niezbędnych reform prawnych, politycznych, gospodarczych i administracyjnych. Przyjęcie *acquis communautaire* składa się z trzech uzupełniających się działań, tj.: zbliżenie ustawodawstwa krajowego do dorobku prawnego UE; utworzenie instytucji niezbędnych do wdrażania odpowiedniego ustawodawstwa i wzmacniania zdolności administracyjnych; wdrażania spójnych przepisów prawnych.

Dla celów procesu negocjacyjnego dorobek prawny UE jest podzielony na 35 rozdziałów negocjacyjnych (obszary polityki UE). Pierwszym krokiem negocjacji jest screening, czyli ocena stopnia dostosowania do *acquis communautaire* i wyrażenie gotowości do jego pełnego dostosowania w przyszłości. Etap ten na ogół trwa 1-2 lata. Następnie KE sporządza sprawozdanie ze screeningu, w którym przedstawia ustalenia dotyczące poziomu przygotowania kraju kandydującego do każdego rozdziału negocjacyjnego. Konkluzją tego sprawozdania jest rekomendacja do bezpośredniego rozpoczęcia

negocjacji lub ustalenia pewnych kryteriów otwarcia negocjacji – benchmarków otwarcia – które powinny być spełnione przed otwarciem negocjacji. Przed rozpoczęciem negocjacji w sprawie poszczególnych rozdziałów kraj kandydujący musi przedstawić swoje stanowisko negocjacyjne, podczas gdy UE zatwierdza wspólne stanowisko krajów członkowskich. W przypadku większości rozdziałów UE ustala kryteria zamknięcia, które kraj kandydujący musi spełnić, zanim negocjacje w sprawie danego rozdziału będą mogły zostać zamknięte. Negocjacje dla danego rozdziału nie są zamknięte, dopóki każde państwo członkowskie UE nie będzie w pełni usatysfakcjonowane postępami kraju kandydującego w tym rozdziale. Proces negocjacyjny kończy się dopiero po zamknięciu każdego rozdziału negocjacyjnego. Długość negocjacji zależy od tempa wdrażania reform i dostosowywania do *acquis communautaire*.

Wyniki negocjacji zawarte są w postanowieniach Traktatu Akcesyjnego, który musi być ratyfikowany przez kraj kandydujący oraz wszystkie państwa członkowskie UE. Wówczas kraj kandydujący zostaje członkiem UE.

4.2.2. Ocena stanu przygotowania Albanii do członkostwa w Unii Europejskiej

Ocena postępów Albanii w drodze do osiągnięcia statusu członka w UE dokonywana jest okresowo (raz w roku) przez Komisję Europejską w odniesieniu do trzech kryteriów:

- politycznych – postęp w sferze demokracji i rządów prawa, w walce z korupcją, a także w prowadzeniu konstruktywnej polityki regionalnej;
- ekonomicznych – stabilność makroekonomiczna w Albanii i wdrożenie zasad gospodarki rynkowej;
- dostosowania się do europejskich standardów i stworzenie administracyjnych i instytucjonalnych mechanizmów – wdrożenie dorobku prawnego UE, stworzenie nowych struktur w celu koordynowania reform.

W corocznych raportach KE w sprawie rozszerzenia UE o Albanie pisano, że „Ogromnym wyzwaniem [...] w Albanii pozostaje

umocnienie praworządności oraz administracyjnych możliwości jej egzekwowania”.

Przygotowanie do akcesji monitorowane¹³⁵ jest przez organy UE od 2003 roku, a roczne raporty publikowane są od 2015 roku (w sumie opublikowano 7 takich raportów)¹³⁶. Dokumenty te zawierają ocenę poszczególnych obszarów wraz z wytycznymi. W niniejszym punkcie raport z 2022 roku¹³⁷ został wykorzystany do oceny stopnia przygotowania Albanii do członkostwa w UE. W raporcie przebieg procesu akcesyjnego omawiany jest w odniesieniu do następujących obszarów:

- I. Funkcjonowanie instytucji demokratycznych i reforma administracji publicznej: Funkcjonowanie Rządu, Społeczeństwo obywatelskie, Reforma administracji publicznej.
- II. Praworządność i prawa podstawowe: System sądowniczy, Prawa podstawowe, Walka z korupcją, Walka z przestępczością zorganizowaną, Wolność wypowiedzi.
- III. Gospodarka rynkowa: Istnienie sprawnie działającej gospodarki rynkowej, Zdolność do sprostania presji konkurencyjnej i siłom rynkowym w Unii, Zamówienia publiczne.

Najistotniejsze oceny i zalecenia KE dotyczące Albanii przedstawiono w Aneksie w tabeli A4.4. Bazując na informacjach w niej zawartych oraz na wcześniejszych rozważaniach, można sformułować cztery wnioski dotyczące wyzwań Albanii w drodze do akcesji z UE.

Po pierwsze, długotrwały spór polityczny między rządem Albanii a opozycją oraz brak zaufania do wybranych instytucji negatywnie odbija się na wizerunku Albanii jako skonsolidowanej i funkcjonalnej demokracji. Brak niezależnego sądownictwa i sektora mediów z konfliktami interesów ich właścicieli i bez niezależności redakcyjnej szkodzi poziomowi zaufania społeczeństwa do przejrzystości

¹³⁵ Opublikowane w formie: Raportów Stabilizacji i Stowarzyszenia dla Albanii (lata 2003 i 2004); Rocznych Sprawozdań z postępów (lata 2005-2014) oraz Rocznych raportów (lata 2015-2022).

¹³⁶ Nie opublikowano Rocznego Raportu z 2017 roku.

¹³⁷ European Commission, Commission staff working document Albania 2022 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2022 Communication on EU Enlargement policy, Brussels, 12.10.2022 SWD(2022) 332 final.

i odpowiedzialności. Jednocześnie w raporcie podkreśla się wolę walki z przestępczością zorganizowaną i praniem brudnych pieniędzy.

Po drugie, brak odpowiednich zdolności administracyjnych na szczeblu centralnym i lokalnym oraz wysoki poziom korupcji na różnych szczeblach władzy stanowią kolejne ważne wyzwanie, które wymaga silnej woli politycznej i podjęcia konkretnych działań. Zamówienia publiczne, potrzebują jasnej strategii i wdrażanie „otwartych danych” w czasie rzeczywistym na temat działań związanych z zamówieniami, a także uwzględnienie ryzyka korupcji związanego z zamówieniami przez instytucje.

Po trzecie, Albania potrzebuje niezależnego od państwa dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego. Jego wzmocnienie jest warunkiem wstępnym zdrowej demokracji bowiem tylko silne i zdrowe społeczeństwo obywatelskie może gwarantować stabilny rozwój demokracji. Aktywność obywatelska jako cecha społeczeństwa obywatelskiego jest nowym doświadczeniem dla społeczeństwa albańskiego. Ta idea jest w Albanii słaba i aktywność obywateli w wielu przypadkach jest przedłużeniem różnych partii politycznych. Odzwierciedla polaryzację polityczną, której służy. Bliskie powiązania z polityką szkodzą jej funkcji i misji jako niezależnego obserwatora, służącego wyłącznie dobru wspólnemu. Jeśli takie zachowanie będzie kontynuowane, społeczeństwo obywatelskie po prostu przekształci się w podzieloną bazę militantów partyjnych.

Po czwarte, gospodarka Albanii nie reprezentuje w pełni modelu konkurencyjnej gospodarki, która mogłaby sprostać otwartym i zintegrowanym rynkom UE. Brak jej wyraźnej specjalizacji, oparta jest o rozdrobnione rolnictwo oraz sektor wydobywczy (omówione w rozdziale II). Brak jest wyraźnej strategii działania mającej na celu ustalenie priorytetów specjalizacji ekonomicznej kraju. Mówi się o rozwoju turystyki w niektórych obszarach (np. Durrës czy Vlora), a jednocześnie z drugiej strony inwestuje się tam w zakłady przetwórstwa ropy naftowej, które nie spełniają dostatecznie wymogów ochrony środowiska. Model gospodarczy Albanii nie jest zgodny z modelem zrównoważonego rozwoju UE¹³⁸, a czasem jest z nim sprzeczny. Ponadto, prowadzenie

¹³⁸ Koncepcja zrównoważonego rozwoju, która leży u podstaw Traktatu Lizbońskiego 10, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 r., zgodnie z jego art. 6, reprezentuje model gospodarczy UE.

działalności w Albanii jest utrudnione z powodu problemów związanych z prawami własności w Albanii, wysokim poziomem nieformalności gospodarki, brakiem kontroli nad zagospodarowaniem przestrzennym obszarów miejskich oraz słabą jakością podstawowej infrastruktury (wodociągi, drogi, energia elektryczna, kanalizacja).

Z rejestru zadań wynika, że dochodzenie do zdrowej demokracji i integracji europejskiej jest bardzo trudne i rozłożone w czasie. Mimo postępów (według ocen KE) przed Albania stoją jeszcze liczne wyzwania, co determinuje postęp w procesie integracji. Dotychczasowe doświadczenia na drodze do integracji pokazały, że powodzenie integracji może się powieść tylko przy konstruktywnym zaangażowaniu wszystkich całego albańskiego społeczeństwa.

4.2.2.1. Ocena zaawansowania integracji Albanii z Unią Europejską w oparciu o badania autora przewag komparatywnych w eksporcie towarów i usług w latach 2015-2020

Na mocy USS zawartego między Albanią a UE utworzono strefę wolnego handlu towarami między Albanią a krajami UE. Wprowadzenie swobodnej wymiany handlowej może istotnie wpływać na konkurencyjność w eksporcie krajów uczestniczących w takim projekcie. W związku z powyższym przeprowadzono ocenę wpływu USS na konkurencyjność Albanii w eksporcie towarów wykorzystując metodę przewag komparatywnych (*Revealed Comparative Advantage Index* RCA) według B. Balassy¹³⁹. Badanie to jednocześnie ocenia przygotowanie Albanii do uczestnictwa w jednolitym rynku wewnętrznym UE, jako że swoboda przepływu towarów jest jednym z jego elementów.

Przewaga komparatywna - zwana przewagą względną oznacza zdolność do wytwarzania produktu lub usługi po niższym koszcie, niż jest w stanie robić to konkurencyjny podmiot. W aspekcie

¹³⁹ B. Balassa, *Comparative advantage, trade policy and economic development*, New York University Press, New York 1989, s.30-80. Także B. Balassa, *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*, The Manchester School of Economic and Social Studies, Manchester 1965, s. 106. Oraz Balassa B., *Trade Liberalization and 'revealed' comparative advantage*, „The Manchester School of Economic and Social Studies” 1965, Vol. 32, s. 99-123.

międzynarodowym oznacza to, że kraj powinien produkować i eksportować te dobra i usługi, które wytwarza najbardziej efektywnie w porównaniu z innymi krajami. Przewagi komparatywne wynikają z posiadania (w danym sektorze produkcji) względnej obfitości zasobów i ich wykorzystania w procesie międzynarodowego podziału pracy. Wskaźnik RCA jest on wyznaczany przez udział j-tego sektora w całkowitym eksporcie i-tego kraju, odniesiony do udziału j-tego sektora w całkowitym eksporcie krajów ze zbioru G.¹⁴⁰ Jego interpretacja jest następująca: jeżeli udział eksportu produktu, grupy produktowej czy sektora danego w kraju w ogólnym eksporcie tego kraju jest większy niż udział tego sektora w globalnej strukturze eksportu, to jest to pośredni dowód przewagi komparatywnej w zakresie produktów sektora tego z tego kraju względem zbioru krajów. W analizowanym przypadku Albanii wobec grupy krajów UE28.

Wskaźnik RCA przybiera wartości od zera do nieskończoności, przy czym jeżeli zawiera się w przedziale $0 < RCA < 1$, to kraj nie ma przewag komparatywnych w zakresie badanych produktów, jeżeli $RCA > 1$, to kraj ma przewagę komparatywną. Hinloopen i Marrewijk¹⁴¹ biorąc pod uwagę wysokość wskaźnika RCA wyodrębnili cztery kategorie siły przewag:

1. $0 < RCA \leq 1$ brak przewagi komparatywnej sektora
2. $1 < RCA \leq 2$ słaba przewaga komparatywna sektora
3. $2 < RCA \leq 4$ przeciętna przewaga komparatywna
4. $RCA > 4$ silna przewaga komparatywna

Szacowanie przewag komparatywnych w kontekście relacji: Albania – UE28 jest uzasadnione z uwagi na utworzenie strefy wolnego handlu. Przewaga komparatywna oznacza, że *konkurencyjność międzynarodowa sektora lub branży jest „.... definiowana jako zdolność do utrzymania udziałów w rynku krajowym i rynkach zagranicznych w warunkach wolnego handlu”*¹⁴². Istnienie cel nakładanych na ekspor-

¹⁴⁰ K. Posłuszny, Konkurencyjność międzynarodowa jako miara skuteczności restrukturyzacji przemysłu. *Ekonomia menedżerska*. 2011, s. 52.

¹⁴¹ J. Hinloopen, Ch. Marrewijk, *On the empirical distribution of the balassa index*. „Weltwirtschaftliches Archiv” vol. 137, no. 1, 2001, s. 1–35.

¹⁴² L. Carraresi, A. Banterle, *Measuring competitiveness in the EU market: a comparison between food industry and agriculture*, w: 12th Congress of the EAAE, 2008. oraz D. Kim, B.W. Marion, *Domestic market structure and performance in global markets: theory and empirical evidence from U.S. food manufacturing*

towane lub importowane towary wypacza wyniki analizy. Częściowo ma to również miejsce w przeprowadzonym badaniu, ponieważ pełna swoboda przepływu towarów została wprowadzona jedynie w odniesieniu do produktów przemysłowych, natomiast w przypadku handlu towarami rolnymi i przetwórstwa rolno-spożywczego nie wszystkie produkty objęte są pełną liberalizacją¹⁴³. W obliczeniach wskaźnika RCA zastosowano następującą formułę:

$$RCA = \frac{XgA}{XcAUE} : \frac{XgUE}{XcUE}$$

Gdzie:

XgA – eksport grupy towarowej/usług z Albanii

XcAUE – całkowity eksport towarów/usług z Albanii do UE28

XgUE- eksport grupy towarowej/usług UE28

XcUE całkowity eksport towarów/usług UE28

Do obliczeń wykorzystano dane dotyczące wartości eksportu krajów i UE zestawionych według rejestru kodów celnych HS¹⁴⁴ (*Harmonized System*) stosowanych w celu ustanowienia narodowych klasyfikacji taryf celnych produktów oraz pomagających w tworzeniu globalnych statystyk. Kody HS standaryzują klasyfikację towarów w handlu międzynarodowym i są one stosowane przez urzędy celno-skarbowe w rozliczeniach ceł. Rejestr kodów HS przedstawiono w tabeli 4.2.

industries. „Review of Industrial Organization” 1997, Vol. 12, s. 335–354. Cyt za. K. Połuszny, *Konkurencyjność międzynarodowa jako miara skuteczności restrukturyzacji przemysłu*. *Ekonomia Menedżerska* nr 9, 2011, s. 50.

¹⁴³ Obliczając wskaźniki RCA autor przyjął a priori założenie, że procesy przygotowania do integracji z UE pozytywnie wpłynęły na konkurencyjność wybranych grup towarowych (przy wyżej wymienionych zastrzeżeniach) i będą pozytywnie wpływać na konkurencyjność produktów pochodzących z Albanii po pełnej integracji.

¹⁴⁴ Europejski portal celny: <https://www.tariffnumber.com/> [data dostępu 14.04.2024].

Tabela 4.2. Opis kodów HS dla 20 wybranych produktów

Kod	Etykieta produktu	VAT
,CAŁKOWITY	Wszystkie produkty	
,64	Obuwie, stuptuty i tym podobne; części takich artykułów	8% i 23%
,62	Artykuły odzieżowe i dodatki odzieżowe, inne niż z dzianin	8% i 23%
,61	Artykuły odzieżowe i dodatki odzieżowe, dziane lub szydełkowane	8% i 23%
,16*	Przetwory z mięsa, ryb lub skorupiaków, mięczaków lub pozostałych bezkręgowców wodnych	
,03*	Ryby i skorupiaki, mięczaki i inne bezkręgowce wodne	8% i 23%
,63	Pozostałe gotowe artykuły tekstylne; zestawy; znoszona odzież i znoszone artykuły tekstylne; łachmany	8% i 23%
,65	Nakrycia głowy i ich części	8% i 23%
,12	Nasiona i owoce oleiste; różne ziarna, nasiona i owoce; przemysłowy lub leczniczy...	8% i 23%
,83	Różne artykuły z metali nieszlachetnych	8% i 23%
,41	Surowe skóry i skórki (inne niż skóry futerkowe) oraz skóry wyprawione	8% i 23%
,78	Ołów i artykuły z ołowiu	8% i 23%
,25	Sól; siarka; ziemie i kamień; materiały tynkarskie, wapno i cement	8% i 23%
,07*	Warzywa jadalne oraz niektóre korzenie i bulwy	
,20	Przetwory z warzyw, owoców, orzechów lub innych części roślin	8% i 23%
,27*	Paliwa mineralne, oleje mineralne i produkty ich destylacji; substancje bitumiczne; minerały	8% i 23%
,05*	Produkty pochodzenia zwierzęcego, gdzie indziej niewymienione ani niewłączone	8% i 23%
,14*	Materiały roślinne do wyplatania; produkty pochodzenia roślinnego, gdzie indziej niewymienione	8% i 23%
,76	Aluminium i artykuły z aluminium	8% i 23%

Kod	Etykieta produktu	VAT
,46	Wyroby ze słomy lub pozostałych materiałów do wyplatania; wyroby koszykarskie i wyroby z wikliny	8% i 23%
,44	Drewno i artykuły z drewna; węgiel drzewny	8% i 23%

* pojawianie się akcyzy¹⁴⁵

Źródło: Opracowanie własne : <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 14.04.2024].

W przypadku Albanii wybrano 20 grup produktów eksportowanych do UE, które dostarczają łącznie 74,6% wartości całkowitego eksportu, a dla UE28 udział tych grup stanowił 11,46% całkowitego eksportu. Udziały pozostałych 79 grup towarów eksportowanych z Albanii do UE28 wyszczególnionych w rejestrze HS kształtują się poniżej 1% lub nie występują w rejestrze eksportu. Wybrane produkty w relacjach Albania–UE28 obłożone są podatkiem VAT, a niektóre towary akcyzą. Akcyza i podatek VAT wykazane są w Informacyjnym Systemie Zintegrowanej Taryfy Celnej¹⁴⁶ (ISZTAR4) .

Wartość eksportu wybranych grup towarów Albanii na rynek UE28 oraz UE28 do Świata w latach 2015-2020 według grup towarów HS przedstawiono w tabelach A4.5.- A4.8. w aneksie, zaś wartości obliczonych wskaźników RCA przedstawiono w tabeli 4.3.

¹⁴⁵ Rules of origin facilitator: <https://findrulesoforigin.org/>[data dostępu 14.04.2024].

¹⁴⁶ Informacyjny system zintegrowanej taryfy celnej (ISZTAR4): https://ext-isztar4.mf.gov.pl/taryfa_celna/[data dostępu 14.04.2024].

Tabela 4.3. Wartości wskaźnika RCA w eksporcie wybranych grup towarowych z Albanii do UE28 w latach 2015-2020

Kod	2015	2016	2017	2018	2019	2020
,64	29,42	31,39	30,39	28,59	27,21	23,79
,62	13,18	14,07	14,21	12,51	11,91	12,37
,61	10,36	11,35	11,2	10,97	10,75	10,9
,16	6,6	7,63	10,43	9,09	10,22	10,4
,03	3,38	3,85	4,36	4,63	4,98	6,44
,63	3,1	3,51	3,98	3,84	4,64	6,22
,65	7,58	9,26	7,68	6,53	5,93	5,7
,12	5,45	4,33	4	4,04	4,74	4,86
,83	6,17	4,46	4,83	4,42	4,14	4,53
,41	5,6	4,72	4,11	3,99	4,36	4,2
,78	4,23	2,02	2,64	3,59	2,97	4,08
,25	1,81	2,45	5,09	2,99	4,19	3,94
,07	1,43	1,8	2,8	2,82	2,65	3,56
,20	0,93	0,99	1,09	1,58	1,87	2,62
,27	3,71	2,76	1,83	2,33	2,1	2,46
,05	3,1	3,36	2,37	1,86	2,45	2,35
,14	5,1	4,47	3,69	2,34	2,29	1,96
,76	1,77	1,94	2,03	1,93	1,75	1,83
,46	0,44	0,86	0,75	0,79	1,02	1,78

Źródło: Jak wyżej.

Analiza wartości wskaźników RCA przedstawionych w tabeli 4.3. pozwala sformułować kilka wniosków:

- Albania ma wyraźną przewagę komparatywną w następujących grupach produktowych: Obuwie, stuptuty i tym podobne; części takich artykułów (kod 64), Artykuły odzieżowe i dodatki odzieżowe, inne niż z dzianin (kod 62) i Artykuły odzieżowe i dodatki odzieżowe, dziane lub szydełkowane (kod 61). Te trzy grupy mają 46% udział w eksporcie Albanii do UE, podczas gdy w eksporcie UE ich udział wynosi zaledwie 3,4%. Wskaźniki RCA dla tych grup wynoszą odpowiednio: 23,79 (kod 64), 12,37 (kod 62), 10,99 (kod 61).

- Drugą grupę stanowią przetwory z mięsa (kod 16) oraz ryby, skorupiaki i inne bezkręgowce wodne (kod 03). Ich udział w eksporcie wynosi 6,4%, a wskaźnik RCA kształtuje się na poziomie odpowiednio 10,4 (kod 16) i 6,44 (kod 03). Udział tych samych grup w eksporcie UE wynosi 0,78%.
- Kolejną grupę o wysokim wskaźniku RCA tworzą wyroby z kategorii: nasiona i owoce oleiste (kod 12), różne artykuły z metali nieszlachetnych (kod 83), surowe skóry i skórki, skóry wyprawiane (kod 41), ołów i artykuły z ołowiu (kod 78). Wszystkie te grupy towarów mają wskaźnik RCA powyżej 4, a udział w eksporcie do UE wynosi 4,28%. Produkty z wymienionych tutaj grup w eksporcie UE stanowią 0,93% wpływów.
- Przewaga komparatywna występuje również w eksporcie Paliw mineralnych, olejów mineralnych, produktów ich destylacji, substancji bitumicznych (kod 27), które odpowiadają za 9,09% eksportu z Albanii do UE (w UE 3,7%), a wskaźnik RCA osiągnął tu wartość 2,46.
- Pozostałe 8 grup towarów z przewagą komparatywną w przedziale 1,78-3,94 dostarczają 6,1% przychodów z eksportu do UE.

Konkludując, jakkolwiek niektóre grupy towarów eksportowanych do UE mają wysokie wskaźniki RCA, to wszystkie należą do produktów nisko przetworzonych z dużym udziałem nakładów pracy. Wysoki udział wyrobów przemysłu obuwniczego i tekstylnego związany jest z przerobem wykonywanym przez firmy albańskie dla dużych międzynarodowych firm odzieżowych (pisano o tym wcześniej – podpunkt 3.2).

Analiza konkurencyjności Albanii w eksporcie rozszerzona jest na eksport usług. Należy jednak zauważyć, iż USS nie przewiduje wprowadzenia swobody świadczenia usług w relacjach między Albanią a krajami UE, co oznacza brak swobodnej wymiany handlowej jaka ma miejsce w handlu towarami. Wartości wskaźnika RCA dla eksportu usług z Albanii do UE28 w latach 2017-2020 obliczono wykorzystując strukturę usług według nomenklatury MSITS 2010¹⁴⁷. Wartość eksportu usług Albanii na rynek UE28 według nomenklatury MSITS 2010 będących podstawą obliczeń przedstawiają tabele A4.9.-A4.12. w aneksie, zaś zestawienie wskaźników RCA ujęto w tabeli 4.4.

¹⁴⁷ *Manual on Statistics of International Trade in Services 2010 (MSITS 2010)*, Geneva, Luxembourg, Madrid, New York, Paris and Washington D.C. 2012.

Tabela 4.4. Wartości wskaźnika RCA w eksporcie usług z Albanii do UE28 w latach 2017-2020

Kod	Kategorie usług wg nomenklatury MSITS 2010	2017	2018	2019	2020
4	Podróże	4,931	5,730	5,366	8,288
1	Usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych ...	7,211	8,932	8,345	11,911
10	Inne usługi biznesowe	0,816	0,819	0,717	1,006
3	Transport	0,760	0,865	0,669	0,790
9	Usługi telekomunikacyjne, komputerowe i informacyjne	0,394	0,299	0,322	0,302
12	Towary i usługi rządowe	3,047	3,007	3,615	6,604
11	Usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne	0,733	0,483	0,415	0,719
8	Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	0,076	0,101	0,095	0,140
5	Budownictwo	0,249	0,166	0,219	0,345
7	Usługi finansowe	0,005	0,044	0,026	0,078
2	Usługi konserwacyjno-naprawcze	0,254	0,284	0,154	0,304
6	Usługi ubezpieczeniowe i emerytalne	0,135	0,118	0,192	0,113

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z: [https://www.trademap.org/Index.aspx\[data](https://www.trademap.org/Index.aspx[data) dostępu 14.04.2023].

Z analizy RCA dla eksportu usług wynika, że Albania ma przewagę komparatywną w eksporcie usług produkcyjnych oraz podróży. W pierwszym przypadku związane jest to z usługami materialnymi (przerób usługowy). Gdy chodzi o podróże, to przewaga związana jest z eksportem usług turystycznych (noclegi, gastronomia, lokalne usługi transportowe, usługi medyczne dla podróżnych itp.). Albanii w obszarze turystyki determinuje korzystne położenie turystyczne, niższe koszty usług turystycznych i bezwizowe przekraczanie granicy dla turystów z UE. Trzecią kategorią usług z przewagą komparatywną

w eksporcie są usługi rządowe związane głównie z funkcjonowaniem ambasad i konsulatów, jednostek i agencji wojskowych.

W analizowanym okresie 2017-2020 Albania kierowała 64% swojego eksportu usług do krajów UE. Jednocześnie należy podkreślić, że cztery grupy usług, tj. podróże (56,5%), usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych należących do innych osób (14,6%), inne usługi biznesowe (14,3%) oraz transport (8%). Te cztery kategorie usług odpowiadały za 93,3% eksportu usług z Albanii do Unii Europejskiej. Na podstawie przedstawionych danych można sformułować wniosek, że w eksporcie usług opartych na wiedzy Albania nie posiada przewagi komparatywnej, z wyjątkiem niewielkiej przewagi w eksporcie innych usług biznesowych.

4.2.2.2. Ocena w oparciu o wykorzystywanie przez Albanie funduszy przedakcesyjnych w latach 1991-2020

Immanentną częścią procesu integracji w UE jest pomoc finansowa udzielana przez UE, która stanowi główny filar wsparcia realizacji zobowiązań wynikających z USS. Albania otrzymywała wsparcie finansowe z UE już od 1991 roku w ramach pomocy na rzecz rozwoju krajów kandydujących i przygotowujących się do członkostwa w UE. Celem tej pomocy było i jest wspieranie Albanii w procesie wzmocnienie rządów prawa i stabilizacji demokratycznej, ustanowienie standardów europejskich oraz rozwój gospodarczy i społeczny kraju.

W latach 1991-2000 Albania otrzymała pomoc finansową na łączną kwotę ponad 1020,8 mln ECU¹⁴⁸, w tym (podano w ECU) : 631,6 mln w ramach PHARE, 135 mln ECU w ramach ECHO¹⁴⁹ (pomoc humanitarna); 120 mln w ramach FEOGA¹⁵⁰; 85 mln w formie pożyczek

¹⁴⁸ ECU (ang. European Currency Unit), Europejska Jednostka Walutowa, *beztótkowa jednostka rozliczeniowa, używana 1979–1998 w państwach Wspólnot Europejskich*; stosowana w międzyrządowych rozliczeniach dotyczących zadłużenia oraz w operacjach *Europejskiego Systemu Walutowego*; jej wartość była obliczana na podstawie średniej ważonej koszyka walut państw członkowskich Wspólnot, z uwzględnieniem ich ekonomicznego znaczenia; 1 stycznia 1999 r. ECU została zastąpiona przez euro.

¹⁴⁹ Biuro Komisji Europejskiej ds. Pomocy Humanitarnej (ECHO).

¹⁵⁰ W 1992 roku w ramach pomocy nadzwyczajnej i żywnościowej przeznaczono dla Albanii środki z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej FEOGA (Fonds Europeen d’Orientation et de Garantie Agricol).

z Europejskiego Banku Inwestycyjnego; 20 mln w ramach pomocy finansowej; 16,5 mln w ramach pomocy na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego; 3,5 mln w ramach środków na rozwój demokracji i praw człowieka (przeprowadzenie demokratycznych wyborów) oraz 6,9 mln w ramach innych akcji.

Warto zauważyć także, iż po kryzysie w 1997 roku wsparcie koncentrowało się na mniejszej liczbie priorytetów, tj.: reformie administracji publicznej i rozwoju podstawowej infrastruktury (transport, zaopatrzenie w wodę). W 1999 roku program PHARE zapewnił 42 mln ECU na pokrycie kosztów Albanii związanych z przyjmowaniem uchodźców z Kosowa.

W latach 2001-2006 Albania uzyskała pomoc w wysokości 272,4 mln EUR w ramach programu CARDS, który realizowany był na szczeblu krajowym (CARDS KRAJOWY) i regionalnym (CARDS REGIONALNY). Warunkiem otrzymania pomocy w ramach CARDS był przestrzeganie art. 5 rozporządzenia CARDS (2666/2000) dotyczącego kwestii warunkowości¹⁵¹. W 2001 roku środki kierowano na dwa cele: (1) budowanie zdolności administracyjnych Albanii, w tym reforma administracji publicznej (24,5 mln EUR) i koordynacja pomocy (0,5 mln EUR) oraz (2) rozwój gospodarczy i społeczny w tym: rozwój społeczności lokalnej (10 mln EUR) i edukacja (2,5 mln EUR). Razem na te dwa cele przeznaczono 37,5 mln EUR¹⁵².

¹⁵¹ Artykuł 5:

1. Szacunek dla zasad demokracji i państwa prawnego oraz dla praw człowieka i praw mniejszości, a także podstawowych wolności jest zasadniczym elementem stosowania niniejszego rozporządzenia i warunkiem wstępnym kwalifikowania się do pomocy Wspólnoty. Jeżeli zasady te nie są respektowane, Rada, stanowiąc większością kwalifikowaną, może na wniosek Komisji podjąć odpowiednie środki.
2. Pomoc Wspólnoty może również podlegać warunkom określonym przez Radę w jej konkluzjach z dnia 29 kwietnia 1997 r., szczególnie w zakresie podejmowania się przez beneficjentów pomocy przeprowadzenia demokratycznych, gospodarczych i instytucjonalnych reform.
Rozporządzenie Rady (WE) nr 2666/2000 z dnia 5 grudnia 2000 r. w sprawie pomocy dla Albanii, Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Republiki Federalnej Jugosławii i Byłej Jugosłowiańskiej Republiki Macedonii, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1628/96 i zmieniające rozporządzenia (EWG) nr 3906/89 i (EWG) nr 1360/90 oraz decyzje 97/256/WE i 1999/311/WE, Dokument 32000R2666 z 05/12/2000.

¹⁵² European Community Cards Programme *Albania Country Strategy Paper 2002-2006* 30.11.2001 <https://www.esiweb.org/pdf/albania%20-%20Country%20Strategy%20Paper%202002-2006.pdf> [data dostępu 15.01.2024].

Kolejne pakiety finansowe przyznano Albanii w ramach Wieloletniego Programu Indykacyjnego 2002-2004 (MIP-*Multi Indicative Programme*) i 2005-2006, którego celem było wsparcie realizacji PSS oraz ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego. Pomoc była zarządzana centralnie przez strukturę Delegatury UE w Tiranie. Zarówno w przypadku MIP 2002-2004, jak i 2005-2006 zdefiniowano pięć obszarów pomocy CARDS.

Ważnym priorytetem w omawianym okresie (kontynuowanym w kolejnych dwóch latach) była reforma administracji publicznej określona jako „budowanie zdolności administracyjnych”, gdzie zdefiniowano następujące obszary wsparcia: zamówienia publiczne, wsparcie konkurencji, reforma opodatkowania, usprawnienie odpraw celnych, statystyka.

Od 2007 roku Albania korzysta ze wsparcia w ramach programu IPA¹⁵³, z którego otrzymała 598,9 mln EUR¹⁵⁴ w latach 2007-2013 oraz 639,5 mln EUR w latach 2014-2020. W okresie 2007-2013 Albania, jako potencjalny kandydat do UE, mogła korzystać jedynie ze środków dostępnych w ramach dwóch pierwszych komponentów (Pomoc w okresie przejściowym i rozwój instytucjonalny oraz współpraca transgraniczna¹⁵⁵). W ramach komponentu pierwszego Albania zrealizowała 101 projektów krajowych¹⁵⁶.

¹⁵³ Umowa ramowa (rozporządzenie Komisji ustanawiające IPA) dotycząca pomocy w ramach IPA między Komisją Europejską a rządem Albanii została podpisana w grudniu 2007 r.

¹⁵⁴ E. Abazi, *Perspektivat dhe Sfidat e Integritit të Shqipërisë në Bashkimin Europian*. Shqipëria në Marrëdhëniet Ndërkombëtare . 2013, f. 361-380.

¹⁵⁵ Współpraca transgraniczna dotyczyła głównie projektów realizowanych w ramach IPA CBC 2007-2013, takich jak: Albania-Czarnogóra; Grecja-Albania; Macedonia Północna-Albania.

¹⁵⁶ EU Policy Hub "THE INDIRECT MANAGEMENT OF EU FUNDS IN ALBANIA" 15 December 2016.

Tabela 4.5. Alokacja środków IPA w latach 2007-2013 w mln EUR według komponentów

Komponent	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ogółem	Udział
Pomoc w okresie przejściowym i rozwój instytucjonalny (TAIB)	54,3	62,1	71,34	82,7	84,3	85,98	87,44	528,16	89%
Współpraca transgraniczna	6,6	8,6	9,8	9,97	10,01	10,28	10,66	65,92	11%
Ogółem	60,9	70,7	81,14	92,67	94,31	96,26	98,1	594,08	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: EU Policy Hub "THE INDIRECT MANAGEMENT OF EU FUNDS IN ALBANIA" 15 December 2016. http://www.eupolicyhub.eu/wp-content/uploads/2017/06/The_indirect_management_of_EU_funds_in_A.pdf [data dostępu 15.05.2024].

W latach 2014-2020 Albania ustaliła w Krajowym Dokumencie Strategicznym następujące priorytety do finansowania ze środków IPA II (tabela 4.6):

- I. Demokracja i państwo prawa, w tym: Demokracja i rządy oraz Praworządność i prawa podstawowe.
- II. Konkurencyjność i innowacyjność, w tym: Działania na rzecz środowiska i klimatu; Transport; Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich; Edukacja, zatrudnienie i polityka społeczna.

Tabela 4.6. Alokacja środków IPA II dla Albanii w latach 2014-2020 w mln EUR

Wyszczególnienie	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Razem	Udział
I. DEMOKRACJA I PAŃSTWA PRAWA	68,7	61,9	32,7	19,6	69,4	29	61,2	342,5	54%
Demokracja i rządy	64,7	48,9	10,2	19,6	10,4	16,4	38,5	208,7	33%
Praworządność i prawa podstawowe	4	13	22,5	0	59	12,6	22,7	133,8	21%
II. KONKURENCYJNOŚĆ I ROZWÓJ	0	30	49,7	60,6	46,2	70	40,5	297	46%
Działania na rzecz środowiska i klimatu	0		4	0	26,2	0	0	30,2	5%
Transport	0		24	0	0	0	0	24	4%
Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich	0		21,7	60,6	20	40	40,5	182,8	29%
Edukacja, zatrudnienie i polityka społeczna	0	30	0	0	0	30	0	60	9%
Razem	68,7	91,9	82,4	80,2	115,6	99	101,7	639,5	100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: INSTRUMENT FOR PRE-ACCESSION ASSISTANCE (IPA II) REVISED INDICATIVE STRATEGY PAPER FOR ALBANIA (2014-2020) ADOPTED ON 03/08/2018 <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2018-12/20180817-revised-indicative-strategy-paper-2014-2020-for-albania.pdf> [data dostępu 15.05.2024].

Według stanu na 31.12.2020 r. w ramach IPA II Albanii przyznano 639,5 mln EUR, z tego około 62,8% środków (401,6 mln EUR) zostało zakontraktowanych, a 32,8 % środków (209,75 mln EUR) została wypłacona na zakończone już projekty¹⁵⁷. Albania skorzystała również z pomocy finansowej w 2021 roku w wysokości 64,9 mln EUR¹⁵⁸ na wsparcie odbudowy kraju po COVID-19. W tym roku również podjęto decyzję finansową dotyczącą usprawnienia reform kraju w obszarach praworządności, ochrony przyrody, zielonego wzrostu i innowacji. Ten zestaw programów, oraz program rozwoju obszarów wiejskich IPARD III, stanowi znaczący wkład w rozpoczęcie wdrażania planu gospodarczo-inwestycyjnego dla BZ¹⁵⁹ i Zielonej Agendy¹⁶⁰. W tabeli 4.7. zestawiono wartość wszystkich środków przedakcesyjnych przyznanych dla Albanii w okresie 1991-2020 w rozbiciu na poszczególne fundusze przedakcesyjne, tj. PHARE (w ECU) i CARDS i IPA (w EUR).

¹⁵⁷ Prime Minister's Office Chief Negotiator, National Ipa Coordinator Annual report on the implementation of IPA II assistance under direct and indirect management Republic of Albania, 15/02/2021.

¹⁵⁸ <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Albania%20Report%202022.pdf> [data dostępu 15.01.2023].

¹⁵⁹ Economic & Investment Plan for the Western Balkans: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-12/EIP-WB-GG-Dec%202022%20%28V6%29.pdf> [data dostępu 15.12.2023].

¹⁶⁰ Zielona agenda dla regionu obejmuje zieloną transformację, dekarbonizację, oczyszczanie powietrza, wody i gleby, gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz promuje bioróżnorodność, mobilność w miastach i ekologiczne rozwiązania transportowe.

Tabela 4.7. Wielkość środków w latach 1991-2020 z programów PHARE, CARDS, IPA przyznanych dla Albanii

Alokowane środki w ramach instrumentów finansowych UE					
Obszar wsparcia	PHARE w mln ECU	CARDS w mln EUR	IPA I w mln EUR	IPA II w mln EUR	Razem kol. 3-5
Rolnictwo	49,2			182,8	182,8
Infrastruktura i transport	159,3	5		24	29
Reforma administracji publicznej	60,4	24,4			24,4
Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne		98,6			98,6
Nauka	20	14,3		60	74,3
Wsparcie bilansu płatniczego	105				
Pomoc w okresie przejściowym i rozwój instyt. (TAIB)			528,2		528,2
Rozwój społeczności lokalnej	26,2	32,9			32,9
Demokracja i rządy				208,7	208,7
Praworządność i prawa podstawowe				133,8	133,8
Pomoc humanitarna	67				
Pozostałe	144,5	97,2	65,9	30,2	193,3
Ogółem	631,6	272,4	594,1	639,5	1506
Struktura alokowanych środków w ramach instrumentów finansowych UE (%)					
Rolnictwo	7,8			28,6	12,1
Infrastruktura i transport	25,2	1,8		3,8	1,9
Reforma administracji publicznej	9,6	9,0			1,6
Wymiar Sprawiedliwości i Sprawy Wewnętrzne		36,2			6,5
Nauka	3,2	5,2		9,4	4,9
Wsparcie bilansu płatniczego	16,6				

Alokowane środki w ramach instrumentów finansowych UE					
Obszar wsparcia	PHARE w mln ECU	CARDS w mln EUR	IPA I w mln EUR	IPA II w mln EUR	Razem kol. 3-5
Pomoc w okresie przejściowym i rozwój instytut. (TAIB)			88,9		35,1
Rozwój społeczności lokalnej	4,1	12,1			2,2
Demokracja i rządy				32,6	13,9
Praworządność i prawa podstawowe				20,9	8,9
Pomoc humanitarna	10,6				
Pozostałe	22,9	35,7	11,1	4,7	12,8
Ogółem	100,0	100	100	100	100

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowując alokację środków przedakcesyjnych w latach 1991-2000 wyraźnie widać zmiany priorytetów w obszarach wsparcia finansowego, co wiąże się ze stanem zaawansowania przygotowań Albanii do integracji. W pierwszych latach wsparcie z funduszu PHARE miało na celu ułatwienie procesu transformacji Albanii od dyktatury komunistycznej do systemu demokratycznego i gospodarki rynkowej oraz było reakcją na bieżące trudności kraju (np. kryzys 1997 roku). Pomoc w ramach programu CARDS była skierowana głównie na reformę wymiaru sprawiedliwości i poprawę funkcjonowania resortu spraw wewnętrznych. Z kolei środki dostępne w ramach IPA I koncentrowały się na wspieraniu rozwoju instytucjonalnego, a w ramach IPAAII na wzmacnianiu demokratyzacji i rządzenia, praworządności oraz rozwoju rolnictwa.

Podsumowanie

1. Relacje polityczne Albanii z krajami Bałkanów Zachodnich generalnie można uznać jako poprawne pomimo uznania przez Albanie Kosowa jako odrębnego państwa, co stało się powodem wzrostu napięcia między Albanią a Serbią oraz Bośnią i Hercegowiną.
2. Oceniając stosunki handlowe między Albanią a pozostałymi krajami należy stwierdzić, że najważniejszym partnerem Albanii w eksporcie jest Kosowo, a w imporcie Serbia. W wymianie dominują paliwa, materiały surowe, wyroby przemysłowe. Albania ma ujemny bilans handlowy ze wszystkimi krajami WB6.
3. Dzięki różnym działaniom UE kraje WB6 uczestniczą w regionalnych inicjatywach o charakterze politycznym mających na celu wzmocnienie stabilności i bezpieczeństwa na Półwyspie Bałkańskim oraz w regionalnych inicjatywach o charakterze gospodarczym mających na celu rozwój wzajemnej wymiany handlowej, sprzyjanie inwestycjom, poprawę warunków funkcjonowania gospodarek. Mowa tutaj o procesie Berlińskim oraz inicjatywie wewnątrzregionalnej z 2019 roku zwanej Open Balkan (Otwarte Bałkany). Ponadto, Unia Europejska finansuje liczne programy integracyjne INTERREG. Integracji gospodarczej regionu służy także Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA), do którego należą wszystkie kraje WB6.
4. Jeżeli chodzi o integrację Albanii z UE podstawowym dokumentem regulującym te relacje jest Układ o Stabilizacji i Stowarzyszeniu, który zobowiązuje Albanię do harmonizacji swojego prawodawstwa z prawodawstwem UE oraz dostosowania zapisów konstytucji Albanii do wymogów prawodawstwa UE. Jeśli chodzi o regulacje dotyczące stosunków gospodarczych, USS wprowadził swobodę przepływu towarów przemysłowych oraz rolno-spożywczych z pewnymi wyjątkami, swobodę przedsiębiorczości, natomiast nie zakłada wprowadzenia swobody przepływu pracowników oraz swobody świadczenia usług.
5. Ocena wpływu USS na konkurencyjność gospodarki Albanii mierzonej eksportem towarów i usług do UE przy wykorzystaniu metody przewag komparatywnych według B. Balassy dowiodła, że jakkolwiek niektóre grupy towarów eksportowanych do UE

mają wysokie wskaźniki RCA, to wszystkie należą do produktów nisko przetworzonych z dużym udziałem nakładów pracy. W handlu usługami Albania ma przewagę komparatywną w eksporcie usług produkcyjnych (przerób usługowy) oraz podróży (noclegi, gastronomia, lokalne usługi transportowe, usługi medyczne dla podróżnych itp.). W eksporcie usług opartych na wiedzy kraj nie posiada przewag komparatywnych.

6. Demokratyzacja i reformy gospodarki albańskiej wspierane są funduszami UE. Do Albanii skierowano środki w ramach programów PHARE (631,6 mln ECU) oraz programów CARDS, IPA I i IPA II 1,5 mld EUR z czego 66% środków przeznaczono na: rozwój instytucjonalny (35,1%), rozwój demokracji (13,9%), praworządność (8,9%), reformą administracji państwowej (1,6%), sprawiedliwość i sprawy wewnętrzne (6,5%), rolnictwo (12,1%). Należy zauważyć jednak, że stopień absorpcji środków unijnych w ramach IPA nie jest wysoki, gdyż na koniec 2020 roku zaledwie 32,8% środków przyznanych Albanii w ramach IPA II zostało wypłacone na zrealizowane projekty, a 62,8% środków było zakontraktowane, przy czym nie ma pewności, że zostały one wykorzystane. Ponadto, z uwagi na fakt, iż harmonizacja prawa i poprawa poziomu praworządności wciąż pozostają największym wyzwaniem dla Albanii w procesie integracji z UE (oraz z uwagi wciąż niski poziom rozwoju gospodarczego, przestarzałą strukturę i niską konkurencyjność gospodarki Albanii, można wnioskować o niewielkim wpływie tych środków na dostosowania i reformy, które są konieczne przed akcesją Albanii do UE.
7. Tak długi proces przygotowania Albanii do UE wynika zdaniem autora z tego, że:
 - Trwający od ponad trzydziestu lat proces akcesyjny Albanii zdeterminowany jest zarówno czynnikami politycznymi, jak i gospodarczymi.
 - UE traktuje kraje grupy WB6 w kwestii integracji jako całość. Integracja Albanii jest w związku z tym uzależniona od jej zaawansowania w pozostałych krajach regionu. Świadczą o tym inicjatywy UE dotyczące integracji wewnątrzregionalnej tej grupy krajów.
 - Gospodarka Albanii nie reprezentuje w pełni modelu konkurencyjnej gospodarki, która mogłaby sprostać otwartym i zintegrowanym ryn-

kom UE. Brak jej wyraźnej specjalizacji, jest oparta o rozdrobnione rolnictwo, sektor wydobywczy.

- Albania ma wciąż problemy z dostosowaniem swojego prawodawstwa do wymogów UE oraz z zapewnieniem odpowiedniego poziomu praworządności.

Przeprowadzona analiza skłania do sformułowania konkluzji, że pomimo długoletniego korzystania z funduszy przedakcesyjnych, w Albanii nie dostrzegane są istotne efekty w świetle postępu w zakresie praworządności oraz w świetle osiągniętego poziomu rozwoju gospodarczego i konkurencyjności gospodarki.

Zakończenie

Celem opracowania była ocena procesu integracji Albanii z Unią Europejską na tle pozostałych państw Bałkanów Zachodnich,

Historia integracji europejskiej wskazuje, że każde kolejne rozszerzenie Unii Europejskiej w XXI wieku wiąże się z przystępowaniem państw o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Z dotychczasowych doświadczeń wynika, że proces przygotowania do akcesji jest czasochłonny. Tak jest również w przypadku analizowanej w pracy grupy krajów Bałkanów Zachodnich. Konieczność dostosowania do standardów UE wielu obszarów życia: politycznego, gospodarczego i społecznego sprawia, iż proces ten się wydłuża.

Przygotowanie Albanii oraz pozostałych krajów Bałkanów Zachodnich do akcesji z UE jest procesem skomplikowanym wobec uwarunkowań rozwojowych każdego z tych krajów, historycznych doświadczeń i bieżących uwarunkowań politycznych. Z analizy przeprowadzonej w pracy wynika, że umiarkowane postępy w krajowych reformach sprawiają, że proces integracji trwa już ponad dwadzieścia lat. Akcesję do UE komplikują stosunki między krajami (Kosowo-Serbia), etniczne spory oraz złożone struktury polityczne w niektórych państwach (Bośnia i Hercegowina). Reformy systemu politycznego, harmonizacja prawa krajowego z prawem wspólnotowym, reformy wzmacniające praworządność przebiegają powoli, co również wpływa na poziom rozwoju gospodarczego.

System gospodarczy Albanii w dalszym ciągu jest charakterystyczny dla krajów słabo rozwiniętych: z dużym udziałem sektora rolniczego w tworzeniu PKB i w zatrudnieniu, słabo rozwiniętymi sektorami przemysłu przetwórczego oraz wysokim udziałem przemysłu ciężkiego. Przeprowadzone badanie wykazało, iż zniesienie ceł w obrotach handlowych z UE na podstawie Umowy o Stabilizacji i Stowarzyszeniu nie wpłynęło zasadniczo na wzrost transakcji handlowych z państwami unijnymi, a kraj ma od lat ujemny bilans handlowy z UE. Z analizy przewag komparatywnych wynika, że Albania jest konkurencyjna w eksporcie do UE produktów nisko przetworzonych z dużym nakładem pracy.

Przeprowadzona w pracy analiza wskaźników makroekonomicznych Albanii i krajów Bałkanów Zachodnich oraz dotychczasowego procesu

integracji tych państw z UE wskazują jednoznacznie, że osiągnięte rezultaty są dużo niższe od oczekiwanych. Sam proces integracji nie wyzwolił w tych krajach dostatecznych impulsów, które mogłyby zmienić ich przestarzałą strukturę gospodarczą. Przyczyn tego stanu rzeczy można doszukiwać się w tym, że Albania i pozostałe kraje WB6 nie mogą jak dotychczas korzystać ze wszystkich dobrodziejstw jednolitego rynku wewnętrznego UE

Analiza przeprowadzona w rozdziale IV wykazała, że demokratyzacja i reformy gospodarki albańskiej wspierane są funduszami UE od momentu włączenia Albanii w proces integracji z UE. Unijne fundusze skierowane do Albanii w ramach programów PHARE, CARDS, IPA do 2021 roku przeznaczone były głównie na rozwój instytucjonalny (35,1%), rozwój demokracji (13,9%), budowanie praworządności (8,9%), reformę administracji państwowej (1,6%), sprawiedliwość i sprawy wewnętrzne (6,5%), rolnictwo (12,1%). Były to główne priorytety UE. Mimo to, poziom dostosowania prawodawstwa Albanii do prawodawstwa UE oraz poziom praworządności w Albanii wciąż identyfikowane są przez Komisję Europejską jako główne problemy w procesie integracji Albanii z UE. Uwagę zwraca ponadto relatywnie niski stopień wykorzystania środków z programu IPA II, co związane jest z powolnymi reformami albańskich instytucji, niedostatecznym przygotowaniem przedsiębiorstw do absorpcji tych środków oraz niskim stopniem konwergencji instytucjonalnej.

W rozdziale tym wykazano także, iż gospodarka Albanii nie reprezentuje modelu konkurencyjnej gospodarki, która mogłaby sprostać otwartym i zintegrowanym rynkom UE. Brak jej wyraźnej specjalizacji, gospodarka oparta jest o rozdrobnione rolnictwo i sektor wydobywczy. Widoczny jest również brak wyraźnej strategii działania mającej na celu ustalenie priorytetów specjalizacji ekonomicznej kraju. Ponadto, rozwój konkurencyjnego otoczenia gospodarki jest komplikowany przez problemy związane z prawami własności w Albanii oraz wysokim poziomem nieformalności gospodarki.

Mimo słabych postępów w procesie integracji Albanii oraz pozostałych krajów WB6 z UE i wielu problemów występujących w tym procesie, zdaniem autora przyszłość tych krajów jest ściśle związana z UE ze względu na ich geostrategiczne położenie oraz spójność kontynentu europejskiego.

Z drugiej strony, jak się wydaje, UE jest zdeterminowana do przyjęcia krajów WB6, o czym może także świadczyć fakt, że KE przyjęła strategię rozwoju¹⁶¹ na lata 2021-2027 r. i przeznaczyła dla regionu WB6 środki w wysokości 30 miliardów EUR.

¹⁶¹ Plan gospodarczy i inwestycyjny UE dla Bałkanów Zachodnich na lata 2021–2027: <https://www.wbif.eu/eip>

Aneks

Tabela A1.1. Pogrupowanie rozdziałów negocjacyjnych w klastry*

	23 – Wymiar sprawiedliwości i prawa
	Podstawowe
1. Kwestie podstawowe	24 – Sprawiedliwość, wolność i bezpieczeństwo
	Kryteria gospodarcze
	Funkcjonowanie instytucji demokratycznych
	Reforma administracji publicznej
	5 – Zamówienia publiczne
	18 – Statystyka
	32 – Kontrola finansowa
	1 – Swobodny przepływ towarów
	2 – Swobodny przepływ pracowników
	3 – Prawo przedsiębiorczości i swoboda
2. Rynek wewnętrzny	świadczenia usług
	4 – Swobodny przepływ kapitału
	6 – Prawo spółek
	7 – Prawo własności intelektualnej
	8 – Polityka konkurencji
	9 – Usługi finansowe
	28 – Ochrona konsumentów i ochrona zdrowia
	10 – Społeczeństwo informacyjne i media
	16 – Opodatkowanie
	17 – Polityka gospodarcza i pieniężna
3. Konkurencyjność i wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu	19 – Polityka społeczna i zatrudnienie
	20 – Polityka w zakresie przedsiębiorstw i przemysłu
	25 – Nauka i badania naukowe
	26 – Edukacja i kultura
	29 – Unia celna
	14 – Polityka transportowa
	15 – Energia

4. Zielona agenda i zrównoważona łączność	21 – Sieci transeuropejskie
	27 – Środowisko i zmiana klimatu
	11 – Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich
	12 – Bezpieczeństwo żywności, polityka weterynaryjna i fitosanitarna
5. Zasoby, rolnictwo i spójność	13 – Rybołówstwo
	22 – Polityka regionalna i koordynacja instrumentów strukturalnych
	33 – Przepisy finansowe i budżetowe
6. Stosunki zewnętrzne	30 – Stosunki zewnętrzne
	31 – Polityka zagraniczna, bezpieczeństwa i obrony

* Rozdział 34 „Instytucje” i rozdział 35 „Pozostałe kwestie” będą rozpatrywane i monitorowane oddzielnie.

Źródło: Komunikat Komisji pt. „Usprawnienie procesu akcesyjnego – wiarygodna perspektywa członkostwa w UE dla państw regionu BZ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0057&from=EN> [data dostępu 18.02.2024].

Tabela A1.2. Relacje handlowe krajów WB6 z UE 28 w latach 2014-2020

Eksport towarów do UE 28 (w tys. EUR)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Albania	1 416 103	1 308 691	1 381 448	1 571 892	1 858 787	1 845 128	1 582 726
BiH	3 196 438	3 290 354	3 432 357	3 999 735	4 438 587	4 289 273	3 958 042
Czarnogóra	118 625	113 514	117 397	114 216	152 060	143 022	123 615
MP	2 860 078	3 144 621	3 456 108	4 299 402	4 799 845	5 186 837	4 651 794
Kosowo	98 086	106 052	69 998	94 228	110 874	138 534	163 498
Serbia	7 216 903	7 905 427	8 864 426	9 923 600	10 890 347	11 665 214	11 312 510
Razem WB6	14 906 233	15 868 659	17 321 734	20 003 073	22 250 500	23 268 008	21 792 185
Dynamika	100%	106%	116%	134%	149%	156%	146%
Import towarów z UE 28 (w tys. EUR)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Albania	2 404 559	2 401 943	2 666 378	2 887 876	3 066 187	3 041 243	2 774 422
BiH	4 869 904	4 928 847	5 112 509	5 643 671	5 956 260	6 175 345	5 324 218
Czarnogóra	815 115	762 135	991 592	966 278	1 043 649	1 120 505	830 546
MP	3 485 484	3 590 926	3 785 013	4 306 809	4 783 382	5 265 604	4 716 540
Kosowo	1 080 905	1 112 892	1 202 110	1 312 145	1 457 340	1 749 342	1 511 255
Serbia	9 779 535	10 225 577	10 946 166	12 214 720	13 208 503	13 890 004	13 716 056
Razem WB6	22 435 502	23 022 320	24 703 768	27 331 499	29 515 321	31 242 043	28 873 037
Dynamika		103%	110%	122%	132%	139%	129%

Bilans handlowy towarów z UE 28							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Albania	- 988 454	- 1 093 249	- 1 284 930	- 1 315 983	- 1 207 401	- 1 196 113	- 1 191 701
BiH	- 1 673 463	- 1 638 493	- 1 680 150	- 1 643 932	- 1 517 672	- 1 886 073	- 1 366 179
Czarnogóra	-696 490	- 648 622	- 874 194	- 852 064	- 891 592	- 977 482	- 706 933
MP	-625 405	-446 304	- 328 910	- 2 291 120	16 470	- 78 764	- 64 747
Kosowo	-982 819	- 1 006 840	- 1 132 112	- 1 217 918	- 1 346 466	- 1 610 808	- 1 347 757
Serbia	- 2 562 632	-2 320 148	- 2 081 742	- 2 291 124	- 2 318 159	- 2 224 790	- 2 403 553

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A.2.1. Cechy sektorów gospodarczych w krajach WB6

Albania	Przemysł – <u>Największe</u> znaczenie mają rudy chromu (w latach 80. Albania zajmowała 2. lub 3. miejsce w światowym eksporcie), miedzi, żelaza, niklu oraz ropy naftowej i gazu ziemnego, węgla i asfaltu naturalnego (najstarsze eksploatowane w Europie złoża), boksytów. Ponad 85% energii elektrycznej dostarczają elektrownie wodne (największe na Drinie); główne gałęzie przemysłu przetwórczego: rafineryjny (Kuçova), chemicznego, hutnictwo żelaza (Elbasan), chromu, miedzi i niklu, materiałów budowlanych; tradycyjne gałęzie: spożywczego (przetwórstwo owocowo-warzywne, winiarstwo, przemysł tytoniowy i lekki (zwłaszcza włókienniczy); rzemiosło (m.in. wyroby z drewna, metalu, dywany). Rolnictwo – Ziemie uprawne zajmują ok. 25% powierzchni kraju (głównie w zachodniej części oraz w kotlinach i dolinach śródgórskich); areał upraw został zwiększony dzięki osuszeniu bagien na nizinie Myzeqeja i w kotlinie Korczy, a także budowie systemów nawadniających, przez tarasowanie stoków górskich; ok. 60% gruntów nawadnia się sztucznie; uprawy: zboża (kukurydza, pszenica), rośliny przem. (buraki cukrowe, słonecznik, bawełna, tytoń), warzywa (pomidory, papryka); rozwinięta uprawa oliwek, drzew owocowych, winorośli; w rejonach górskich hoduje się owce, na nizinach i w kotlinach — bydło; na wodach przybrzeżnych M. Adriatyckiego i na dużych jeziorach połowy ryb. Usługi – Usługi słabo rozwinięte. Największy potencjał rozwoju ma turystyka usługi informacyjne i komunikacyjne, finansowe i ubezpieczeniowe
---------	--

Bośnia i Hercegowina	Przemysł – Eksploatacja złóż boksytów, rud żelaza, węgla brunatnego, itd; dobrze wykorzystane zasoby hydroenergetyczne, m.in. kaskadowe hydroelektrownie na rzekach Trebišnjica i Neretwa; produkcja energii elektrycznej); wśród gałęzi przemysłu przetwórczego istotną rolę odgrywa hutnictwo żelaza i aluminium, przemysł drzewny i celulozowo-papierniczy oraz sodowy. Rolnictwo – Produkcja rolnicza rozwinięta głównie na północy i w dolinach większych rzek; wśród upraw przeważają: kukurydza, pszenica, jęczmień, owies, tytoń, słonecznik, len; duże znaczenie ma sadownictwo (głównie śliwa) w północnej części kraju oraz uprawa winorośli, oliwek, brzoskwiń w południowo-zachodniej Hercegowinie; w górach wypas owiec. Usługi: Potencjał rozwoju sektora usług w: turystyka, usługi finansowe i ubezpieczeniowe, handel.
Czarnogóra	Przemysł. Kraj ma niewielkie ilości węgla brunatnego, boksytów oraz rud żelaza, cynku i ołowiu; produkcja soli z salin morskich; podstawowym przemysłem jest hutnictwo aluminium, ponadto żelaza, cynku i ołowiu; przemysł drzewno-papierniczy, elektromaszynowy, spożywczy. Rolnictwo – Grunty orne zajmują tylko 5% pow. kraju, łąki i pastwiska 35%. Dominuje hodowla (owce, bydło, kozy, osły, drób); uprawa pszenicy, kukurydzy, ziemniaków, warzyw, tytoniu, na wybrzeżu oliwek, winorośli, fig, cytrusów. Usługi: Na wybrzeżu wzrasta znaczenie turystyki, która rozwija się dzięki inwestycjom zagranicznym. Czarnogóra jest przez wielu uważana za jeden z najszybciej rozwijających się rynków turystycznych na świecie. Potencjał rozwoju sektora usług w: turystyka, obsługa nieruchomości, energetyka telekomunikacja, bankowość i budownictwo.

Macedonia Północna	Przemysł – Niewielkie wydobywanie węgla brunatnego (okolice Kumanova), rud żelaza, chromu, cynku i ołowiu oraz antymonu; produkcja energii elektrycznej (6,3 mld kWh) w 88% w elektrowniach ciepłych; przemysł przetwórczy skoncentrowany w większych miastach (spożywczy, włókienniczy, tekstylny, metalurgiczny, chemiczny i drzewny), hutnictwo żelaza, miedzi, ołowiu; wyroby ze srebra, złota, drewna, dywany. Rolnictwo – Użytki rolne zajmują ok. 1,5 mln ha, czego ok. 1/2 to pastwiska; w dolinach rzek i kotlinach śródgórskich uprawa zbóż (pszenica, kukurydza, jęczmień), buraków cukrowych, słoneczników, bawełny i tytoniu; rozwinięte warzywnictwo (pomidory, papryka, arbuzy) i sadownictwo (jabłonie, grusze, brzoskwinie, śliwy); w górach przeżywająca regres pasterska hodowla owiec i trzody chlewnej, ponadto hodowla bydła, drobiu i koni. Nawadnianych jest ok. 140 tys. ha. Rybołówstwo śródlądowe (jez. Ochrydzkie, Prespa i Dojran). Usługi: Potencjał rozwoju sektora usług w: usługi finansowe i ubezpieczeniowe, handel hurtowy i detaliczny, zaopatrywanie w energię elektryczną, budownictwo.
Kosowo	Przemysł – Ważną rolę odgrywa górnictwo (lignit, rudy cynku i ołowiu) i hutnictwo metali nieżelaznych (Trepça, Zvečan, Kosovska Mitrovica), a w mniejszym stopniu przetwórczy. Rolnictwo – W rolnictwie dominuje produkcja roślinna; uprawia się głównie zboża: pszenicę, kukurydzę, jęczmień; także buraki cukrowe, słonecznik, tytoń, ziemniaki; w kotlinie Metochii rozwinięte sadownictwo (grusze, jabłonie, brzoskwinie), uprawa winorośli; hodowla głównie bydła, owiec i kóz i drobiu. Usługi: Potencjał rozwoju sektora usług w: działalność związana z nieruchomościami, usługi finansowe i ubezpieczeniowe, budownictwo

Serbia	Przemysł – Eksploatacja rud miedzi, cynku i ołowiu, żelaza, chromu, molibdenu, magnezytu, manganu, boksytów. Wydobycie lignitu, niewielkich ilości węgla kam., ropy naftowej i gazu ziemnego. Do głównych gałęzi przemysłu przetwórczego należą przemysły: metalurgiczny (hutnictwo żelaza, miedzi, cynku i ołowiu), maszynowy (maszyny górnicze, rolnicze, budowlane, środki transportu), spożywczy, chemiczny, włókienniczy. Rolnictwo – Rolnictwo jest rozwinięte w Wojwodinie i dolinach dużych rzek. Użytki rolne zajmują ok. 70% pow. Serbii z czego 55% stanowią grunty orne. Dominuje uprawa zbóż, gł. kukurydzy, jęczmienia i pszenicy, roślin przemysłowych warzyw (papryka, pomidory, fasola); na wyżynach sadownictwo (głównie śliwy) i uprawa winorośli; hodowla trzody chlewnej i bydła oraz drobiu, w górach także owiec i kóz. Usługi: Potencjał rozwoju sektora usług w: działalność związana z nieruchomościami, usługi finansowe i ubezpieczeniowe, budownictwo
--------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie różnych źródeł.

Tabela A2.2. Główne wskaźniki makroekonomiczne dla krajów WB6 w latach 2019-2021 oraz prognozy do 2024 r.

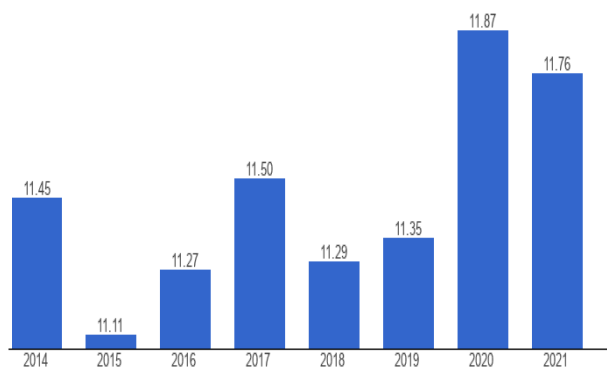
Lata	2019	2020	2021	2022	2023	2024
	Realna stopa wzrostu PKB			Prognoza		
Albania	2,2	-3,5	8,5	3,2	2,3	2,5
Bośnia i Hercegowina	2,8	-3,1	7,5	4	2,8	3,2
Kosowo	4,8	-5,3	10,5	3,1	3,7	4,2
Macedonia Północna	3,9	-6,1	4	2,1	2,7	2,9
Czarnogóra	4,1	-15,3	13	6,9	3,4	3,1
Serbia	4,3	-0,9	7,4	3,2	2,7	2,8
WB6	3,7	-3,2	7,6	3,4	2,8	3,0
	Deficyt budżetowy % PKB			dług publiczny jako % PKB		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Albania	-1,9	-6,7	-4,5	63,7	74	72,1

Lata	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Bośnia i Hercegowina	1,9	-5,3	-0,3	32,8	36,6	35,4
Kosowo	-2,9	-7,6	-1,3	17	22	21,5
Macedonia Północna	-2,1	-8,3	-5,4	40,4	51,9	51,8
Czarnogóra	-2,7	-11	-1,9	76,5	105,3	84
Serbia	-0,2	-8	-4,1	48,8	53,9	53,9
Wb6	-1,3	-7,9	-2,9	46,6	57,3	53,1
Eksport dóbr (%PKB)	Eksport dóbr (%PKB)			Import dóbr (%PKB)		
Lata	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Albania	6,6	6	8,2	29,7	28,4	33
Bośnia i Hercegowina	28,8	27,5	34,1	51,4	45,9	53,3
Kosowo	5,6	7	9,3	45,8	45,1	53,4
Macedonia Północna	47,5	44,4	51,3	64,8	61	60,8
Czarnogóra	9,4	9,8	10,6	51,1	49	49,3
Serbia	35,7	34,4	38,9	47,9	45,5	50
WB6	28,5	27,6	31,8	31,8	32,6	33,1
	Bilans handlowy (%PKB)					
Lata	2019		2020		2021	
Albania	-13,8		-14,3		-13,3	
Bośnia i Hercegowina	-14,7		-14		-12,3	
Kosowo	-27,1		-32,3		-30,7	
Macedonia Północna	-14,3		-12,7		-16	
Czarnogóra	-41,7		-39,2		-38,7	
Serbia	-12,2		-11,1		-11,1	
WB6	-13,6		-13,6		-12,7	
	stopa inflacji %			Stopa bezrobocia %		
Lata	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Albania	1,4	1,6	2,6	11,5	11,7	11,5

Lata	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Bośnia i Hercegowina	0,6	-1,1	2	15,7	15,9	17,4
Kosowo	2,7	0,2	3,4	25,7	25,9	Bd
Macedonia Północna	0,8	1,2	3,2	17,3	16,4	15,7
Czarnogóra	0,4	-0,3	2,4	15,1	17,9	16,6
Serbia	1,9	1,6	4	11,2	9,7	11,0
WB6	1,5	0,9	3,3	16,1	16,3	Bd

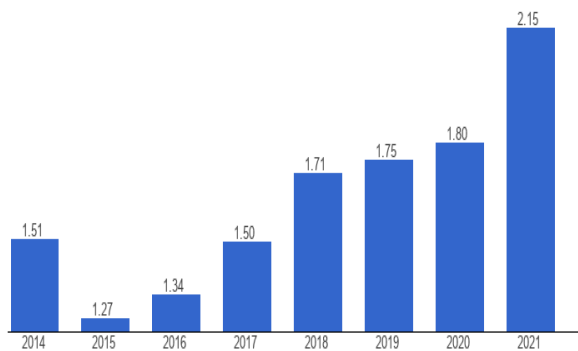
Źródło: World Bank Group, WESTERN BALKANS REGULAR ECONOMIC REPORT No. 22 | Fall **2022** Beyond the Crises; opracowanie własne.

Wykres A.3.1 Wydatki rządowe jako % PKB w okresie 2014-2021

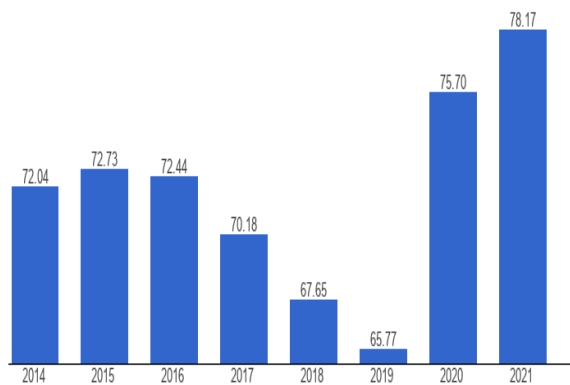
Źródło: Ministerstwo Finansów i Gospodarki Albanii

Wykres A.3.2. Wydatki rządowe jako % PKB w okresie 2014-2021 w USD

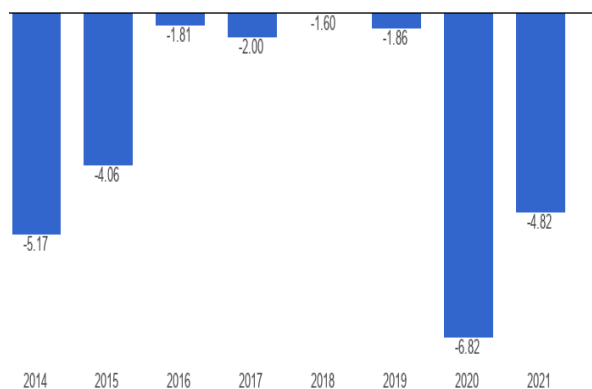
Źródło: Ministerstwo Finansów i Gospodarki Albanii

Wykres A.3.3. Dług publiczny jako % PKB

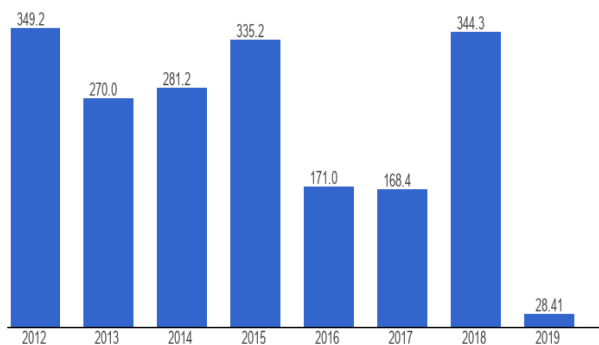
Źródło: Ministerstwo Finansów i Gospodarki Albanii

Wykres A3.4. Deficyt budżetowy jako % PKB

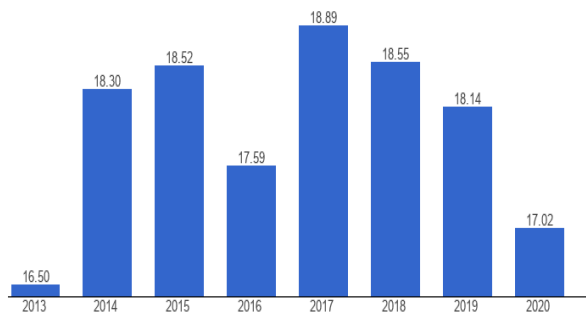
Źródło: Ministerstwo Finansów i Gospodarki Albanii

Wykres A3.5. Zagraniczna pomoc rozwojowa w mln USD

Źródło: Bank Światowy

Wykres A3.6. Dochody z podatków jako % PKB

Źródło: Bank Światowy

Tabela A3.1. Wolumen i struktura eksportu Albanii do krajów WB6 w latach 2014 i 2021, w EUR

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021			
		Wartość	Struktura	Wartość	struktura	2014=100	
Bośnia i Hercegowina							
0	Żywność i żywe zwierzęta	844 840	25,4%	8 207 460	38,0%		971%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	1 565 480	47,0%	611 950	2,8%		39%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	55 680	1,7%	1 042 570	4,8%		1872%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	3 300	0,1%	6 867 420	31,8%		208104%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	122 230	3,7%	656 260	3,0%		537%
6	Wyroby przemysłowe	218 820	6,6%	1 855 860	8,6%		848%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	18 130	0,5%	107 380	0,5%		592%
8	Różne artykuły przemysłowe	499 080	15,0%	2 231 870	10,3%		447%
	Razem	3 327 560	100,0%	21 580 770	100,0%		649%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021		2014=100	
		Wartość	Struktura	Wartość	struktura		
Czarnogóra							
0	Żywność i żywe zwierzęta	2 758 240	11,0%	6 143 090	12,6%		223%
1	Napoje i tytoń	10 850	0,0%	230 270	0,5%		2122%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	682 120	2,7%	1 884 500	3,9%		276%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	796 870	3,2%	8 118 180	16,7%		1019%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	1 652 760	6,6%	3 757 960	7,7%		227%
6	Wyroby przemysłowe	17 005 760	67,6%	26 252 310	54,0%		154%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	1 185 880	4,7%	724 950	1,5%		61%
8	Różne artykuły przemysłowe	1 052 820	4,2%	1 535 780	3,2%		146%
	Razem	25 145 300	100,0%	48 647 040	100,0%		193%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021			
		Wartość	Struktura	Wartość	Struktura	2014-100	
		Kosowo					
0	Żywność i żywe zwierzęta	9 740 420	7,3%	27 069 900	8,8%		278%
1	Napoje i tytoń	1 206 300	0,9%	7 617 060	2,5%		631%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	6 512 070	4,9%	6 832 540	2,2%		105%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	29 248 260	21,8%	34 353 660	11,2%		117%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	564 030	0,4%	1 325 470	0,4%		235%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	5 433 720	4,1%	24 185 320	7,9%		445%
6	Wyroby przemysłowe	70 981 100	52,9%	181 437 770	58,9%		256%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	4 060 400	3,0%	13 958 880	4,5%		344%
8	Różne artykuły przemysłowe	6 363 190	4,7%	11 090 130	3,6%		174%
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	19 840	0,0%	280	0,0%		1%
	Razem	134 129 330	100%	307 871 010	100,0%		230%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021		2014=100	
		Wartość	Struktura	Wartość	Struktura		
		Macedonia Północna					
0	Żywność i żywe zwierzęta	3 495 330	9,2%	10 286 340	10,0%		294%
1	Napoje i tytoń	365 950	1,0%	1 003 100	1,0%		274%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	6 851 280	18,1%	8 172 020	8,0%		119%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	838 360	2,2%	7 685 120	7,5%		917%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	1 480	0,0%	62 140	0,1%		4199%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	863 170	2,3%	2 528 120	2,5%		293%
6	Wyroby przemysłowe	21 383 130	56,5%	66 537 930	65,0%		311%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	2 403 510	6,3%	4 077 830	4,0%		170%
8	Różne artykuły przemysłowe	1 667 170	4,4%	2 029 830	2,0%		122%
				600			
	Razem	37 869 380	100,0%	102 383 030			270%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021		2014=100	
		Wartość	Struktura	Wartość	Struktura	2014=100	
		Serbia					
0	Żywność i żywe zwierzęta	3 720 870	32,4%	20 547 990	25,2%		552%
1	Napoje i tytoń	8 120	0,1%	68 630	0,1%		845%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	336 330	2,9%	1 482 010	1,8%		438%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	205 460	1,8%	24 671 460	30,3%		12008%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	203 880	1,8%	1 438 780	1,8%		706%
6	Wyroby przemysłowe	5 470 510	47,6%	25 747 080	31,6%		471%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	183 130	1,6%	245 000	0,3%		134%
8	Różne artykuły przemysłowe	1 336 540	11,6%	7 170 450	8,8%		536%
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	22 730	0,2%	131 540	0,2%		579%
	Razem	11 489 570	100,0%	81 502 940	100,0%		709%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych CEFTA: <https://transparency.cefta.int/TradeStatistics/TradeInGoods> TradeInGoods [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A3.2. Wolumen i struktura importu Albanii z krajów WB6 w latach 2014 i 2021, według sektorów i partnerów (w EUR, ceny bieżące)

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR			
		2014		2021	
		Wartość	struktura	Wartość	struktura
		Bośnia i Hercegowina			
0	Żywność i żywe zwierzęta	1 468 570	6%	4 356 070	12%
1	Napoje i tytoń	148 000	1%	33 570	0%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	11 170 980	47%	9 849 490	27%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	966 070	4%	12 510 940	34%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	343 760	1%	31 160	0%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	1 138 460	5%	2 376 880	6%
6	Wyroby przemysłowe	7 372 160	31%	5 679 870	15%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	812 320	3%	726 260	2%
8	Różne artykuły przemysłowe	532 070	2%	1 321 580	4%
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	12 560	0%		0%
	Razem	23 964 950	100%	36 885 820	100%
					154%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR			
		2014		2021	
		Wartość	struktura	Wartość	struktura
Czarnogóra					
0	Żywność i żywe zwierzęta	2 618 140	15,9%	1 101 180	2,9%
1	Napoje i tytoń	1 310 450	7,9%	1 225 180	3,3%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	11 587 120	70,2%	9 983 130	26,5%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	3 020	0,0%	16 378 900	43,5%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	10	0,0%		0,0%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	277 730	1,7%	414 370	1,1%
6	Wyroby przemysłowe	358 210	2,2%	8 187 130	21,8%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	230 940	1,4%	271 960	0,7%
8	Różne artykuły przemysłowe	127 910	0,8%	59 040	0,2%
	Razem	16 513 530	100,0%	37 620 890	100,0%
					228%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR			
		2014		2021	
		Wartość	struktura	Wartość	struktura
Kosowo					
0	Żywność i żywe zwierzęta	10 805 990	25,3%	8 147 900	6,5%
1	Napoje i tytoń	3 781 020	8,9%	15 970 120	12,7%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	18 275 010	42,8%	26 458 170	21,0%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	850	0,0%	44 684 230	35,4%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	41 160	0,1%	623 250	0,5%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	2 993 970	7,0%	6 462 410	5,1%
6	Wyroby przemysłowe	4 922 230	11,5%	16 119 520	12,8%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	732 270	1,7%	915 890	0,7%
8	Różne artykuły przemysłowe	1 136 100	2,7%	6 729 430	5,3%
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	2 160	0,0%		0,0%
	Razem	42 690 760	100,0%	126 110 920	100,0%
					295%

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR					
		2014		2021		2014=100	
		Wartość	struktura	Wartość	struktura		
Macedonia Północna							
0	Żywność i żywe zwierzęta	10 791 610	18,1%	10 515 650	9,4%	97%	
1	Napoje i tytoń	2 198 210	3,7%	4 616 910	4,1%	210%	
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	13 817 920	23,2%	23635250	21,2%	171%	
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	80 540	0,1%	22 533140	20,2%	27978%	
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	5 695 990	9,5%	4041620	3,6%	71%	
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	10 294 850	17,3%	16 409 110	14,7%	159%	
6	Wyroby przemysłowe	11 194 340	18,8%	24 042 430	21,5%	215%	
7	Maszyny i urządzenia transportowe	3 083 610	5,2%	2682200	2,4%	87%	
8	Różne artykuły przemysłowe	2 495 260	4,2%	3205690	2,9%	128%	
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	120	0,0%	830	0,0%	692%	
	Razem	59 652 450	100,0%	111 682 830	100,0%	187%	

Kod Sektora	Sektor	Wolumen w EUR				
		2014		2021		2014=100
		Wartość	struktura	Wartość	struktura	
Serbia						
0	Żywność i żywe zwierzęta	38 733 570	22,9%	56 138 620	24,5%	145%
1	Napoje i tytoń	4 569 780	2,7%	19 214 780	8,4%	420%
2	Materiały surowe, niejadalne, z wyjątkiem paliw	20 720 420	12,3%	10 403 000	4,5%	50%
3	Paliwa mineralne, smary i materiały pokrewne	69 670 950	41,2%	67 924 510	29,7%	97%
4	Oleje, tłuszcze i woski pochodzenia zwierzęcego i roślinnego	764 240	0,5%	2 954 360	1,3%	387%
5	Chemikalia i produkty pokrewne, gdzie indziej niewymienione	13 560 420	8,0%	23 824 030	10,4%	176%
6	Wyroby przemysłowe	13 226 510	7,8%	29 061 960	12,7%	220%
7	Maszyny i urządzenia transportowe	5 855 420	3,5%	14 929 790	6,5%	255%
8	Różne artykuły przemysłowe	1 944 530	1,2%	4 475 970	2,0%	230%
9	Towary i transakcje niewymienione w SITC Rev.	18 720	0,0%	2 410	0,0%	13%
	Razem	169 064 560	100,0%	228 929 430	100,0%	135%

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych CEFTA: <https://transparency.cefta.int/TradeStatistics/TradeInGoods> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A3.3. Kalendarium działań Albania–UE. Okres 1992-2022

Data	Kluczowe decyzje "kamienie milowe"
Czerwiec 1991	Nawiązanie stosunków dyplomatycznych Albania – Europejska Wspólnota Gospodarcza.
5 listopada 1992	Wejście w życie Umowy o handlu i współpracy między Albanią a Europejską Wspólnotą Gospodarczą
24 listopada 2000	Rada Europejska w Zagrzebiu oficjalnie inicjuje Proces Stabilizacji i Stowarzyszenia (PSS) ¹⁶²
1 kwietnia 2009	Wejście w życie układu o stabilizacji i stowarzyszenia (USS)
27 czerwca 2014 r.	RE podjęła decyzję o przyznaniu Albanii statusu kraju kandydującego do UE
19 lipca 2022 r.	Rozpoczęcie negocjacji o członkostwo (odbywa się I Konferencja Międzyrządowa) ¹⁶³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/albania_en,

Vurmo, G., Relation of Albania with the EU. Institute for Democracy and Mediation, Albania 2008 https://idmalbania.org/wp-content/uploads/2014/10/RELATIONS-OF-ALBANIA-WITH-THE-EU_-JUNE-2008.pdf

¹⁶² Proces stabilizacji i stowarzyszenia ma na celu:

- opracowanie USS w perspektywie przystąpienia do UE w momencie ich przestrzegania,
- rozwój stosunków gospodarczych i handlowych z regionem oraz wewnątrz niego,
- rozwój istniejącej pomocy gospodarczej i finansowej,
- wsparcie dla demokratyzacji, społeczeństwa obywatelskiego, edukacji oraz rozwoju instytucjonalnego,
- współpracę w zakresie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych,
- rozwój dialogu politycznego

¹⁶³ 19 lipca 2022 roku odbyły się konferencje międzyrządowe w sprawie negocjacji akcesyjnych z Macedonią Północną i Albanią. Było to wyrazem uznania dla trwałego zaangażowania, osiągnięć w zakresie reform i odporności obu krajów na drodze do członkostwa w UE. Po raz pierwszy zrewidowana metodologia rozszerzenia jest stosowana w całości, wprowadzając tym samym do całego procesu negocjacyjnego większą przewidywalność, większą dynamikę i silniejsze sterowanie polityczne. Komisja natychmiast rozpoczęła proces weryfikacji (Screening) który oznacza analityczne badanie zbioru przepisów UE, przeprowadzane wspólnie przez Komisję i każdy z krajów kandydujących. Proces ten pozwala tym ostatnim na zapoznanie się z *acquis*, a następnie wskazanie poziomu ich dostosowania do prawodawstwa UE oraz nakreślenie planów dalszego dostosowania.

TabelaA4.4. Eksport towarów z Albanii do UE28 według grup towarów HS w latach 2015-2020 (w tys. EUR)

Kod produktu	Eksport Albanii do Unii Europejskiej (UE 28)					
	Wartość w 2015 r.	Wartość w 2016 r.	Wartość w 2017 r.	Wartość w 2018 r.	Wartość w 2019 r.	Wartość w 2020 r.
,CAŁ-KOWITY	1308691	1381448	1571892	1858787	1845128	1582726
,64	308514	369243	410299	455978	448909	328372
,62	192125	223263	252812	263762	258702	218868
,61	122857	151681	173001	202133	206201	181107
,16	25481	31804	49296	50589	57291	56148
,03	18311	24647	31007	37972	40017	45028
,63	9459	11765	14660	16768	20295	30916
,65	4083	5754	5711	5802	5704	5060
,12	17286	15491	16246	18487	21700	22874
,83	38662	30730	37821	39850	36518	34696
,41	15049	12557	11656	11861	10793	7365
,78	2738	1341	2261	3251	2465	2622
,25	5553	7535	17531	11974	16132	13097
,07	8390	11827	19910	22629	22494	28064
,20	5772	6828	8423	14266	16830	22003
,27	249200	163008	143578	239162	198876	143821
,05	2424	2719	2343	2243	2944	2547
,14	171	147	127	97	105	92
,76	26273	29714	36093	40955	34782	30538
,46	24	53	51	68	99	188

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.5. Struktura eksportu według grupy towarowej Albanii do UE 28 w latach 2015-2020

Kod produktu	2015	2016	2017	2018	2019	2020
,64	23,57%	26,73%	26,10%	24,53%	24,33%	20,75%
,62	14,68%	16,16%	16,08%	14,19%	14,02%	13,83%
,61	9,39%	10,98%	11,01%	10,87%	11,18%	11,44%
,16	1,95%	2,30%	3,14%	2,72%	3,10%	3,55%
,03	1,40%	1,78%	1,97%	2,04%	2,17%	2,84%
,63	0,72%	0,85%	0,93%	0,90%	1,10%	1,95%
,65	0,31%	0,42%	0,36%	0,31%	0,31%	0,32%
,12	1,32%	1,12%	1,03%	0,99%	1,18%	1,45%
,83	2,95%	2,22%	2,41%	2,14%	1,98%	2,19%
,41	1,15%	0,91%	0,74%	0,64%	0,58%	0,47%
,78	0,21%	0,10%	0,14%	0,17%	0,13%	0,17%
,25	0,42%	0,55%	1,12%	0,64%	0,87%	0,83%
,07	0,64%	0,86%	1,27%	1,22%	1,22%	1,77%
,20	0,44%	0,49%	0,54%	0,77%	0,91%	1,39%
,27	19,04%	11,80%	9,13%	12,87%	10,78%	9,09%
,05	0,19%	0,20%	0,15%	0,12%	0,16%	0,16%
,14	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%	0,01%
,76	2,01%	2,15%	2,30%	2,20%	1,89%	1,93%
,46	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,01%	0,01%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.6. Eksport towarów z UE28 do Świata według grup towarów HS w latach 2015-2020 (w tys. EUR)

Kod	Wartość w 2015 r.	Wartość w 2016r	Wartość w 2017 r.	Wartość w 2018 r.	Wartość w 2019 r.	Wartość w 2020 r.
,CAŁKOWITY	4731749456	4733145148	5070607806	5347343544	5462683453	4993598085
,64	37909753	40301165	43548886	45873917	48845265	43542828
,62	52701503	54359890	57401299	60640876	64286624	55835793
,61	42871961	45808019	49816730	52993286	56775059	52432769
,16	13957496	14275444	15250980	16016169	16601189	17027511
,03	19580103	21924000	22919602	23604123	23809538	22054631
,63	11031828	11488005	11870360	12552357	12944163	15693796
,65	1947665	2128088	2398053	2555771	2848493	2803168
,12	11468839	12244425	13089965	13149270	13563787	14861704
,83	22667579	23628106	25270831	25910208	26141958	24170847
,41	9716113	9110079	9138736	8544764	7334574	5534607
,78	2342927	2274548	2765629	2606213	2453678	2027582
,25	11081350	10545454	11110413	11534978	11389422	10480313
,07	21287715	22533682	22974999	23083394	25103455	24857923
,20	22428228	23673043	24879018	25956099	26686786	26486002
,27	242864246	202391132	252523226	295858099	280564006	184764722
,05	2828953	2773547	3182849	3474074	3557824	3414298
,14	121278	112753	111171	119274	135651	148452

Kod	Wartość w 2015 r.	Wartość w 2016r	Wartość w 2017 r.	Wartość w 2018 r.	Wartość w 2019 r.	Wartość w 2020 r.
,76	53586927	52584712	57309814	60948704	58720447	52639618
,46	196744	211609	219693	246726	287466	333594
,44	41734625	42672358	45381798	48824201	47565415	47086918

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.7. Struktura eksportu według grupy towarowej UE 28 do Świata w latach 2015-2020

Kod p roduktu	2015	2016	2017	2018	2019	2020
,CAŁKO- WITY	100	100	100	100	100	100
,64	0,80%	0,85%	0,86%	0,86%	0,89%	0,87%
,62	1,11%	1,15%	1,13%	1,13%	1,18%	1,12%
,61	0,91%	0,97%	0,98%	0,99%	1,04%	1,05%
,16	0,29%	0,30%	0,30%	0,30%	0,30%	0,34%
,03	0,41%	0,46%	0,45%	0,44%	0,44%	0,44%
,63	0,23%	0,24%	0,23%	0,23%	0,24%	0,31%
,65	0,04%	0,04%	0,05%	0,05%	0,05%	0,06%
,12	0,24%	0,26%	0,26%	0,25%	0,25%	0,30%
,83	0,48%	0,50%	0,50%	0,48%	0,48%	0,48%
,41	0,21%	0,19%	0,18%	0,16%	0,13%	0,11%
,78	0,05%	0,05%	0,05%	0,05%	0,04%	0,04%
,25	0,23%	0,22%	0,22%	0,22%	0,21%	0,21%
,07	0,45%	0,48%	0,45%	0,43%	0,46%	0,50%
,20	0,47%	0,50%	0,49%	0,49%	0,49%	0,53%
,27	5,13%	4,28%	4,98%	5,53%	5,14%	3,70%
,05	0,06%	0,06%	0,06%	0,06%	0,07%	0,07%
,14	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
,76	1,13%	1,11%	1,13%	1,14%	1,07%	1,05%
,46	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,01%	0,01%
,44	0,88%	0,90%	0,90%	0,91%	0,87%	0,94%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.8. Wartość eksportu usług Albanii do Świata w latach 2017-2020

Kod	Kategorie usług wg nomenklatury MSITS 2010	Wartość w 2017 r.	Wartość w 2018 r.	Wartość w 2019 r.	Wartość w 2020 r.
S	Wszystkie usługi	2 870 676	3 066 107	3 401 531	2 235 915
4	Podróże	1 719 927	1 851 011	2 080 401	993 545
1	Usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych...	335 488	416 604	451 989	439 823
10	Inne usługi biznesowe	397 451	381 887	413 579	418 796
3	Transport	237 231	259 108	242 967	177 857
9	Usługi telekomunikacyjne, komputerowe i informacyjne	87 634	68 587	96 472	72 720
12	Towary i usługi rządowe	42 489	39 798	58 062	73 596
11	Usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne	18 589	11 855	13 399	15 771
8	Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	9 737	12 701	15 185	14 018
5	Budownictwo	7 082	4 234	6 253	6 133
7	Usługi finansowe	885	7 621	5 360	12 266
2	Usługi konserwacyjno-naprawcze	7 082	7 621	5 360	7 009
6	Usługi ubezpieczeniowe i emerytalne	7 082	5 927	11 612	5 257

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.9. Struktura eksportu usług Albanii do Świata w latach 2017-2020

Kod	Kategorie usług wg nomenklatury MSITS 2010	2017	2018	2019	2020
S	Wszystkie usługi	100 %	100 %	100 %	100 %
4	Podróże	59,91%	60,37%	61,16%	44,44%
1	Usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych...	11,69%	13,59%	13,29%	19,67%
10	Inne usługi biznesowe	13,85%	12,46%	12,16%	18,73%
3	Transport	8,26%	8,45%	7,14%	7,95%
9	Usługi telekomunikacyjne, komputerowe i informacyjne	3,05%	2,24%	2,84%	3,25%
12	Towary i usługi rządowe	1,48%	1,30%	1,71%	3,29%
11	Usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne	0,65%	0,39%	0,39%	0,71%
8	Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	0,34%	0,41%	0,45%	0,63%
5	Budownictwo	0,25%	0,14%	0,18%	0,27%
7	Usługi finansowe	0,03%	0,25%	0,16%	0,55%
2	Usługi konserwacyjno- naprawcze	0,25%	0,25%	0,16%	0,31%
6	Usługi ubezpieczeniowe i emerytalne	0,25%	0,19%	0,34%	0,24%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.10. Eksport usług Albanii do UE28 w latach 2017-2020

Kod	Kategorie usług wg nomenklatury MSITS 2010	Wartość w 2017 r	Wartość w 2018 r	Wartość w 2019 r	Wartość w 2020 r
S	Wszystkie usługi	1 887 229	1 813 753	2 231 362	1 427 236
4	Podróże	969 548	1 195 073	1 339 170	543 209
1	Usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych...	316 899	37 257	343 905	377 617
10	Inne usługi biznesowe	337 858	333 622	344 614	361 847
3	Transport	162 875	160 537	98 269	66 587
9	Usługi telekomunikacyjne, komputerowe i informacyjne	68 172	52 547	80 393	58 702
12	Towary i usługi rządowe	15 943	19 475		
11	Usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne	5 311	4 234	5 360	4 381
8	Oplaty za korzystanie z własności intelektualnej	1 770	847	2 680	2 628
5	Budownictwo	3 541	1 694	5 360	5 257
7	Usługi finansowe				
2	Usługi konserwacyjno-naprawcze	5 311	6 774	3 573	5 257
6	Usługi ubezpieczeniowe i emerytalne		1 694	8 039	1 752

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Tabela A4.11. Struktura eksportu usług Albanii do UE 28 w latach 2017-2020

Kod	Kategorie usług wg nomenklatury MSITS 2010	2017	2018	2019	2020
S	Wszystkie usługi	100 %	100 %	100 %	100 %
4	Podróże	51,37%	65,89%	60,02%	38,06%
1	Usługi produkcyjne na fizycznych materiałach wejściowych...	16,79%	2,05%	15,41%	26,46%
10	Inne usługi biznesowe	17,90%	18,39%	15,44%	25,35%
3	Transport	8,63%	8,85%	4,40%	4,67%
9	Usługi telekomunikacyjne, komputerowe i informacyjne	3,61%	2,90%	3,60%	4,11%
12	Towary i usługi rządowe	0,84%	1,07%	0,00%	0,00%
11	Usługi osobiste, kulturalne i rekreacyjne	0,28%	0,23%	0,24%	0,31%
8	Opłaty za korzystanie z własności intelektualnej	0,09%	0,05%	0,12%	0,18%
5	Budownictwo	0,19%	0,09%	0,24%	0,37%
7	Usługi finansowe	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
2	Usługi konserwacyjno-naprawcze	0,28%	0,37%	0,16%	0,37%
6	Usługi ubezpieczeniowe i emerytalne	0,00%	0,09%	0,36%	0,12%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z: <https://www.trademap.org/Index.aspx> [data dostępu 18.03.2023].

Bibliografia

1. **Anastasakis O., Bojicic-Dzelilovic V.**, *Balkan regional cooperation and European integration*, Hellenic Observatory, LSE, London 2002.
2. **Angjeli A.**, *Shqipëria: drejt nje modeli të ri të zhvillimit ekonomik postranzicion*. „Albanian Journal of Natural & Technical Sciences “ 29/3 2016.
3. **Balassa B.**, *Comparative advantage, trade policy and economic development*, New York University Press, New York 1989.
4. **Balassa B.**, *Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage*, The Manchester School of Economic and Social Studies, Manchester 1965.
5. **Balassa B.**, *The Theory of Economic Integration*, R. D. Irwin, Homewood, IL. 1961.
6. **Batra A., Khan Z.**, *Revealed comparative advantage: an analysis for India and China*. ICRIER Working Paper no 168, 2005.
7. **Bauriski J.**, *Balkany Zachodnie na drodze ku zjednoczonej Europie*. Departament Strategii i Planowania Polityki Zagranicznej. Min. Spraw Zagranicznych. 2002.
8. **Berend I.T.**, *From the Soviet Bloc to the European Union: The Economic and Social Transformation of Central and Eastern Europe Since 1973* . Cambridge University Press, Cambridge 2009.
9. **Bianku L.**, *Approximation of Albanian legislation with community legislation, decision making process for European integration*. *Parliamentary Law and Legal Politics Review*. No. 13/2003.
10. **Biberaj E.**, *Shqipëria në tranzicion: rruga e vështirë drejt demokracisë 1990 – 2010*. AIIS, Tirana 2011.
11. **Bogdanov N., Lampietti J. and others**, *The Changing Face of Rural Space, Agriculture and Rural Development in the Western Balkans*, World Bank Publications, 2009.
12. **Boriçi Gj.**, *Lufta për Paqen në ish-Jugosllavi 1987-1999*, ”Geer”, Tiranë 2008.
13. **Carraresi L., Banterle A.**, *Measuring competitiveness in the EU market: a comparison between food industry and agriculture*, w: 12th Congress of the EAAE, 2008.
14. **Celi M. and Palmieri S.**, *La strategia macroregionale adriatica ionica: opportunità e criticità*. PRISMA Economia-Società-Lavoro 2015.
15. **Ciderova D., Kovacevic D.**, *Visegrad Meets Visegrad: The Visegrad Four And The Western Balkans Six*. European Scientific Journal 2015.
16. **Czekalski T.**, *Albańska lekcja transformacji ekonomicznej. Społeczno-ekonomiczne tło i konsekwencje „rewolucji piramidowej” 1997 r.* w: A. Gło-

- wacki, S. Szczesio (red), *Balkany Zachodnie w systemie bezpieczeństwa euroatlantyckiego*. Wyd. 1. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie, 2015.
17. **Dąbrowska A.** (red), *Liberalizacja usług UE a innowacyjność i konkurencyjność polskich przedsiębiorstw usługowych*. PWE Warszawa 2018.
 18. **Dabrowski M. and Myachenkova Y.**, *The Western Balkans on the road to the European Union*. (No. 2018/04). Bruegel Policy Contribution. 2018.
 19. **De Long J. B.**, *Productivity Growth, Convergence, and Welfare Comment*. The American Economic Review, 78, 1988.
 20. **Dębowski T.**, *Polityka regionalna Unii Europejskiej w Polsce-teraźniejszość i przyszłość*. Research Papers of the Wrocław University of Economics/ Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. (449) 2016.
 21. **Demeti A., and Rebi E.**, *Foreign direct investments (FDI) and Productivity in Albania*. "Interdisciplinary Journal of Research and Development" 1.1 2014.
 22. **Dimo Z.**, *Modeling the determinants of Agriculture: an assessment and a report of Albania's current situation with a future perspective*. EY International Congress on Economics II (EYC2015), November 5-6, 2015, Ankara, Turkey. No. 243. Ekonomik Yaklasim Association, 2015.
 23. **Domachowska A.**, *Procesy depopulacyjne w państwach Bałkanów Zachodnich* Prace IES 9/2021, Lublin 2021.
 24. **Dragoshi G.**, *Przyjęcie *acquis communautaire* przez Albanię, jako nadrzędny warunek członkostwa w Unii Europejskiej*. Wiedza Prawnicza. 6 Łódź 2011.
 25. **Elbasani A.**, *EU enlargement in the Western Balkans: strategies of borrowing and inventing*. „Journal of Southern Europe and the Balkans” 10(2) 2008.
 26. **Fiszer M.**, *Europejskie marzenie „kotła bałkańskiego”: Bośnia i Hercegowina, Czarnogóra i Serbia na drodze do Unii Europejskiej*. Kraków 2008.
 27. **Greicevci L.**, *“EU actorness in international affairs: the case of EU-LEX mission in Kosovo.”* Perspectives on European Politics and Society 12.3 2011.
 28. **Hanzl-Weiss D., Holzner M., Mara I. and Pichler D.**, *Multi-annual Action Plan for a Regional Economic Area (MAP REA) in the Western Balkans – diagnostic report*. Regional Cooperation Council. December 2020.
 29. **Hinloopen J., Marrewijk Ch.**, *On the empirical distribution of the balassa index*. „Weltwirtschaftliches Archiv” vol. 137, no. 1, 2001.
 30. **Hoti A., Kosir I.**, (eds.), *European Perspectives of the Western Balkans countries I., Kosovo* (UNSCR 1244/1999), 2015.
 31. **Hysa E., Hodo L.**, *Foreign direct investment and economic growth in Albania: a co-integration analysis*. Ekonomia Międzynarodowa 15 2016.

32. **Ibrahimi A.**, *Integrimi i Ballkanit Perendimor ne UE*. Logos-A, Tirana, Albania, 2009.
33. **Ickiewicz-Sawicka M.**, *Serbsko-albański konflikt o Kosowo Studium kryminologiczne*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej, Białystok 2019.
34. **Ihsan Özdemir A., Muzhaqi A. & Laci B. and Biagio S.**, *Trans – Adriatic pipeline project and its potential effects on Albania* IBAC 2012 vol.1 Albania 2012.
35. **Jankowska A.**, *Struktura obszarowa gospodarstw w krajach bałkańskich kandydujących do UE*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Research Papers of Wrocław University of Economics” nr 348 2014.
36. **Jarvis Ch.**, *The Rise and Fall of Albania's Pyramid Schemes*. Finance and Development. 37/ 1. November 2000.
37. **Kelmendi J.**, *Misionet e Bashkimit Evropian dhe NATO-s, konkurruese apo bashkëpunuese*. Lulu.com, USA 2012.
38. **Kim D., Marion B.W.**, *Domestic market structure and performance in global markets: theory and empirical evidence from U.S. food manufacturing industries*. „Review of Industrial Organization”, Vol. 12 1997.
39. **Kisielewska M.**, *Bridging Skills Gaps in South East Europe: The Case of the Food and Beverage Processing Sector*. Organisation For Economic Co-Operation And Development., February 2016.
40. **Kowalski J., Ślusarczyk Z.**, *Unia Europejska: proces integracji europejskiej i zarys problematyki instytucjonalno-prawnej*. PWP IURIS, Poznań 2006.
41. **Kusznir J.**, *TAP, Nabucco West, and South Stream: The Pipeline Dilemma in the Caspian Sea Basin and Its Consequences for the Development of the Southern Gas Corridor*. CAUCASUS ANALYTICAL DIGEST No. 47, 18 February 2013.
42. **Landreth H., Colander D.C.**, *Historia myśli ekonomicznej*. PWN, Warszawa 1998..
43. **Łastawski K.**, *Od idei do integracji europejskiej: od najdawniejszych idei do Unii 25 państw*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2004.
44. **Latifi J.**, *The approximation of Albania legislation within European legislations, one imperative condition for membership in the European Union* UACES Conference, France 2009.
45. **Malaj A.**, *Integrating the Western Balkans into the European Union: An Economic Perspective*, Harvard University, Cambridge 2006.
46. **Molendowski E.**, *Kraje Bałkanów Zachodnich – główne problemy współpracy i integracji z krajami Unii Europejskiej*. Zeszyty Naukowe Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu. (179) 2011.

47. **Molendowski E., Klimczak Ł.,** *Porozumienie CEFTA-2006 – jego znaczenie dla rozwoju handlu wzajemnego krajów Bałkanów Zachodnich*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* nr 407. 2015.
48. **Molle W.,** *Ekonomika integracji europejskiej. Teoria, praktyka, polityka*, Fundacja Gospodarcza NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1995.
49. **Morari C.,** “Western Balkan countries on the road of European integration: results and tendencies.” *CES Working Papers* 4.3a 2012.
50. **Morozowski T.,** *Działania Komisji Europejskiej wobec kryzysu migracyjnego*. Biuletyn Instytutu Zachodniego, (224) 2016.
51. **Mroczek K., Nowosad A., Tokarski T.,** *Oddziaływanie efektu grawitacyjnego na różnicowanie wydajności pracy w krajach bałkańskich*. *Gospodarka Narodowa. The Polish Journal of Economics*. 276(2) 2015.
52. **Muś J.,** *Współpraca wielostronna w regionie. Bałkańskie doświadczenia dla Partnerstwa Wschodniego UKIE* 2008.
53. **Parsons C.,** *Sociological Perspectives on European Integration*, pp. 48- 61. In Jones, Erik – Menon, Anand – Weatherill, Stephen (eds.). *The Oxford Handbook of the European Union*, Oxford University Press, Oxford 2012.
54. **Posłuszny K.,** *Konkurencyjność międzynarodowa jako miara skuteczności restrukturyzacji przemysłu*. *Ekonomia Menedżerska* nr 9, 2011.
55. **Skara G.,** *BE, si nxitës i sigurisë dhe i paqes në periferi të saj: rasti i Ballkanit Perëndimor. Çështje Europiane* (23) IDM, Tirana 2012..
56. **Skieterska A.,** *Albania, Europa Środkowo-Wschodnia*. Central-Eastern Europe Issue: XIX Instytut Studiów Politycznych PAN 2009.
57. **Szapala M.,** *Inicjatywa Open Balkan – kręta droga ku regionalnemu mini-Schengen*. Analizy 2021-12-23, Ośrodek Studiów Wschodnich, 2021.
58. **Szapala M.,** *UE wobec Bałkanów Zachodnich: w poszukiwaniu nowych rozwiązań*. Biuro Analiz Sejmowych. Infos zagadnienia społeczno-gospodarcze. (14) 2018.
59. **Szymańska A.,** *Zmiany demograficzne w krajach Bałkanów Zachodnich – analiza porównawcza z Unią Europejską*, „Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe” Volume 25, Number 3 2022.
60. **Troshani A.,** *Problems at the Labour Market in the Western Balkans*. International Conference on Balkan Studies ICBS Tirana 2008.
61. **Wyszkowska-Kuna J.,** *Usługi biznesowe oparte na wiedzy. Wpływ na konkurencyjność gospodarki na przykładzie wybranych krajów Unii Europejskiej*. Wyd. UŁ, Łódź 2016.

Raporty i dokumenty

1. Action plan 2008 for the ministry of integration to enhance the awareness on the EU integration process. Funded by European Union SMEI Project. Tirana, September 2007.
2. Annual Report 2022 to the European Council on EU Development Aid Targets – Council conclusions (18 July 2022) Brussels, 18 July 2022.
3. Article 65 of the IPA Implementing Regulation (EC) No 718/2007.
4. European Commission, Commission Staff Working Document Albania 2022 Report Accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2022 Communication on EU Enlargement policy, Brussels, SWD(2022) 332 final, 12.10.2022.
5. European Community Cards Programme *Albania Country Strategy Paper 2002-2006* 30.11.2001.
6. Financial instruments for education and learning September 2022 <https://www.fi-compass.eu/publication/manuals/financial-instruments-education-and-learning>
7. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów Wiarygodna perspektywa rozszerzenia dla Bałkanów Zachodnich oraz zwiększone zaangażowanie UE w tym regionie, Strasburg, dnia 6.2.2018 r. COM(2018) 65 final. S.6. 2018.
8. Prime Minister's Office Chief Negotiator, National IPA Coordinator Annual Report on the implementation of IPA II assistance under direct and indirect management Republic of Albania, 15/02/2021.
9. Rada Ministrów, *Raport w sprawie korzyści i kosztów integracji Rzeczypospolitej z Unią Europejską*, Warszawa, 2000.
10. *Recommendation on translation of the acquis communautaire for the purpose of facilitating legal approximation and on translation of international agreements and other documents*. EURALIUS -European Assistance Mission to the Justice System in Albania. Tirana, 2006.
11. Republika E Shqipërisë Këshilli i Ministrave Vendim Nr. 119, datë 07.03.2007.
12. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 oraz opinią Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Deklaracji Niepodległości Kosowa”
13. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego A/RES/70/1: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 przyjęta 193 państwa członkowskie ONZ 25 września 2015 roku w Nowym Jorku.

14. Rozporządzenie KOMISJI (UE) NR 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r.
15. Rządowy Program 2013-2017 Sojuszu na rzecz Europejskiej Albanii. Wrzesień 2013 r. <http://www.ps.al/te-reja/19691/>.
16. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 294, ust. 11, art. 258-260.
17. *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, art. 249, ust. 2 oraz np.: art. 25 (obywatelstwo i niedyskryminacja), art. 159 (polityka społeczna), art. 175 (spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna).
18. Traktat o Unii Europejskiej (traktat z Maastricht) Dz.U. C 191 z 29.7.1992.
19. Traktat o Unii Europejskiej, art. 27, ust. 3, art. 49. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 207, ust. 3, art. 220.
20. Traktat o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (tzw. Traktat Rzymski) – podpisany 25 marca 1957 r. (wszedł w życie 1 stycznia 1958 r.) – Dz.U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/2.
21. Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (Dz.U. C 306 z 17.12.2007), wszedł w życie w dniu 1 grudnia 2009 r.
22. **Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Albanii, z drugiej strony – Protokóły – Deklaracje** *Dziennik Urzędowy L 107, P. 0166 – 0502 28/04/2009.*
23. UNCTAD, *World Investment Report 2022*, United Nations, Geneva 2022.
24. World Bank Group, WESTERN BALKANS REGULAR ECONOMIC REPORT No. 22 | Fall 2022 Beyond the Crises.
25. World Bank, REMITTANCES BRAVE GLOBAL HEADWINDS Special Focus: Climate Migration Migration and Development Brief 37 November 2022.

Źródła internetowe

1. <https://aida.gov.al/>
2. <https://databank.worldbank.org/>
3. https://ext-ishtar4.mf.gov.pl/taryfa_celna/
4. <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>
5. <https://www.cefta.int/>
6. <https://www.cia.gov/>
7. <https://www.eurofound.europa.eu>
8. <https://www.europarl.europa.eu/>
9. <https://www.stat.gov.mk/>
10. <https://www.stat.gov.rs/>
11. <https://www.statista.com/>

12. <https://www.tariffnumber.com/>
13. <https://www.trademap.org/>
14. <https://www.transparency.org>
15. <https://www.wbif.eu/>
16. www.ec.europa.eu/eurostat
17. www.encyklopedia.pwn.pl
18. www.eur-lex.europa.eu
19. www.financa.gov.al
20. www.idmalbania.org
21. www.ilo.org
22. www.instat.gov.al
23. www.migrationdataportal.org
24. www.rcc.int
25. www.worldbank.org

Spis tabel

Tabela 1.1. Droga krajów bałkańskich do przyszłej integracji w Unii Europejskiej	14
Tabela 1.2. IPA I w milionach EUR w latach 2007-2013 według beneficjentów z BZ.....	20
Tabela 1.3. IPA II w milionach EUR w latach 2014-2020 według beneficjentów z WB6	21
Tabela 1.4. IPA III w mln EUR w latach 2021-2027 według celów	23
Tabela 2.1. Populacja i powierzchnia krajów Bałkanów Zachodnich (stan na 2022 rok).....	35
Tabela 2.2. Struktura etniczna i wyznaniowa krajów WB6 w procentach.....	37
Tabela 2.3. Struktura ludności krajów WB6 według wieku w 2019 roku (w %).....	38
Tabela 2.4. Problemy społeczne i polityczne krajów WB6	41
Tabela 2.5. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 1991-2003.....	43
Tabela 2.6. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 1991-2003.....	44
Tabela 2.7. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 2004-2013.....	46
Tabela 2.8. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 2004-2013 liczony według siły nabywczej.	47
Tabela 2.9. Realna stopa wzrostu PKB (w %) dla krajów WB6 w latach 2014-2021.....	49
Tabela 2.10. Wielkość PKB per capita (w cenach bieżących w USD) dla krajów WB6 w latach 2014-2021.....	50
Tabela 2.11. Stopa bezrobocia i współczynnik aktywności zawodowej w krajach WB6.....	54
Tabela 3.1. Główne wskaźniki makroekonomiczne Albanii w latach 2003-2014.....	67
Tabela 3.2. Sektorowa struktura PKB i zatrudnienia w latach 2011-2020.....	73
Wykres 3.12. Podaż pieniądza mierzona agregatem M3 w mln ALL.....	84
Tabela 3.3. Wydatki budżetu państwa w latach 2019-2021 oraz udział każdego komponentu w mln ALL w cenach bieżących oraz procentach....	85
Tabela 3.4. Struktura długu publicznego w latach 2019-2021 w mln ALL w cenach bieżących oraz jako % PKB	86
Tabela 3.5. Handel zagraniczny towarami w Albanii w okresie 2005-2021	89
Tabela 3.6. Międzynarodowy obrót usługami Albanii w wybranych latach 2005-2021	90

Tabela 3.7. Eksport i import dominujących kategorii produktów Albanii w 2021 roku.....	91
Tabela 3.8. Struktura eksportu towarów według SITC w latach 2017-2021....	92
Tabela 3.9. Struktura importu towarów Albanii według SITC w latach 2017-2021.....	93
Tabela 3.10. Napływ/ odpływ BIZ Albanii w wybranych latach	98
Tabela 4.1. Harmonogram obniżenia stawek celnych w ramach USS.....	119
Tabela 4.2. Opis kodów HS dla 20 wybranych produktów	128
Tabela 4.3. Wartości wskaźnika RCA w eksporcie wybranych grup towarowych z Albanii do UE28 w latach 2015-2020	130
Tabela 4.4. Wartości wskaźnika RCA w eksporcie usług z Albanii do UE28 w latach 2017-2020.....	132
Tabela 4.5. Alokacja środków IPA w latach 2007-2013 w mln EUR według komponentów	136
Tabela 4.6. Alokacja środków IPA II dla Albanii w latach 2014-2020 w mln EUR	137
Tabela 4.7. Wielkość środków w latach 1991-2020 z programów PHARE, CARDS, IPA przyznanych dla Albanii	139
Tabela A1.1. Pogrupowanie rozdziałów negocjacyjnych w klastry*.....	149
Tabela A1.2. Relacje handlowe krajów WB6 z UE 28 w latach 2014-2020.....	151
Tabela A.2.1. Cechy sektorów gospodarczych w krajach WB6	153
Tabela A2.2. Główne wskaźniki makroekonomiczne dla krajów WB6 w latach 2019-2021 oraz prognozy do 2024 r.	156
Tabela A3.1. Wolumen i struktura eksportu Albanii do krajów WB6 w latach 2014 i 2021, w EUR	162
Tabela A3.2. Wolumen i struktura importu Albanii z krajów WB6 w latach 2014 i 2021, według sektorów i partnerów (w EUR, ceny bieżące).....	167
Tabela A3.3. Kalendarium działań Albania–UE. Okres 1992-2022	172
Tabela A4.4. Eksport towarów z Albanii do UE28 według grup towarów HS w latach 2015-2020 (w tys. EUR)	173
Tabela A4.5. Struktura eksportu według grupy towarowej Albanii do UE 28 w latach 2015-2020.....	174
Tabela A4.6. Eksport towarów z UE28 do Świata według grup towarów HS w latach 2015-2020 (w tys. EUR).....	175
Tabela A4.7. Struktura eksportu według grupy towarowej UE 28 do Świata w latach 2015-2020	177
Tabela A4.8. Wartość eksportu usług Albanii do Świata w latach 2017-2020..	178
Tabela A4.9. Struktura eksportu usług Albanii do Świata w latach 2017-2020..	178
Tabela A4.10. Eksport usług Albanii do UE28 w latach 2017-2020	180
Tabela A4.11. Struktura eksportu usług Albanii do UE 28 w latach 2017-2020	181

Spis wykresów

Wykres 3.1. PKB Albanii w latach 1990-2022 w mld USD (w cenach bieżących)**.....	66
Wykres 3.2. Stopa wzrostu PKB w latach 1992-2014 (w cenach bieżących)**.....	66
Wykres 3.3. PKB per capita w latach 1991-2021 w USD	70
Wykres 3.4. PKB per capita według parytetu siły nabywczej w USD	71
Wykres 3.5. PKB według wydatków w Albanii w 2020 r. jako % PKB	72
Wykres 3.6. Udział sektora rolniczego w PKB i zatrudnieniu w latach 2011-2021	74
Wykres 3.7. Zasoby pracy w latach 2014-2021 w mln osób	80
Wykres 3.8. Zatrudnienie w mln osób w latach 2020-2022 (kwartały).....	81
Wykres 3.9. Stopa bezrobocia (%).....	81
Wykres 3.10. Stopa bezrobocia młodzieży (15-24 lat	82
Wykres 3.11. Stopa inflacji w latach 1997-2021	83
Wykres 3.13. Dług zagraniczny Albanii w latach 2020-2022 w mln EUR. ..	87
Wykres 3.14. Saldo obrotów bieżących do PKB w Albanii w latach 2014-2022.....	94
Wykres 3.15. Główne kierunki eksportu Albanii w 2021 roku (w mln USD i %).....	94
Wykres 3.16. Udział UE w eksporcie towarów Albanii w 2021 r.....	95
Wykres 3.17. Udział UE w imporcie towarów Albanii w 2021 r.	95
Wykres 3.18. Wielkość BIZ dla Albanii na lata 2008-2021 (w mln EUR)....	96
Wykres 3.19. BIZ jako % PKB	97
Wykres 4.1. Eksport towarów z Albanii do krajów BZ w 2021 roku (w EUR ceny bieżące).....	109
Wykres 4.2. Import towarów do Albanii z krajów BZ w 2021 roku (w EUR ceny bieżące).....	110
Wykres A.3.1 Wydatki rządowe jako % PKB w okresie 2014-2021	158
Wykres A.3.2. Wydatki rządowe jako % PKB w okresie 2014-2021 w USD.....	159
Wykres A.3.3. Dług publiczny jako % PKB	159
Wykres A3.4. Deficyt budżetowy jako % PKB	160
Wykres A3.5. Zagraniczna pomoc rozwojowa w mln USD	160
Wykres A3.6. Dochody z podatków jako % PKB	161

ISBN 978-83-68006-60-5

DOI: 10.48226/978-83-68006-60-5